

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายรูปแบบการเกณฑ์ทหาร” ฉบับนี้ การวิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของประเทศที่จำเป็นจะต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านกำลังพลเพื่อการป้องกันประเทศจากภัยคุกคามของต่างประเทศซึ่งไทยก็มีการดำเนินการด้วยการเกณฑ์ทหารให้มาฝึกอบรมโดยมีกฎหมายกำหนดวิธีการไว้ ซึ่งในบทนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง กฎหมายมหาชนระหว่างประเทศที่กำหนดสิทธิต่าง ๆ ให้แก่นุชย์ กฎหมายต่างประเทศที่จะเป็นแนวทางสำหรับรูปแบบการเกณฑ์ทหาร กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมนี้มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบที่จะนำไปสู่การพัฒนากฎหมายว่าด้วยรูปแบบการเกณฑ์ทหาร โดยมีรายละเอียดของวรรณกรรมที่ทบทวน ดังนี้

- 1) หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร
- 2) แนวคิดการเกณฑ์ทหาร
- 3) กฎหมายคุ้มครองสิทธิในด้านการเกณฑ์ทหารของระหว่างประเทศ
- 4) กฎหมายคุ้มครองสิทธิในด้านการเกณฑ์ทหารของต่างประเทศ
- 5) กฎหมายการเกณฑ์ทหารของประเทศไทย
- 6) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหาร

1.1 ความหมายและแนวคิดของหลักการความมั่นคงแห่งชาติ หลักการเกณฑ์ทหารและหลักการจัดกำลังพลสำรอง

การนำเสนอในหัวข้อความหมายและแนวคิดของหลักการความมั่นคงแห่งชาติ หลักการเกณฑ์ทหาร และหลักการจัดกำลังพลสำรอง ซึ่งเป็นหลักการที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการเกณฑ์ทหารให้มีความเหมาะสมกับบริบทความมั่นคงของการพัฒนาประเทศและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เข้ารับการเกณฑ์ทหาร จึงเป็นหลักการสำคัญที่มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 หลักการความมั่นคงแห่งชาติ

การกล่าวถึงความมั่นคง ประชาชนโดยส่วนมากจะเข้าใจกันว่า เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับทหาร การสู้รบ หรือการสงครามโดยตรง ความเข้าใจเช่นนี้อาจเป็นความจริงในสมัยอดีต เพราะว่าเป็นอดีตนั้นภัยคุกคามที่จะมีผลกระทบต่อประเทศชาติ คือ การรุกรานด้วยกำลังทหารของต่างชาติที่เหนือกว่า เพื่อต้องการยึดหรือบังคับประเทศอื่นให้ปฏิบัติตามความต้องการของประเทศตน หากประเทศใดที่มีกำลังทหารเข้มแข็ง มีการฝึกที่มีประสิทธิภาพ มีความอดทน และมีจิตใจต่อสู้ รวมทั้งมีผู้นำทัพที่ดี มีความสามารถ ก็จะสามารถป้องกันรักษาเอกราชและความมั่นคงปลอดภัยของชาติเอาไว้ได้ ทั้งนี้การมีความสามารถในการป้องกันเอกราช การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และการดำรงความอยู่รอดของชาติดังกล่าว คือ การมีความสามารถในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ ดังนั้นกำลังอำนาจทางทหารจึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชาติหรือความมั่นคงของชาติ (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ออนไลน์, 2562)

วิวัฒนาการของโลกได้พัฒนาก้าวหน้าเป็นลำดับ การศึกษาเฉพาะเรื่องของการสงครามและการทหารเพียงอย่างเดียวนับว่าเป็นการศึกษาที่ค่อนข้างแคบ และอยู่ในวงจำกัดไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เรื่องของความมั่นคงจึงไม่ควรจะจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ แต่ควรครอบคลุมถึงเรื่องราวต่าง ๆ ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งการทหารเป็นเพียงองค์ประกอบของพลังอำนาจของชาติอย่างหนึ่งเท่านั้น องค์ประกอบอย่างอื่นก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทหาร ดังนั้น คำว่า “ความมั่นคงแห่งชาติ” (Notional Security) จึงเกิดขึ้นตามมาภายหลัง และนานาประเทศต่างก็ยอมรับกันทั่วไปว่า ความมั่นคงแห่งชาติ เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ อีกมากมาย อันได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม-จิตวิทยา และการเมือง เป็นต้น

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลก และลักษณะของความขัดแย้งอยู่ในสภาวะการณ์ที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากและสลับซับซ้อนกันมากขึ้น แม้กระทั่งในห้วงระยะเวลาที่ประเทศชาติพ้นจากสภาพของการสงครามแล้วก็ตาม แต่ก็ยังประสบกับปัญหาในเรื่องความปลอดภัยนานัปการ ในอดีตหากประเทศใดไม่ต้องการเผชิญกับการสงคราม หรือเมื่อสงครามได้ยุติลงแล้วก็ดีประเทศนั้นก็จะมีสันติภาพและความปลอดภัยควบคู่กันไป แต่ในปัจจุบันสภาพการณ์กลับตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้วกล่าวคือ แม้ว่าประเทศต่าง ๆ จะไม่มีการสงครามหรือการสู้รบก็ตาม แต่ประเทศเหล่านั้นอาจไม่มีความมั่นคงปลอดภัยก็ได้ ทั้งนี้อาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุ 2 ประการ ด้วยกัน คือ

ประการแรก คือ ความไม่มั่นคงปลอดภัย อาจเกิดขึ้นจากประเทศที่มีความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ของชาติ (National Interests) ทำให้มีการสะสมกำลังรบไว้อย่างมากมายมหาศาลเกินความจำเป็น ซึ่งการกระทำเช่นนั้น อาจนำไปใช้ในการรุกรานหรือคุกคามอีกฝ่ายหนึ่งได้

ประการสอง คือ ความไม่มั่นคงปลอดภัย อาจเกิดปัญหาการคุกคาม (Threats) จากภายใน เช่น การก่อการร้ายของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศ เป็นต้น (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553, หน้า 2)

1) ความหมายของความมั่นคง

คำว่า “ความมั่นคงแห่งชาติ” หรือ “ความมั่นคงแห่งรัฐ” (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ออนไลน์, 2562) มีความหมายเหมือนกัน แม้ว่า “ชาติ” กับ “รัฐ” จะมีความหมายแตกต่างกันก็ตาม แต่ส่วนมากจะใช้คำว่า “ความมั่นคงแห่งชาติ” มากกว่า ในปัจจุบันนี้มักไม่นิยมใช้คำว่า “ชาติ” แต่จะใช้คำว่า “รัฐชาติ (Nation State) หรือ คำว่า รัฐ” (State) ฉะนั้น ก่อนจะหาความหมายที่แท้จริงอย่างเหมาะสมของความมั่นคงแห่งชาตินั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาคำว่า “รัฐ” ก่อน

คำว่า “รัฐ” หรือ “รัฐอธิปไตย” เป็นกลไกทางการเมืองโดยมีอำนาจอธิปไตยปกครองดินแดนทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขต และมีประชากรแน่นอน โดยอำนาจดังกล่าวเบ็ดเสร็จทั้งภายในและภายนอก รัฐไม่ขึ้นกับรัฐอื่นหรืออำนาจอื่นจากภายนอก และอาจกล่าวได้ว่ารัฐสามารถคงอยู่ได้แม้จะไม่ได้รับการรับรองจากรัฐอื่น เพียงแต่รัฐที่ไม่ได้รับการรับรองเหล่านี้มักจะพบว่าตนประสบอุปสรรคในการเจรจาสนธิสัญญากับต่างประเทศและดำเนินกิจการทางการทูตกับรัฐอื่น

“รัฐ” หมายถึง ชุมชนทางการเมืองของมนุษย์ ประกอบด้วยดินแดนที่มีขอบเขตแน่นอน มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนที่มีความเหมาะสม โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ปกครองและมีอำนาจอธิปไตยของตนเอง หรือเป็นองค์ประกอบของสถาบันการปกครอง ซึ่งมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนและประชากรที่แน่นอน

“ชาติ” หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางวัฒนธรรม และมีความผูกพันกันในทางสายโลหิต เผ่าพันธุ์ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนมีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกันหรือมีวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองร่วมกันเช่นคำว่า “ชาติไทย” หรือกลุ่มคนซึ่งเชื่อว่าตนมีวัฒนธรรม จุดกำเนิด และประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน

“ประเทศ” ความหมายกว้างหมายถึง ดินแดนที่มีฐานะเป็นรัฐหรือไม่มีฐานะเป็นรัฐ แต่โดยสรุปแล้วคำว่า “ประเทศ” ตามกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ หมายถึง ดินแดน อาณาเขตและสภาพภูมิศาสตร์ เป็นต้นว่า ความอุดมสมบูรณ์ ดิน พืช อากาศ แม่น้ำ ภูเขา ทะเล ป่าไม้ ฯลฯ

2) องค์ประกอบของรัฐ

(1) ประชากร (Population) หมายถึง มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐถือว่า มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ โดยอัตโนมัติ สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับประชากรก็คือ

(1.1) จำนวนประชากรแต่ละรัฐมีประชากรจำนวนเท่าใด ไม่มีการกำหนดที่แน่นอน แต่ควรมีมากพอที่จะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองได้

(1.2) ลักษณะของประชากร หมายถึง ลักษณะทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เพราะมีหลายรัฐที่ประกอบด้วย คนหลายเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม

(1.3) คุณภาพของประชากร ขึ้นอยู่กับการศึกษา สุขภาพ อนามัย ทักษะสติและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการพัฒนาทุกรูปแบบ

(2) ดินแดน (Territory) รัฐจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีดินแดนที่มีอาณาเขตที่แน่นอน (a fixed territory) โดยมีเส้นแบ่งปันเขตแดน (boundary line) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน ในนานาประเทศ โดยข้อเท็จจริงหรือโดยสนธิสัญญา มีข้อสังเกตดังนี้คือ

(2.1) ที่ตั้งดินแดนของรัฐ หมายถึง อาณาเขตพื้นดิน น้ำ น้ำ อาณาเขตในท้องทะเล น้ำฟ้า บริเวณใต้พื้นดิน พื้นน้ำ และพื้นทะเล

(2.2) ขนาดของดินแดน ไม่มีหลักเกณฑ์ไว้แน่นอนตายตัวว่าจะต้องมีขนาดเท่าใด จึงจะถือว่าเป็นรัฐ แต่ควรมีความเหมาะสมกับจำนวนประชากรด้วย

(3) รัฐบาล (Government) คือ องค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ปกครองและบริหารภายใน โดยเป็นผู้กำหนดนโยบายและนำนโยบายไปปฏิบัติ เพื่อจัดระเบียบทางสังคมและดำเนินทุกอย่างเพื่อรักษาผลประโยชน์ของรัฐ รัฐบาลจึงเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐ

(4) อำนาจอธิปไตย (Sovereignty) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการสุดท้ายของรัฐ อำนาจอธิปไตย เป็นอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ อำนาจอธิปไตยภายใน (Internal Sovereignty) หมายถึง การที่มีอำนาจที่จะปกครองตนเองและมีอำนาจสูงสุดที่จะดำเนินการใด ๆ ในประเทศอย่างมีอิสระปราศจากการควบคุมจากรัฐอื่น อำนาจอธิปไตยภายนอก (External Sovereignty) หมายถึง การมีอิสระ มีเอกราชสามารถจะดำเนินการความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ หรือกล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่า เอกราชก็คืออำนาจอธิปไตยภายนอกนั่นเอง

องค์ประกอบของรัฐทั้ง 4 ประการ มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ถ้ารัฐใดขาดองค์ประกอบในข้อใดข้อหนึ่ง แม้เพียงองค์ประกอบเดียวก็ตาม ถือว่าขาดคุณสมบัติของความเป็นรัฐโดยสิ้นเชิง ดังนั้นตามวัตถุประสงค์ของรัฐจะประกอบไปด้วย การสร้างความเป็นระเบียบ การส่งเสริมสวัสดิภาพแก่ประชาชน การส่งเสริมสวัสดิการแก่ส่วนรวม และการส่งเสริมคุณธรรม ประกอบกับรัฐจะต้องมีหน้าที่ดำเนินการให้สำเร็จผลด้วยวิธีการความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายใน การให้บริการและสวัสดิการทางสังคม การพัฒนาประเทศ และการป้องกันการรุกรานจากภายนอก

สรุปได้ว่ารัฐย่อมประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ ประชากร ดินแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย องค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าวนี้ หากขาดองค์ประกอบอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปแล้วย่อมไม่เรียกว่า “รัฐ” แต่คำว่า “ชาติ” อาจประกอบด้วยประชากร ซึ่งพูดภาษาเดียวกัน และอยู่รวมกันรวมทั้งมีขนบธรรมเนียมประเพณีอันเดียวกันเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว เห็นจะเป็นด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมักนิยมใช้คำว่า “รัฐ” ซึ่งเป็นการจำกัดให้มืองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์

โดยหากจะเปรียบเทียบรัฐกับบุคคลแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ไม่ว่าบุคคลใดก็ตาม ย่อมจะต้องการดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย ปราศจากอันตรายใด ๆ ที่จะมารบกวนหรือขัดขวาง การทำมาหาเลี้ยงชีพของตน รัฐก็แจกเช่นเดียวกันกับบุคคล แม้ว่ารัฐจะไม่มีชีวิตเหมือนบุคคลทั่วไป ก็ตาม แต่รัฐก็ต้องการความอยู่รอด คือต้องการดำรงความเป็นรัฐอยู่ตลอดไป แต่การดำรงความอยู่รอดดังกล่าว รัฐก็ย่อมต้องการมีเสรีภาพ (Liberty) มีความมั่นคงปลอดภัย (Security) และมีความผาสุกสมบูรณ์ (Wealth) ด้วย และการที่จะมีสิ่งเหล่านี้ได้นั้น รัฐก็จะต้องมีพลังอำนาจ (National Power) ที่เข้มแข็ง เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือในการพิทักษ์รักษาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นความต้องการหรือที่เป็นผลประโยชน์ของชาติ (National Interests) ไว้ให้ได้และการพิทักษ์รักษาจำเป็นจะต้องรักษาองค์ประกอบของรัฐไว้ให้ได้ทุกองค์ประกอบรัฐก็จะดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่สิ้นชาติ

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของรัฐดังกล่าวแล้ว ความหมายของความมั่นคงของชาติก็น่าจะต้องเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของรัฐด้วย ดังที่มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสในการอธิบายความหมายของความมั่นคงแห่งชาติ ไว้อย่างชัดเจนในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2544 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร ความว่า “ประเทศชาตินั้น ประกอบด้วยผืนแผ่นดินกับประชาชน และผืนแผ่นดินนั้นเป็นที่เกิดที่อาศัย ที่อำนวยประโยชน์สุข ให้ความร่มเย็นแก่ประชาชน และสามารถรวมกันอยู่เป็นปึกแผ่นเป็นชาติได้ ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ จึงมิได้อยู่ที่การปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไว้ด้วยแสนยานุภาพแต่เพียงอย่างเดียว หากจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีความวัฒนาผาสุก” (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553, หน้า 2-3) จากความหมายของพระราชดำรัส จะเห็นว่า ความมั่นคงแห่งชาตินอกจากความเข้มแข็งของกำลังทหารได้ครอบคลุมไปถึงความพึงพอใจหรือความผาสุกของประชาชนต่อสภาพความเป็นอยู่หรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่จะต้องร่วมมือกันในการสร้างความมั่นคงแห่งชาติขึ้นด้วย

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความมั่นคงแห่งชาติ” คือ การดำรงเอกราชของชาติ ที่มีความสงบสุขและมีเสรีภาพภายในประเทศ ประชาชนมีความปลอดภัย (ธวัช แสงประดับ, 2521, หน้า 8)

ความมั่นคงแห่งชาติ ตามความหมายของ พลตรี เชิดชาย เหล่าหล้า (2553, หน้า 70) กล่าวว่า ความมั่นคงแห่งชาติจะมีลักษณะเป็นองค์รวมมีความหมายและครอบคลุมถึงปัจจัยทุก ๆ ด้าน กว้างขึ้น โดยไม่มองแต่เฉพาะในความอยู่รอดความปลอดภัยของรัฐ หรือความเข้มแข็งของชาติ ชุมชน และประชาสังคมในทุกด้าน แต่จะหมายความรวมไปถึงภายนอกประเทศด้วย คือ ความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้าน โดยประเทศไม่สามารถมั่นคงได้ด้วยตนเองโดยลำพัง หากเพื่อนบ้านยังไม่มั่นคง เป็นแนวคิดในลักษณะองค์รวม หรือเรียกว่าเป็นความมั่นคงสมบูรณ์แบบหรือความมั่นคงเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ (Comprehensive National Security)

โรงเรียนเสนาธิการกองทัพบกสหรัฐอเมริกา USAC & GSC (1980, หน้า 12) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการป้องกันชาติให้รอดพ้นจากการรุกรานภายนอกทุกรูปแบบ การกระทำจารกรรม การยอมรับนับถือจากฝ่ายตรงกันข้าม การบ่อนทำลายด้วยการก่อวินาศกรรม การสร้าง ความระคายเคืองจากฝ่ายตรงข้าม และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพล

ดังนั้นเรื่องของความมั่นคงแห่งชาติตามที่ได้มีผู้รู้ให้นิยามไว้ นั้น จะเห็นว่ามี ความหมายของคำว่า ความมั่นคงแห่งชาติ ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไป มีน้ำหนัก ความสำคัญต่อองค์ประกอบความหมายดังกล่าวที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับผู้ให้คำนิยาม มีความเชี่ยวชาญ สนใจในเรื่องอะไร และขึ้นอยู่กับยุคและสมัยที่ผู้ให้คำนิยามนั้น ๆ เมื่อพิจารณาถึง คำจำกัดความและองค์ประกอบของรัฐแล้ว เป็นเรื่องที่ยากจะมีความหมายกว้างขวางครอบคลุม ไปเกือบจะแทบทุกเรื่อง รวมทั้งนโยบายหรือการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลด้วยหลายประเทศ (รวมทั้งสหรัฐฯ) จะคงความหมายของคำว่า “ความมั่นคง” ไว้ในรูปของนามธรรม ซึ่งจะแปรเปลี่ยน ได้เมื่อมีความจำเป็น

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักความมั่นคงแห่งชาติ คือ ความสำคัญของความมั่นคง ของชาติ หรือรัฐอยู่ที่เมื่อรัฐนั้นมีความมั่นคง ประชาชนในชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปลอดภัย มีศักดิ์ศรี มีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต มีความหวังสามารถจะมั่นใจในอนาคตของตนเอง และลูกหลานสืบต่อไปภายภาคหน้าได้ ความมั่นคงของรัฐจึงมีผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความปกติสุขของคนทุกคนในประเทศ ดังนั้นหลักความมั่นคงของชาติจึงเป็นหลักการหนึ่ง ที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเนื่องจากกำลังทางทหารก็เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องความมั่นคงของชาติที่มีความสำคัญ ทั้งด้านการป้องกันการถูกรุกรานจากประเทศชาติอื่น และความสงบสุขเรียบร้อยภายในประเทศ

1.1.2 หลักการเกณฑ์ทหาร

การเกณฑ์ (Conscription) ตามความหมายของ ทวียศ ศรีเกตุ (2560, หน้า 2-3) กล่าวว่า การเกณฑ์ทหารเป็นรูปแบบใหม่ของการบังคับใช้แรงงานบุคคลซึ่งมีต่อมวลชนขนาดใหญ่ เพื่อให้ปฏิบัติราชการหรือรัฐกรบางกรณีของชาติที่ตนเองสังกัด ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นทหารมากที่สุด ต้นกำเนิดของการเกณฑ์ทหารมีมาตั้งแต่ในสมัยโบราณและปัจจุบันยังคงมีอยู่ในระบบราชการของบางประเทศ อย่างเช่น ประเทศไทย รูปแบบการเกณฑ์ชายฉกรรจ์แทบทุกคนทั่วประเทศมีมาในคริสต์ทศวรรษ 1789 ซึ่งการเกณฑ์ในยุคสมัยนั้น อาจจะมีลักษณะคล้ายการเกณฑ์เข้าไปเป็นทาสสำหรับวิธีการเกณฑ์แบบสมัยใหม่ในตะวันตกโดยการเกณฑ์ชายฉกรรจ์แทบทุกคนทั่วประเทศด้วยวิธีการนำมาขึ้นบัญชีทางทหารเพื่อความสะดวกในการเกณฑ์ จึงส่งผลให้การเกณฑ์ทหารในยุคนี้ได้กลายมาเป็นพื้นฐานของกำลังพลของกองทัพขนาดใหญ่ ทรงพลังและยังมีบทบาทต่อการเมืองภายในประเทศของตนเอง

ดังนั้นการสร้างแสนยานุภาพของกองทัพประเทศให้สอดคล้องไปกับยุทธวิธีในการรบของทหารราบที่ใช้จำนวนคนที่เป็นทหารในการเข้ายึดครองพื้นที่ของประเทศที่เป็นข้าศึก จึงมีความสำคัญต่อการเกณฑ์ทหารตามที่ ปวีวรรณ สุนทรกุล (2560, หน้า 1-2) กล่าวว่า ทหารราบที่มีหน้าที่เข้าดำเนินกลยุทธ์ในการรบโดยใช้อำนาจการยิงจากอาวุธประจำกาย เพื่อเข้ายึดพื้นที่และทำลายข้าศึกมีขีดความสามารถเคลื่อนที่โดยตนเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งยานพาหนะเป็นจำนวนมาก ถือได้ว่าเป็นเหล่าทหารที่มีจำนวนมากที่สุด ได้รับฉายาว่า “ราชินีแห่งสนามรบ” ตลอดจนกองทัพสามารถมีแรงงานมาใช้ทำงานภายในกองทัพได้ โดยอาศัยงบประมาณของประเทศในการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ทหาร

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักการเกณฑ์ทหารนั้น จะเห็นได้ว่า การเกณฑ์ทหารเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ประชาชนซึ่งเป็นชายทำหน้าที่ในการรับใช้ประเทศชาติ ซึ่งหน้าที่หลักนั้นประกอบด้วย การรักษาพิทักษ์รักษาซึ่งบูรณภาพแห่งดินแดน อธิปไตยของชาติ ผลประโยชน์ของชาติ ความสงบสุขของประชาชนภายในชาติ อีกทั้งยังปกป้องเอกราชตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศชาติ คอยปกป้องการรุกรานอำนาจอธิปไตยของต่างชาติที่จะเข้ามายึดครองประเทศ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ทำให้ให้พี่น้องประชาชนได้อยู่อย่างมีความสุข กินอิ่ม นอนหลับอย่างไม่ต้องห่วงวุ่นแรงแรงอันตรายใด ๆ จากที่กล่าวมาหลักการเกณฑ์ทหารจึงมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยและนำมาใช้เป็นสาระสำคัญของการศึกษา

1.1.3 หลักการจัดกำลังพลสำรอง

กำลังสำรอง เป็นกำลังที่มีใช้กำลังประจำการและกองประจำการเตรียมไว้สำหรับใช้ในยามสงคราม ประกาศกฏอัยการศึก ประกาศภาวะฉุกเฉิน หรือในขณะปฏิบัติด้วยการใช้กำลัง

ขนาดใหญ่ เพื่อปกป้องคุ้มครองเอกราชและอธิปไตยของชาติ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในประเทศ กำลังสำรองเป็นกำลังทางยุทธศาสตร์ของชาติ และเป็นพลังอำนาจทางทหารที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศชาติ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กำลังสำรองนั้นเป็นเสมือนกระดูกสันหลังของกองทัพ เพราะกำลังสำรองเป็นส่วนค้ำจุนให้กองทัพของชาติมีกำลังเข้มแข็ง สามารถทำการรบได้โดยต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน ชาติใดที่สามารถจัดกำลังสำรองได้เรียบร้อยและมีการฝึกซ้อมตั้งแต่ยามปกติอยู่เสมอจะสามารถเรียกพลหรือระดมพลได้ทันทีซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อพลังอำนาจของชาติในทางทหาร (หน่วยบัญชาการกำลังสำรอง, ออนไลน์, 2561)

การใช้กำลังสำรองในการพร้อมรบเพื่อเป็นการป้องกันประเทศในยามสงครามจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่กองทัพจะต้องจัดเตรียมและดำเนินการตั้งแต่มยามปกติให้มีความพร้อมสามารถเรียกพลหรือระดมพลทันต่อสถานการณ์เมื่อเกิดสงคราม ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายทางทหารของกระทรวงกลาโหม และความเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ กล่าวคือ กำลังสำรองหรือกองหนุนนั้นเป็นกำลังส่วนหนึ่งที่จัดไว้เป็นกำลังรบหลักหรือกำลังทางยุทธศาสตร์ นอกเหนือจากกำลังประจำการซึ่งต้องใช้ใน “การเตรียมพล” การดำเนินการในการเตรียมการใช้กำลังสำรองเพื่อป้องกันประเทศจะได้ผลรวดเร็ว พร้อมเสร็จ ทันเวลาต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับ การเตรียมการของเจ้าหน้าที่ และการตกลงใจของผู้บังคับบัญชาชั้นสูง สภาพกำลังพลปัจจุบันหรือกองทัพประจำการต้องจำกัดการบรรจุกำลังพลตามหน่วยต่าง ๆ ทั้งหน่วยกำลังรบและหน่วยสนับสนุนการรบ ตามนโยบายและฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นอยู่

การจัดกำลังสำรอง (Army Reserve) ได้แก่ การจัดกองกำลังพลเรือนทั้งเพศหญิงและเพศชายที่มีใช้กองกำลังประจำการให้มีการเตรียมไว้สำหรับใช้ในยามสงครามยามประเทศประกาศกฎอัยการศึก ยามประกาศภาวะฉุกเฉินหรือในยามปฏิบัติการใช้กำลังทหารขนาดใหญ่ เพื่อปกป้องคุ้มครองรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในประเทศ โดยประเทศที่โดดเด่นในเรื่องการจัดกำลังสำรองและการเกณฑ์ทหารคือ รัฐอิสราเอล ซึ่งสามารถระดมพลได้ทันทีพร้อมรบ ซึ่งประกอบด้วยกองกำลังต่าง ๆ แล้วแต่ว่าประเทศนั้น จะมีการจัดกองกำลังสำรองในรูปแบบใด (โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ออนไลน์, 2561)

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักการจัดกำลังพลสำรอง จะเห็นได้ว่า กำลังสำรองนั้นเป็นกำลังส่วนหนึ่งที่จัดไว้เพื่อเป็นกำลังรบหลักหรือกำลังทางยุทธศาสตร์ นอกเหนือจากกำลังประจำการ การดำเนินการในการเตรียมการใช้กำลังสำรองเพื่อป้องกันประเทศที่ได้ผลรวดเร็ว

พร้อมเสร็จ ทันเวลาและเหตุการณ์หรือไม่เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับการเตรียมการของเจ้าหน้าที่และ การตัดสินใจของผู้บังคับบัญชาชั้นสูง ดังนั้น หลักการจัดกำลังพลสำรอง จึงนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่ง ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1.2 หลักการและแนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน

การนำเสนอในหัวข้อหลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และ สิทธิมนุษยชน เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) นั้นหมายถึงความถึง คุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ (The Value of Human Being) ที่เป็นรากฐานให้แก่สิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ของความเป็นมนุษย์ไปจนกระทั่งสิทธิและเสรีภาพ กล่าวได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นฐานหรือ กรอบที่จะต้องคำนึงเมื่อมีการกระทำใด ๆ โดยอ้างสิทธิและเสรีภาพซึ่งอาจจะกระทบกับคุณค่า แห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่น ได้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีสถานะเป็นสิทธิประเภทหนึ่ง โดยสิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นสิทธิมูลบท หรือสิทธิแม่บทให้แก่สิทธิที่ตามมาจาก สิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อีกชั้นที่เรียกว่า “สิทธิมนุษยชน (Human Rights)” หรือ “สิทธิขั้น พื้นฐาน (Fundamental Rights)” ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกายกับสิทธิในความเสมอภาค อัน เป็นที่มาของสิทธิเสรีภาพทั้งปวง ซึ่งล้วนเป็นสิทธิของความเป็นมนุษย์หรือสิทธิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน ความเป็นคนไม่ว่าจะมีแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ เพศ อายุ สีผิว หรือความคิดเห็นที่มีความแตกต่างกัน ก็ ล้วนเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุก ๆ คนที่ได้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด สิทธิมนุษยชนนี้จึงเป็น สิ่งที่ไม่สามารถโอนให้แก่อันได้และไร้ซึ่งพรมแดน ส่งผลให้ไม่มีบุคคล องค์กร หรือแม้แต่วัฐก็ไม่ สามารถจะมาล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์ได้

ดังนั้นในหัวข้อหลักการ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของสิทธิมนุษยชน จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์หรือประชาชนทั่วไป รวมถึงทหารกองประจำการที่ควรจะได้รับ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลัก สิทธิมนุษยชน หลักสิทธิและเสรีภาพ หลักความเสมอภาค และหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ มีความสำคัญ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.2.1 หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แนวคิด “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)” และ “คุณค่าของความเป็นมนุษย์ (The Value of Human-Being)” ซึ่งตามที่ศาสตราจารย์ ดร. เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2562, หน้า 46-56) อธิบายว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีแนวคิดที่มีวิวัฒนาการดำเนินมาตามขั้นตอนทาง ประวัติศาสตร์เป็นมาอันยาวนานตั้งแต่สมัยเมโสโปเตเมีย-อียิปต์ที่เป็นบ่อเกิดของอารยธรรม ของโลกที่เก่าแก่และมีความสำคัญเป็นอย่างมาก จากการศึกษาพบว่าปรากฏแนวคิดที่สะท้อนถึง หลักความเสมอภาคของมนุษย์ โดยอ้างว่าเป็นข้อความที่เทพเจ้าผู้สร้างไว้เป็นข้อความตอนหนึ่ง

ที่เขียนไว้ในช่วงนั้น คือ “ข้าสร้างลมทั้งสี่ทิศ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้หายใจ...ข้าทำให้น้ำท่วมทันเพื่อให้คนจนได้มีสิทธิ์ในน้ำเช่นเดียวกับคนใหญ่โต...ข้าทำให้มนุษย์ทุกคนเหมือนกันกับเพื่อนร่วมโลกของคุณ” จากข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ไม่ว่าจะยากดีมีจนก็มีความเสมอภาคกัน ถือว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่ได้อำนาจจากความยุติธรรมของปัจเจกชนอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ต่อยอดไปยังแนวคิดศักดิ์ศรีของมนุษย์ และต่อมาได้ถูกนำไปขยายความเป็นหลักคิดว่าด้วยศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจาก “โมเสส” ได้นำหลักคิดนี้ไปปรับใช้ในการปลดปล่อยชาวยิวที่ถูกใช้งานเป็นทาสให้เป็นอิสระจากการใช้อำนาจของฟาโรห์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการได้ริเริ่มที่มนุษย์จะปฏิเสธอำนาจในการกดขี่ของผู้ปกครองโดยการเชิดชูคุณค่าของมนุษย์แต่ละคน และอารยธรรมกรีก-โรมันในยุคต่อมาก็ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอียิปต์และเมโสโปเตเมียมาเช่นเดียวกัน ซึ่งในช่วงสมัยยุคกรีกมีการปกครองในรูปแบบของจารีตประเพณีและไม่มีรูปแบบของกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏขึ้น ในยุคกรีกเมื่อก้าวถึงนักปราชญ์จะมีอยู่หลายท่าน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ อริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล (Man is rational animal)” เหตุผลจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสะท้อนความเป็นมนุษย์ออกมา การใช้และให้เหตุผลที่ดีของมนุษย์นั้นกล่าวได้ว่าคนนั้นมีคุณค่าในความเป็นมนุษย์และมีความมีเหตุผลดังกล่าวจึงบ่งบอกได้ว่ามนุษย์มี “ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์” แต่พอมาถึงในช่วงยุคสมัยโรมันเป็นแนวคิดที่สะท้อนว่า การมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในยุคโรมันกลับถูกนำไปผูกไว้กับตำแหน่งชนชั้น สถานะทางสังคม การเมือง เป็นตัวกำหนด ดังนั้น ถ้าไม่มีสถานะดังกล่าวบุคคลนั้นก็จะมีคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงสะท้อนให้ถึงความไม่เท่าเทียมกันของบุคคล เช่น ทาสกับนักการปกครอง นักการเมืองที่มีความแตกต่างกันทั้งที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน ซึ่งภายหลังได้มีสำนักปรัชญาที่สำคัญคือ สำนักสโตอิก (Stoic) ได้นำแนวความคิดของนักคิดในยุคกรีกข้างต้นมาต่อยอด ซึ่งเป็นสำนักของนักคิดที่เชื่อในกฎหมายธรรมชาติ ที่มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยสำนักนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ทำให้มนุษย์แปลกแยกออกจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้คือ ความมีเหตุผล (Rationality) ของมนุษย์ และมนุษย์เท่านั้นที่มีความสามารถที่คิดและสร้างสรรค์ภายใต้แนวคิดคำสอนทางศีลธรรมและความรับผิดชอบทางจริยธรรม โดยสำนักสโตอิก มีแนวคิดว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคในการดำรงอยู่ไม่เว้นแม้แต่ทาส เมื่อสิ้นสุดสมัยของโรมันและเข้าสู่ยุคกลาง ซึ่งเป็นยุคที่คริสต์ศาสนารุ่งเรืองและต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของศาสนาคริสต์ทำให้คนในสมัยนั้นมีความศรัทธาในพระเจ้าอย่างมาก และได้เสนอแนวคิดว่ามนุษย์ที่มีสถานะและศักดิ์ศรีอันสูงส่งเพราะมนุษย์ได้รับการสร้างจากพระเจ้า เพราะพระเจ้าทรงมีเหตุผลและทรงกำหนดจุดมุ่งหมายของพระองค์ไว้ด้วยตัวเอง และมนุษย์มีเหตุผลและกำหนดจุดมุ่งหมายของตัวเองไว้เช่นเดียวกัน

และอยู่ภายใต้จุดมุ่งหมายของพระเจ้า มนุษย์จึงมีอิสรภาพในการแสดงออกซึ่งเจตจำนง และทั้งหมดนี้ก็คือ ศักดิ์ศรี (Dignitas) มนุษย์สามารถเลือกจุดมุ่งหมายของเขาได้จากการมีอิสระและตัวมนุษย์ก็คือจุดมุ่งหมาย โดยจุดมุ่งหมายที่สูงสุดของมนุษย์คือการได้รับรู้การตระหนักถึงพระเจ้า มนุษย์จึงมีความแตกต่างจากทาสและสรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายใต้มนุษย์ กล่าวคือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เกิดจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของสร้างขึ้นมาตามรูปแบบฉายาของพระองค์ (Image of God) พระเจ้าเป็นผู้ประทาน “ศักดิ์ศรี” และ “คุณค่า” ความเป็นมนุษย์ให้แก่มนุษย์ ศักดิ์ศรีในความหมายของคริสต์ศาสนาจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ แต่อย่างไรก็ตาม ศาสนาอิสลามก็เป็นอีกศาสนาหนึ่งที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์ ที่มีทัศนะการมองคุณค่าของความเป็นมนุษย์จนไปถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของศาสนาอิสลามจะมีความเหมือนกับศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์ มีความเชื่อว่า มนุษย์เกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้า แต่ศาสนาอิสลามมองต่างกัน จึงเชื่อว่ามนุษย์มิได้สร้างจากพระฉายาของพระองค์ดังที่ศาสนายูดาห์และศาสนาคริสต์มอง แต่มองว่า มนุษย์แม้จะเกิดจากการสร้างสรรค์ของพระเจ้า แต่มนุษย์ยังคงมีคุณสมบัติอื่น ๆ คือ “ความสามารถที่จะคิดของมนุษย์” ทำให้มนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีในสายตาของพระเจ้า

คุณค่าของ “ความเป็นมนุษย์” ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) อำนาจและความคิดทางศาสนาจักรเสื่อมถอยลง จึงเกิดแนวคิดที่สำคัญจากการศึกษาว่ามนุษย์มีคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะการที่มนุษย์มีเหตุผลของตนเอง รู้ผิดรู้ชอบด้วยสติปัญญาของตนเองมีความคิดที่เป็นระบบ และสามารถทดลองเพื่อพิสูจน์ความคิดของตนเองอย่างมีเหตุผล แนวคิดนี้เป็นแนวคิดทางด้านมนุษยนิยม (Humanism) ที่เชื่อมั่นในการกระทำของมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด หรือกล่าวได้ว่าเป็นความศรัทธาในตัวของมนุษย์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ออนไลน์, ม.ป.ป.) ต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นยุคแสงสว่างทางปัญญาหรือยุคแห่งเหตุผล (Age of Enlightenment) ที่มีวัตถุประสงค์ในการปฏิรูปสังคม ส่งเสริมการใช้หลักเหตุผลอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา และการเมืองการปกครองมากกว่า การใช้หลักจารีตประเพณี ความเชื่อ และการเปิดเผยจากพระเจ้า อีกทั้งยังส่งเสริมความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ขั้นสูง สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ หรือการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการต่อต้านความเชื่อทางไสยศาสตร์ โมหาคติ และการชักนำให้เกิดความผิดเพี้ยนไปจากคริสตจักรและรัฐบาล ซึ่งในยุคนี้มีนักปราชญ์ที่สำคัญ เช่น ฮิวโก โกริอุส (Hugo Grotius) จอห์น ล็อก (John Lock) ซามูเอล พูเฟนดอร์ฟ (Samuel Pufendorf) อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เป็นต้น นักปราชญ์เหล่านี้ให้ความสำคัญกับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ สิทธิตามธรรมชาติ เชื่อในเหตุผลของมนุษย์ มนุษย์จึงมีพลังอำนาจที่จะเอาชนะความไม่รู้ ไสยศาสตร์และการปกครอง

ที่กดขี่ข่มเหง ยุคแสงสว่างทางปัญญาจึงเป็นยุคแห่งการปลดโคโซตรวนให้แก่ปัญญาของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้กรอบ ค่อนข้างมีความเข้มงวดของศาสนา ให้มนุษย์มีอิสรภาพที่จะพัฒนาตนเองได้จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการปกครองขึ้น จากเหตุการณ์สหรัฐอเมริกาได้ประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ ค.ศ. 1776 (พ.ศ. 2319) ต่อมาด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1787 (พ.ศ. 2330) การปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) ต่อมาด้วยคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) และบิลออฟไรท์ (Bill of Rights) ของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1791 (พ.ศ. 2334) โดยคำประกาศเหล่านี้ได้กล่าวถึง ความเสมอภาค เสรีภาพ ความมั่นคงปลอดภัย กรรมสิทธิ์ การป้องกันตนเอง การต่อต้านการกดขี่ข่มเหง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ที่กล่าวมาล้วนเป็นการสะท้อนไปถึงสิทธิในชีวิตและร่างกาย ความเสมอภาคที่เป็นสาร์ตอะอันเป็นรากฐานของคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 58-63)

เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบัน ในช่วงเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) ประเทศต่าง ๆ ได้มีความเห็นชอบด้วยกันที่จะต้องการสร้างองค์กระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการรักษาสันติภาพ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ชำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การเคารพในหลักความยุติธรรมและกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ การส่งเสริมความหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนโลก อีกทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ หลังจากการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติและได้ประกาศกฎบัตรสหประชาชาติแล้วนั้น องค์การสหประชาชาติโดยที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติซึ่งจะประกอบไปด้วยสมาชิกประเทศต่าง ๆ (ปัจจุบันมีภาคีสมาชิก เกือบทุกประเทศทั่วโลก จำนวน 197 ประเทศ) ได้มีการลงมติรับรองและประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 ณ กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส เพื่อเป็นหลักการในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาคมโลกที่สำคัญบนพื้นฐานของสันติภาพและความยุติธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความกินดีอยู่ดีของทุกคน ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันและรักษาผลประโยชน์ชาติร่วมกัน ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับนี้จะไม่ใช่สนธิสัญญาระหว่างประเทศ แต่ก็ถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก และเป็นพื้นฐานด้านกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทุกฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบัน กฎหมายฉบับนี้จึงถือได้ว่าเป็นกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ ที่เป็นภาคีสมาชิกสหประชาชาติที่ให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เป็น

รูปธรรม จำต้องเคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชนที่ได้ตราไว้ อีกทั้งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฉบับนี้ยังเป็นพื้นฐานของพันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม และสนธิสัญญาหรือกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองในด้านสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ อีกหลายฉบับ

โดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ถือได้ว่าเป็นรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนขึ้นในระดับสากล เป็นแม่บทและเป็นพื้นฐานให้กับกฎหมายในระดับระหว่างประเทศและในระดับรัฐที่จะตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตามที่ได้กล่าวไว้ในคำปรารภของปฏิญญาฉบับนี้ไว้ว่า “ด้วยเหตุที่การยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิดและสิทธิซึ่งเสมอกันและไม่อาจโอนให้กันได้ของสมาชิกทั้งปวงแห่งครอบครัวมนุษย์อันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม... ด้วยเหตุที่บรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าของตัวบุคคล และในความเสมอภาคกันแห่งสิทธิของทั้งชายและหญิง...” อีกทั้งยังปรากฏในข้อ 1 บัญญัติว่า “มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาอิสระเสรีและเท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิ ทุกคนได้รับการประสิทธิประสาทเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันอย่างฉันพี่น้อง” ข้อ 22 บัญญัติว่า “ทุกคนในฐานะสมาชิกของสังคมมีสิทธิในหลักประกันทางสังคมและมีสิทธิที่จะบรรลุในสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับศักดิ์ศรีของตนเองและการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ได้อย่างอิสระผ่านความพยายามระดับชาติตลอดจนความร่วมมือระหว่างประเทศและสอดคล้องกับการจัดการและทรัพยากรของแต่ละรัฐ” ข้อ 23 (3) บัญญัติว่า “ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการประกันความเป็นอยู่อันควรค่าแก่ศักดิ์ศรีของมนุษย์สำหรับตนเองและครอบครัวของตน ในการดำรงอยู่อย่างมีค่าของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และถ้าจำเป็นก็ชอบที่จะได้รับความคุ้มครองทางสังคมอื่น ๆ เพิ่มเติม”

หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) เป็นพื้นฐานให้แก่กฎหมายมหาชนระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ให้ดำเนินรอยตาม และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนดังกล่าวรวมทั้งกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศเหล่านี้ก็ได้เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนากฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนในประเทศของตนรวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นฉบับแรกและจนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 วรรคแรกบัญญัติไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครอง” จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้แยกการให้ความคุ้มครองสิทธิของมนุษย์ในแต่ละด้านออกจากกัน โดยแยกคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ออกจากสิทธิ

เสรีภาพ และความเสมอภาค แนวคิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงมีสถานะโดยตนเองอย่างเที่ยงแท้ แต่มีใช้สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค จึงเป็นที่ยอมรับในระดับสากลว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นรากฐานของสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญของความเป็นมนุษย์จนกระทั่งไปถึง สิทธิและเสรีภาพ เมื่อมีการกระทำใด ๆ ที่อ้างถึงสิทธิ เสรีภาพ และอาจกระทบถึงคุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นนั้นจะต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เป็นรากฐานหรือ เป็นกรอบไว้เป็นสำคัญ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 65-70)

คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ได้มีหลายความหมาย ทั้งในทางความหมายของ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา และในทางกฎหมาย

ในขอบเขตทางด้านกฎหมายของต่างประเทศนั้น เห็นว่าควรที่จะพิจารณาที่กฎหมาย หรือแนวความคิดของนักกฎหมายของเยอรมัน เพราะว่าเยอรมันเป็นประเทศที่ได้ให้การรับรอง ในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงเห็นสมควรจากแนวความคิดของ Klaus Stern นักกฎหมาย เยอรมันได้สรุปสาระสำคัญของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ว่าหมายถึง คุณค่าความเป็นมนุษย์

W. Maihofer และ R.F. Behrendt อธิบายความหมาย “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” กล่าวคือ ความอิสระของบุคคลในการดำรงชีวิต เพื่อเป้าหมาย (Albert Bleckmann, 1997, p. 543)

บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” หมายถึง ความมีค่าของมนุษย์แต่ละคนทั้งในแง่ของค่าในตัวและในสถานภาพของความเป็นมนุษย์ ของแต่ละคนด้วย ทั้งยังเป็นส่วนที่เป็นสาระสำคัญของมนุษย์แต่ละคนอันไม่อาจจะพรากเสียได้ (บุญศรี มีวงษ์อุโฆษ, 2549, หน้า 71)

โดยสรุปจากการให้ความหมายของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นการแสดงถึงคุณค่า ของมนุษย์ที่ทุกคนมีติดมาตั้งแต่กำเนิดที่มีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณค่าที่ ผูกพันอยู่เฉพาะของตนเอง โดยเป็นสิ่งที่แสดงถึงในความเสมอภาคกันของมนุษย์โดยไม่ต้อง คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ชาติ พันธุ์ สีผิว และสิ่งอื่น ๆ ใด คุณค่าของมนุษย์จากที่กล่าวมานี้มีความ มุ่งหมายให้มนุษย์นั้นมีความอิสระในการที่จะพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคล ซึ่งอยู่ภายใต้ ความรับผิดชอบของตนเอง ถือได้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นคุณค่าที่มีอาจจะล่วงละเมิดได้

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความสำคัญในเรื่องของการรองรับสิทธิเสรีภาพ นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดหน้าที่ต่อรัฐและนานาชาติที่จะต้องให้การคุ้มครองและเคารพในตัวตนของมนุษย์ พร้อมกับป้องกันไม่ให้มีการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เนื่องจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ได้รับความคุ้มครองอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พันธสัญญาระหว่างประเทศ อนุสัญญา และปฏิญญาระหว่างประเทศอีกหลายฉบับ ซึ่งในปัจจุบันสังคมถูกละเลยในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จากการให้คุณค่าของแต่ละคนต่างกันตามสภาพความเป็นอยู่ทางสังคม เช่น นายกรัฐมนตรี

นายตำรวจ นายทหาร ทหารกองประจำการ ซึ่งสถานะเหล่านี้มิใช่ตัวชี้วัดว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือไม่ แต่การมีศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์คือการที่จะให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติตั้งแต่เกิดมานั้นทุกคนมีคุณค่าเสมอกันไม่ว่าจะเป็นผู้ชาย ผู้หญิง กะเทย หรือคนยากจน จะต้องได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างมนุษย์ เพราะเป็นการเคารพต่อศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ต่อกัน ความเสมอภาคและการเลือกปฏิบัติจะเป็นการเกณฑ์ในการวัดว่าสังคมใดสังคมหนึ่งจะมีการละเมิดหรือมีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนหรือไม่ ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าความเสมอภาคหรือการปฏิบัติต่อกันมีความเท่าเทียมกันหรือไม่ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 70)

สิทธิในศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ จึงถือได้ว่าเป็นสิทธิมูลบทหรือสิทธิแม่บท (Mother Right) ให้แก่สิทธิที่ตามมาจากสิทธิในศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์อีกชั้นหนึ่งที่เรียกว่าสิทธิมนุษยชน (Human Rights) หรือเรียกว่าเป็น สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) อันได้แก่สิทธิในชีวิตและร่างกายกับสิทธิในความเสมอภาค อันเป็นที่มาของสิทธิเสรีภาพทั้งปวง (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2561, หน้า 20) ดังนั้น สิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนสิทธิลูกบท (Daughter Right) ซึ่งเป็นผลผลิตที่มาจากสิทธิในศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์อันเป็นสิทธิมูลบทหรือสิทธิแม่บท นอกจากนี้ สิทธิมนุษยชน อันได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกายและสิทธิในความเสมอภาคเป็นสิทธิมูลบทหรือสิทธิแม่บทให้แกสิทธิเสรีภาพทั้งปวงที่เกิดขึ้นจากการมีชีวิตและร่างกายอีกชั้นหนึ่ง แต่เมื่อมองสิทธิตามรัฐธรรมนูญตามโครงสร้างแบบครอบครัว สิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นมาจากการมีชีวิตและร่างกายนั้นจะเป็นสิทธิในชั้นหลาน (Granddaughter Rights) ดังนั้นถ้ามองเป็นรูปปิรามิด ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์จะมาก่อน และตามมาด้วยสิทธิมนุษยชน และสิทธิเสรีภาพอื่น ๆ ของมนุษย์ตามลำดับไล่เรียงตามกันมา ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิทธิอย่างหนึ่งที่รับรองและให้การคุ้มครองแก่บุคคลมิให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่สมกับความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้น โดยจะต้องพิจารณาในเชิงภาววิสัยว่าการกระทำใดที่เห็นกันทั่วไปว่าละเมิดศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์นั้นมิใช่การพิจารณาในลักษณะอัตวิสัยตามความเห็นของแต่ละบุคคล (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 70-71)

การพิจารณาถึงสถานะของศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์สามารถแบ่งการพิจารณาได้ ดังนี้

(1) ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์ ในฐานะที่เป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญ

“ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์” ถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุดของรัฐธรรมนูญหรือที่กล่าวกันว่าศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์นั้นเป็นหลักสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ดังนั้น การกระทำใดของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้มีความสอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดของรัฐธรรมนูญดังกล่าว เพราะมนุษย์นั้นเป็นเป้าหมายการดำเนินการของรัฐ มนุษย์มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือในการดำเนินการของรัฐและการดำรงอยู่ของรัฐนั้นก็ดำรงอยู่เพื่อมนุษย์มิใช่มนุษย์ดำรงอยู่เพื่อรัฐ ด้วยเหตุนี้ ศักดิ์ศรีศรีความเป็นมนุษย์

จึงถือว่า เป็นพื้นฐานสำหรับการวางรากฐานของหลักเสรีภาพของบุคคลและหลักความเสมอภาค ซึ่งจากที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า สิทธิและเสรีภาพนั้นเป็นสิทธิที่ไม่อาจจำหน่าย จ่าย โอนได้

(2) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ

รัฐธรรมนูญในแต่ละประเทศต่าง ๆ นอกจากที่ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพไว้แล้ว ยังได้กำหนดให้มีหลักประกันในสิทธิและเสรีภาพลักษณะเดียวกัน คือ หลักห้ามมิให้จำกัดสิทธิและเสรีภาพอันมีผลเพื่อใช้บังคับแก่กรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง หลักการอ้างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ หลักการจำกัดสิทธิและเสรีภาพจะกระทบกระเทือนต่อสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพมิได้ จากหลักประกันดังกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาถึงสถานะความเป็นมนุษย์ที่มีความเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีแล้ว ด้วยเหตุนี้การแทรกแซงใด ที่เป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์กรณีย่อมถือว่าเป็นการกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพ (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, 2560, หน้า 57)

(3) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นสิทธิประเภทหนึ่ง

ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เป็นเพียงหลักการกว้าง ๆ ที่ครอบคลุมสิทธิและเสรีภาพทั้งหลายหรือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นถือว่าเป็นสิทธิที่มีลักษณะเฉพาะตนสิทธิหนึ่ง ทั้งนี้โดยพิจารณาจากการจัดระบบในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานและพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แล้ว ถือได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธิ ๆ หนึ่ง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงกระทำหน้าที่ในการวินิจฉัยในทางด้านคุณค่าต่าง ๆ ที่จะแสดงถึงทิศทางของการกระทำ โดยการเรียกร้องให้สิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ สามารถจะบรรลุเป้าหมายให้ได้มากที่สุดที่จะกระทำได้นอกเหนือจากการให้หลักประกันที่จะไม่ล่วงละเมิดสิทธิต่าง ๆ ขั้นพื้นฐานเหล่านั้น (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2555, หน้า 95)

สำหรับขอบเขตของสถานะทางกฎหมายของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังกล่าว เมื่อบุคคลถูกละเมิดในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไว้ในมาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง และวรรคสอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” และในมาตรา 25 วรรคสาม บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ วรรคสี่ บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดทางอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” จากบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสถานะของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของไทยนั้นย่อมถือ

ได้ว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าหรือวัตถุในทางกฎหมายอย่างหนึ่งที่ได้รับรองคุ้มครองแยกต่างหากจากสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญของไทยนอกจากจะเป็นสิ่งที่กฎหมายให้ความคุ้มครองแล้วยังต้องถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นรากฐานของสิทธิและเสรีภาพทั้งปวงด้วย เพราะโดยสภาพพื้นฐานแล้วสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงผลของการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อีกทั้งเมื่อบุคคลใดถูกละเมิดสิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายที่จะนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลและมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือความช่วยเหลือจากหน่วยของรัฐได้ตามกฎหมาย (รัตนะ ปัญญาภา และคณะ, 2558, หน้า 5-6)

จากการทบทวนวรรณกรรม ในเรื่องของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นการให้คุณค่าแก่ความเป็นคนว่าทุกคนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นรากฐานที่สำคัญของสิทธิมนุษยชนที่กำหนดสิทธิมาตั้งแต่เกิด ใครจะละเมิดไม่ได้ และไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่กันได้ ซึ่งรวมไปถึงสิทธิในการมีชีวิตและความมั่นคงในการมีชีวิตอยู่ เพราะคนทุกคนที่เกิดมาบนโลกมีศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ ดังนั้นการปฏิบัติต่อกันของผู้คนในสังคมจึงต้องเคารพความเป็นมนุษย์ ห้ามมิให้ทำร้ายร่างกายหรือทรมาณอย่างโหดร้าย ตลอดจนการกระทำใด ๆ ที่ถือเป็นการเหยียดหยามความเป็นมนุษย์ จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ผู้ที่เข้ามาเป็นทหารกองประจำการก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีคุณค่าและมีความเท่าเทียมเหมือนมนุษย์ทั่วไป จึงย่อมได้รับความคุ้มครองตามหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการปฏิบัติตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกและในระหว่างเข้าเป็นทหารกองประจำการเหมือนดังเช่นคนทั่วไป ดังนั้นหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้จึงเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่สำคัญในการศึกษาในครั้งนี้

1.2.2 หลักสิทธิมนุษยชน

แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐานนั้น เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติของมนุษย์บนโลกที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดและเป็นสากล ซึ่งหากปราศจากสิทธินี้มนุษย์ก็ไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ได้และด้วยสิทธินี้จึงทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ภายใต้การได้รับความเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์และการปราศจากการแบ่งแยกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ด้วยเหตุต่าง ๆ ในทางเชื้อชาติ ชนชาติ ประเทศ เพศ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม สติปัญญา ความสามารถ และฐานะทางเศรษฐกิจในการที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี อิสระภาพ เสมอภาค ชีวิตที่ดีและมีสิทธิต่าง ๆ ที่จะแสวงหาวัตถุทางปัจจัยมาดำรงชีพ เป็นที่ยอมรับจากสังคมและได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมจากรัฐ และไม่สามารถทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้หายไป (กุลพล พลวัน, 2543, หน้า 14)

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้นด้วยความร่วมมือกันระหว่างประเทศต่าง ๆ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงโดยได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น

เพื่อทำหน้าที่ในการขจัดภัยพิบัติอันเกิดจากสงคราม คุ่มครองสิทธิมนุษยชน และส่งเสริมความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของมวลมนุษยชาติและได้มีการจัดทำกฎบัตรสหประชาชาติในฐานะธรรมนูญสำหรับการดำเนินงานของสหประชาชาติขึ้นและในกฎบัตรฯ ดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นเจตนารมณ์ร่วมกันของแต่ละประเทศในความต้องการที่จะให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างจริงจังในระดับระหว่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากการยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนและหน้าที่ของบรรดารัฐสมาชิกในการส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานแก่บุคคลทุกคนเสมอหน้ากัน โดยปราศจากความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ เพศ ภาษาหรือศาสนา และได้มีการจัดทำสารันต์ระดับระหว่างประเทศเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามมามากมาย

เริ่มต้นที่ปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน เพื่อเป็นมาตรฐานกลางสำหรับทุกประเทศที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับสากล ภูมิภาคและระดับภายในประเทศของแต่ละประเทศและเป็นเอกสารรับรองสิทธิมนุษยชนที่สำคัญที่สุดของมวลมนุษยชาติ เพราะนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่นานาประเทศได้พร้อมใจกันร่วมจัดทำและรับรองเอกสารรับรองสิทธิของมนุษยชาติ ทำให้สิทธิมนุษยชนซึ่งเดิมถือเป็นเรื่องภายในของแต่ละประเทศกลายเป็นสิทธิระหว่างประเทศที่ทุกประเทศที่เป็นสมาชิกสามารถเข้ามาสอดส่องดูแลและเข้าแก้ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศใดประเทศหนึ่งที่เป็นสมาชิกที่ขัดต่อหลักการในปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนได้ ซึ่งปญญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติได้จำแนกสิทธิมนุษยชนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) สิทธิทางแพ่งและการเมือง เป็นสิทธิที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่เดิม และได้ปรากฏในข้อ 1-21 ประกอบด้วย สิทธิเสรีภาพในการเคลื่อนไหว สิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิได้รับพิจารณาอย่างเป็นธรรม สิทธิความเป็นส่วนตัว สิทธิเลือกนับถือศาสนา สิทธิในการแสดงออกอย่างเสรี สิทธิในการลี้ภัย สิทธิของผู้ถูกกระทำทารุณกรรม ฯลฯ (กุลพล พลวัน, 2543, หน้า 28-33)

2) สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นมาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พึงมี เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณค่า ถ้าหากมีการล่วงละเมิดต่อสิทธิดังกล่าวย่อมจะได้รับการรับรองและการคุ้มครองจากกฎหมาย (พงษ์เทพ สันติกุล, 2562, หน้า 39-42)

สิทธิมนุษยชน จึงเป็นสิทธิธรรมชาติที่ติดตัวทุกคนมาตั้งแต่กำเนิดในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น (วรพจน์ วิสรุตพิชญ์, 2543, หน้า 44) แต่ยังคงรวมถึงสิทธิอันจำเป็นที่มนุษย์พึงมีเพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ (วิชัย ศรีรัตน์, 2544, หน้า 47) เป็นของทุกคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ แหล่งกำเนิด เพศ อายุ สีผิว ความคิดเห็นที่มีความแตกต่างกันหรือจะเป็นคนยากจน

ผู้ใช้แรงงาน และชนชั้นที่มีฐานะยากจน (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2554, หน้า 2) ทุกอย่างนี้ล้วนเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละโอนหรือยอมให้พวกริบไป (Inalienability) แก่ผู้ใดผู้หนึ่งและไร้ซึ่งพรมแดน (เจริญ โฆษณานันท์, 2545, หน้า 57) ดังนั้นจึงไม่มีบุคคล องค์กร หรือรัฐที่จะมาล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์ได้ อีกทั้งยังมีสิ่งที่จำเป็นทำให้มนุษย์อยู่รอดก็คือปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ในเรื่องของการศึกษา การมีงานทำ การไม่ถูกรังแก การได้รับความเป็นธรรมเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดล้วนก็เป็นสิ่งที่มีควมจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนที่ควรจะได้รับในฐานะที่เป็นมนุษย์และจะทำให้มนุษย์ทุก ๆ คนนั้นอยู่รอดและสามารถพัฒนาตนเองได้ สิทธิมนุษยชนจึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกฎหมายและอำนาจใด ๆ ของรัฐ สิทธิเหล่านี้ได้แก่ สิทธิในชีวิต ห้ามฆ่าหรือทำร้ายต่อชีวิต ห้ามการค้ามนุษย์ ห้ามทรมานอย่างโหดร้าย มีสิทธิในความเชื่อทางมโนธรรมหรือลัทธิทางศาสนา มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2547, หน้า 73)

จากหลักการของสิทธิมนุษยชนดังกล่าว จึงไม่ต้องมีกฎหมายที่จะมารับรองสิทธิต่าง ๆ ก็สามารถดำรงอยู่ได้ เช่น การไม่มีกฎหมายที่บัญญัติในเรื่องของการฆ่าคนเป็นความผิดทางกฎหมาย แต่ทุกคนสามารถรู้สำนึกได้เองว่าการฆ่าคนเป็นสิ่งที่ต้องห้ามและเป็นบาปทางศาสนา อีกทั้งสิทธิมนุษยชนจะต้องได้รับรองในรูปแบบของกฎหมายหรือต้องได้รับรองคุ้มครองจากรัฐบาลซึ่งได้แก่ การได้รับสัญชาติ การมีงานทำ การได้รับคุ้มครองแรงงาน การได้รับความเสมอภาคของหญิงและชาย สิทธิของเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประกันการว่างงาน การได้รับในบริการสาธารณสุข การแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมอย่างอิสระและได้รับความเปิดเผยจากศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มตนเองได้ เป็นต้น สิทธิมนุษยชนดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ต้องได้รับรองเขียนไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญ หรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐแต่ละประเทศ เพื่อเป็นการบ่งบอกถึงหลักประกันว่าทุกคนซึ่งอยู่ในรัฐนั้นจะต้องได้รับความคุ้มครองในชีวิตความเป็นอยู่อย่างมีความเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ของทุกคน (อุดม รัฐอมฤต และคณะ, 2544, หน้า 42)

ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มิใช่ข้อตกลงระหว่างประเทศดังเช่นสนธิสัญญา แต่เป็นเพียงความผูกพันทางจริยธรรมทางการเมืองระหว่างประเทศที่ทุกประเทศควรให้ความเคารพและปฏิบัติให้สอดคล้องไม่ขัดแย้งกับหลักการในปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน
- 2) ปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ไม่ก่อให้เกิดพันธะผูกพันทางกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ แก่บรรดารัฐทั้งหลายที่ร่วมกันลงมติรับรองให้ประกาศใช้ให้ต้องปฏิบัติตาม

3) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นเครื่องมือในการแปลความหมายของกฎบัตรสหประชาชาติในเรื่องสิทธิมนุษยชนที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน (วิชัย ศรีรัตน์, 2556, หน้า 18-21)

สิทธิมนุษยชนจึงมีความสำคัญที่สหประชาชาติ (United Nations) ได้มีการพิจารณาเป็นประเด็นที่จะกำหนดเรื่องสิทธิมนุษยชนไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ เพื่อเป็นการแสดงถึงความมุ่งหมายต่อการส่งเสริม สนับสนุนให้รัฐสมาชิกจตุระหนักและเคารพต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิทธิที่มีความเท่าเทียมกันของมนุษย์โลก แต่เนื่องจากกฎบัตรนี้ไม่มีผลผูกพันต่อรัฐสมาชิก และไม่มีสภาพบังคับเช่นเดียวกับกฎหมายนั้น การดำเนินการบังคับจะกระทำได้ยากต่อรัฐสมาชิก เมื่อเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อกันจึงกระทำมิได้ องค์การสหประชาชาติจึงได้ดำเนินการทำให้สิทธิมนุษยชนตามที่ระบุไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติมีผลเป็นสิทธิตามกฎหมายอย่างเป็นทางการและเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก จึงได้จัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (ค.ศ. 2491) เพื่อจัดทำเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยตรงและมีผลผูกพันรัฐภาคีทุกรัฐ นอกจากนี้ถึงแม้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายแต่ก็เป็นเสมือนมาตรฐานการปฏิบัติของนานาสมัชชาประเทศต่าง ๆ ที่ได้ลงนามรับรองเพื่อการจัดระบบภายในรัฐของตนเองให้มีความสอดคล้องกับแนวทางที่เป็นสากลสำหรับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่ถูกกำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

จากการทบทวนวรรณกรรม หัวข้อหลักสิทธิมนุษยชนจะเห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิหนึ่งที่เกิดขึ้นมาเองโดยธรรมชาติในตัวมนุษย์ ไม่สามารถถูกพรากไปหรือยกให้แก่กันได้ ถึงแม้ว่ากฎหมายของประเทศจะไม่ยอมรับสิทธิมนุษยชน หรือแม้จะละเมิดสิทธิมนุษยชนก็ตาม ประชาชนของประเทศนั้นยังคงมีสิทธิมนุษยชนอยู่ นอกจากนั้นยังเป็นสิทธิที่ไม่ถูกแยกออกจากกัน ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งประกอบด้วยสิทธิสองส่วนคือ สิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้นจะต้องไม่ถูกแยกออกจากกัน สิทธิทั้งสองส่วนนี้จะต้องได้รับการเคารพ ปกป้องและเติมเต็ม (ทำให้เกิดขึ้น) เพื่อที่จะให้บุคคลทุกคนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว นั้นผู้ที่เข้ามาเป็นทหารกองประจำการก็ถือว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่ง จึงย่อมได้รับการคุ้มครองสิทธิตามหลักสิทธิมนุษยชน ดังนั้นหลักสิทธิมนุษยชนนี้จึงถือมีความสำคัญที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1.2.3 หลักสิทธิและเสรีภาพ

แนวความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์มีที่มาจากแนวความคิดเรื่อง “สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right)” เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ในยุคกรีก ซึ่งในสมัยนั้นนักปราชญ์คนสำคัญ คือ อริสโตเติล ได้อธิบายไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ย่อมมีเสรีภาพในการเลือก และ

ด้วยเหตุผลที่ถูกต้องย่อมช่วยให้เขาเข้าถึงธรรมชาติได้ และ ณ จุดนี้เองคือเสรีภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์” โดยแนวความคิดนี้ถือว่ามนุษย์นั้นมีเสรีภาพอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติ ภายใต้เหตุผลที่ถูกต้อง เนื่องจากภูมิปัญญาของมนุษย์ ซึ่งต่อมาเริ่มมีแนวความคิดว่ามนุษย์ตามธรรมชาตินั้นมีสิทธิเสรีภาพมาก และเมื่อทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ก็ไม่มีอำนาจในการบังคับซึ่งกันและกัน หากไม่มีการลดเสรีภาพของแต่ละคนลงมา การกระทบกระทั่งตลอดจนการขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นในสังคมได้ ผู้อ่อนแอต้องตกเป็นทาสและถูกจำกัดเสรีภาพหมด การมีเสรีภาพโดยไม่มีขอบเขตจึงเป็นเหตุใหญ่ให้เกิดการไร้เสรีภาพ การเข้ามารวมเป็นสังคมยอมรับอำนาจการเมืองเหนือคนเป็นรูปแบบการปกครองต่าง ๆ ก็เพื่อให้อำนาจสูงสุดนั้นสูงเหนือทุกคนเป็นกรรมการคอยรักษากฎกติกาไม่ให้ผู้เข้มแข็งกว่าใช้เสรีภาพโดยไม่มีขอบเขตรังแกผู้อ่อนแอกว่า

ต่อมาแนวความคิดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพได้มีการพัฒนาตามยุคตามสมัยจนกระทั่งเริ่มมีบทบาทและมีสถานะทางกฎหมายมากขึ้นในสังคมตะวันตก ดังที่ปรากฏในมหาบัตรแมคนาคาร์ตาของอังกฤษ คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา และคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองของฝรั่งเศส ด้วยกระแสของแนวความคิดว่า ด้วยสิทธิและเสรีภาพที่มีพลังเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้น ส่งผลให้แนวความคิดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพแพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนกระทั่งเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (ค.ศ. 2491) สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (ค.ศ. 2491) แสดงให้เห็นว่า หลักการและแนวความคิดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพนั้น ได้กลายเป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติในประชาคมโลก

แนวความคิดในทางกฎหมายที่เกี่ยวกับ “สิทธิและเสรีภาพ” มีแนวความคิดพื้นฐาน 2 แนวความคิด คือ แนวความคิดแบบเสรีนิยมกับแนวความคิดแบบเสรีภาพโดยส่วนรวมอันเป็นแนวคิดเสรีภาพของกลุ่มสังคมนิยม

1) แนวความคิดแบบเสรีนิยม คือ เสรีภาพของปัจเจกบุคคล โดยแนวคิดนี้ถือว่าปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลางของแนวความคิด ภารกิจของรัฐในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่อปัจเจกชนจึงเป็นภารกิจในการออกกฎเกณฑ์เพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถใช้เสรีภาพของตนได้ภายในขอบเขตของแต่ละบุคคล ซึ่งการทำให้บรรลุความมุ่งหมายของสิทธิและเสรีภาพตามแนวความคิดของฝ่ายเสรีนิยมจึงต้องมีองค์กรในการวินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคลเพราะความขัดแย้งระหว่างการกำหนดกฎเกณฑ์ของรัฐกับปัจเจกบุคคลก่อให้เกิดปัญหาว่าการใช้อำนาจรัฐมักไปกระทบกับสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้จากทฤษฎีว่าด้วยความเป็นรัฐ ดังนั้นเพื่อให้การวินิจฉัยข้อพิพาทดังกล่าวเป็นไปด้วยความถูกต้องเป็นธรรมและเป็นหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล จึงจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งองค์กร

ในการวินิจฉัยข้อพิพาทระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ซึ่งก็คือตุลาการอันเป็นองค์กรที่มีความเป็นกลาง และมีความอิสระ (กาญจนารัตน์ ลีวีโรจน, 2556, หน้า 3)

2) แนวความคิดเสรีภาพโดยส่วนรวม เป็นแนวความคิดที่ปฏิเสธหลักการตกลงกัน โดยอิสระของปัจเจกบุคคล และเป็นแนวความคิดในทางสิทธิมนุษยชนที่มุ่งหมายต่อสังคมเป็นหลัก ซึ่งในที่นี้จะได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดในทางสิทธิมนุษยชนของฝ่ายสังคมนิยม กับแนวความคิดสิทธิมนุษยชนในทางรัฐธรรมนูญของปัจเจกบุคคล (เสรีนิยม) และสำหรับความสัมพันธ์ของแนวความคิดสิทธิของปัจเจกบุคคลตามรัฐธรรมนูญกับแนวความคิดสิทธิมนุษยชนของฝ่ายสังคมนิยมนั้นต่างได้รับการพัฒนาจากแนวความคิดที่แตกต่างกัน โดยมีความเห็นต่อแนวความคิดด้วยกัน 3 ประการ ดังนี้

1. สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิในความเป็นอยู่ดั้งเดิมที่มนุษย์อยู่ในสภาพที่มีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ จากความคิดเห็นดังกล่าวนี้เห็นว่าการยอมรับสิทธิมนุษยชนของรัฐเท่ากับเป็นการกำหนดไว้ล่วงหน้าว่ารัฐจะต้องผูกพันต่อสิทธิทั้งหลาย กล่าวคือจะทำให้หลักประกันต่อสิทธิและเสรีภาพบรรลุความมุ่งหมายได้จึงสามารถทำได้โดยการมีรัฐธรรมนูญที่มีการแบ่งแยกอำนาจ ดังนั้น รัฐใดก็ตามที่ปราศจากองค์กรตุลาการที่มีความเป็นอิสระแล้วดังเช่นกรณีของรัฐธรรมนูญของรัฐสังคมนิยมตามแนวความคิดนี้เห็นว่ารัฐนั้นย่อมมิได้รับรองสิทธิมนุษยชนแต่อย่างใด

2. แนวความคิดทางสังคมนิยมได้รับมรดกทางความคิดในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของแนวคิดเสรีนิยมแต่ได้พัฒนาไปจากแนวความคิดเดิม เพราะสิทธิในเสรีภาพของแนวความคิดเสรีนิยมเป็นเสรีภาพที่รับใช้การตัดดวงผลประโยชน์ของแนวคิดแบบทุนนิยม เสรีภาพแบบเสรีนิยมจึงเป็นเพียงการปกปิดการตัดดวงผลประโยชน์ดังกล่าว ดังนั้นตามที่ทัศนะความเห็นที่สองนี้จึงเป็นการมองแนวความคิดของสังคมนิยมที่ตรงกันข้ามกับแนวความคิดแบบเสรีนิยม วิธีการของแนวความคิดทั้งสองฝ่ายนั้นจึงเป็นเพียงยุทธวิธีในการแสดงให้เห็นว่าฝ่ายตนเท่านั้นที่เป็นแนวความคิดสิทธิมนุษยชนที่ถูกต้อง (อนันต์ อริยะชัยพาณิชย์, 2556, หน้า 15)

3. การพิจารณาสิทธิตามแนวความคิดแบบเสรีนิยม ตามมุมมองที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน มีความมุ่งหมายในการสร้างขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลจากการแทรกแซงของอำนาจรัฐ ซึ่งในขณะที่รัฐธรรมนูญของสังคมนิยมนั้นมีพื้นฐานอยู่บนความคิดของการมีส่วนร่วมของสังคม แต่ความแตกต่างประการสำคัญของแนวความคิดทั้งสองอยู่ที่เป้าหมายของความเสมอภาคและเสรีภาพ ในขณะที่แนวความคิดเสรีนิยมเน้นความเสมอภาคในทางรูปแบบหรือทางกฎหมาย แต่ในขณะที่แนวคิดสังคมนิยมเน้นความเสมอภาคในทางเนื้อหาหรือความเสมอภาคในทางความเป็นจริง

อย่างไรก็ตาม มีความเห็นว่าแนวความคิดดังกล่าวข้างต้นนั้นไม่ถูกต้องเพราะตามแนวความคิดสมัยใหม่นั้นมีแนวความคิดในทางกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพที่ขัดแย้งกัน (Benjamin Constant, 1820) และด้วยเหตุนี้ จึงมีแนวความคิดว่าด้วยสิทธิมนุษยชนทั้งสองแนวความคิดนั้นเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพที่มีการให้ความหมายต่างกัน กล่าวคือ “เสรีภาพปัจเจกบุคคล” (Individualfreiheit) กับ “เสรีภาพโดยรวม (Kollektivfreiheit)” ความแตกต่างของแนวความคิดทั้งสองอาจแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างใน 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 ใครเป็นผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพ โดยส่วนรวมตามรัฐธรรมนูญของสหภาพโซเวียต (1918) ที่ร่างขึ้นภายใต้อิทธิพลของแนวคิดของเลนินนั้น ได้ประกาศสิทธิของประชาชนผู้ใช้แรงงาน จากรัฐธรรมนูญของสหภาพโซเวียตดังกล่าวนี้มิได้เป็นการประกาศถึงสิทธิของปัจเจกบุคคลแต่อย่างใดแต่หากเป็นการประกาศถึงสิทธิของส่วนรวม การประกาศครั้งแรกของฝ่ายสังคมนิยมในทางประวัติศาสตร์ของการประกาศสิทธิมนุษยชนเป็นการประกาศให้ “ประชาชน” (Volk) เป็นผู้ทรงสิทธิ ซึ่ง Fourier เห็นว่าสิทธิของประชาชนดังกล่าวเป็นสิทธิในการมีงานทำและสิทธิในอาหารการกิน ทั้งนี้เพื่อโต้แย้งต่อสิทธิของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดเสรีนิยมดังที่ได้มีการประกาศในการปฏิวัติของฝรั่งเศส โดยเหตุนี้ “สิทธิของประชาชน” จึงแทนที่ “สิทธิของปัจเจกบุคคล (Rechte des einzelnen)” ตามแนวความคิดดังกล่าว Marx เคยวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดแบบเสรีนิยม (Marx, 1962, S. 451 ff.) โดย Marx เห็นว่า บนพื้นฐานของแนวความคิดเสรีนิยมทำให้เกิดมนุษย์ที่มีความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นการแยกมนุษย์ออกจากส่วนรวม สิทธิของปัจเจกบุคคลตามแนวคิดเสรีนิยมจึงเป็นการแสดงถึงหลักการปัจเจกชนนิยมที่ผิดพลาด ประเด็นสำคัญของการวิพากษ์แนวความคิดแบบเสรีนิยมคือ การให้สิทธิอย่างกว้างขวางแก่ปัจเจกบุคคลเป็นสิ่งที่ผิดพลาด และแนวคิดแบบเสรีนิยมไม่อาจจะบรรลุความมุ่งหมายได้ ความเท่าเทียมในทางสิทธิจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเกิดความเท่าเทียมกันในทางสังคม แนวความคิดเสรีนิยมยิ่งทำให้ความไม่เท่าเทียมกันมีความมั่นคงยิ่งขึ้น การได้รับสิทธิในเสรีภาพที่แท้จริงตามแนวคิดแบบสังคมนิยมเห็นว่าจะต้องวางบทสันนิษฐานอยู่บนพื้นฐานของโอกาสที่แท้จริงเสรีภาพในทางอาชีพมีอาจช่วยอะไรได้หากบุคคลไม่สามารถหางานทำได้การล่วงละเมิดมิได้ในที่อยู่อาศัย มิได้ก่อประโยชน์อะไรต่อผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ดังนั้น แนวความคิดสังคมนิยมจึงเป็นแนวความคิดที่วิพากษ์แนวความคิดสิทธิมนุษยชนแบบแนวคิดเสรีนิยม

ประการที่ 2 สิทธิมนุษยชนมีความมุ่งหมายที่จะบังคับต่อบุคคลใด เป็นความขัดแย้งกันระหว่างแนวคิดเสรีนิยมกับแนวความคิดสังคมนิยมเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ประการต่อมาคือ สิทธิมนุษยชนมีความมุ่งหมายที่จะบังคับต่อบุคคลใด แนวความคิดสิทธิมนุษยชนแบบเสรีนิยมตอบคำถามดังกล่าวโดยวางบทสันนิษฐานอยู่ที่ “อำนาจอธิปไตย” โดยที่อำนาจรัฐนั้นเป็นอำนาจที่

อยู่เหนือกว่าชีวิต เสรีภาพและกรรมสิทธิ์ของผู้ที่อยู่ได้ปกครอง ในทางทฤษฎีสติของบุคคลเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ ซึ่งมีมาตามธรรมชาติจึงเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะป้องกันการแทรกแซงจากอำนาจรัฐ ดังนั้น ความมุ่งหมายของสิทธิของปัจเจกบุคคลจึงอยู่ที่การป้องกันต่อการแทรกแซงของอำนาจรัฐ สิทธิดังกล่าวจึงเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในทางกฎหมาย รัฐใดซึ่งมีการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน รัฐนั้นกลายเป็นรัฐที่ผู้ใช้อำนาจรัฐถูกผูกพันอยู่กับกฎหมาย

สำหรับแนวความคิดสิทธิมนุษยชน แบบสังคมนิยม “สิทธิของประชาชน” มีความมุ่งหมายที่จะโต้แย้งต่อสังคมนิยม ซึ่งถูกให้ความหมายว่าเป็นสังคมนิยมที่มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวแนวความคิดสังคมนิยมมีความมุ่งหมายที่จะปลดปล่อยมนุษย์อย่างแท้จริง บุคคลใดเป็นศัตรูต่อ “สิทธิของประชาชน” ก็ย่อมเป็นศัตรูต่อแนวความคิดการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ ตามแนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดความชัดเจนว่าบุคคลที่จะถูกผูกพันต่อสิทธิและเสรีภาพตามแนวคิดนี้มีลักษณะเป็นนามธรรม และไม่มีแนวคิดในทางกฎหมาย (วัชรพล พุทธรักษา, 2559, หน้า 1-2)

ประการที่ 3 ใครเป็นผู้มีอำนาจในการทำให้เกิดความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน ในขณะที่สิทธิมนุษยชนตามแนวความคิดแบบเสรีนิยม การมีตุลาการที่มีความเป็นอิสระเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการให้หลักประกันต่อสิทธิมนุษยชน ในขณะที่สิทธิมนุษยชนตามแนวความคิดสังคมนิยมเป็นเรื่องของสิทธิที่ปราศจากอำนาจตุลาการ สิทธิมนุษยชนตามแนวความคิดสังคมนิยมจึงเป็นสิทธิที่ปราศจากตุลาการ แม้ว่าบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญจะกำหนดความเป็นไปได้ในการควบคุมโดยองค์กรตุลาการก็ตาม แต่ระบบพรรคเดียวของรัฐสังคมนิยมเป็นหลักการที่สำคัญ ดังนั้น การควบคุมโดยองค์กรตุลาการอย่างแท้จริงต่ออำนาจรัฐจึงไม่อาจกระทำได้

อย่างไรก็ตาม หลักการสิทธิและเสรีภาพโดยเจตนารมณ์ร่วมกันของปวงชนนั้นพัฒนามาสู่ปัจจุบัน โดยมีการกำหนดวางหลักของสิทธิและเสรีภาพ เงื่อนไขและหลักการจำกัดสิทธิของประชาชน โดยถือว่าการที่ราษฎรต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญระบอบประชาธิปไตยนั้นก็เพราะประสงค์จะให้ตนมีสิทธิและเสรีภาพนั่นเอง ซึ่งรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันจะมีบทบัญญัติกำหนดเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ทั้งสิ้น (สมคิด เลิศไพฑูรย์ และกล้า สมทวนิช, 2546, หน้า 4-6)

สำหรับความหมายของสิทธิและเสรีภาพนั้นจะต้องพิจารณาจากคำว่า “สิทธิ” (Right) หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการหรือละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง โดยกฎหมายที่รับรองสิทธิแก่บุคคลนั้นอาจจะเป็นกฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชนก็ได้ (วรพจน์ วิสสุตพิชญ์, 2538, หน้า 21) อีกทั้ง เป็นสิทธิที่ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่น โดยที่จะต้องปฏิบัติตามให้เป็นไปตามประโยชน์ที่

กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ รวมถึงมีหน้าที่ที่จะไม่รบกวนต่อสิทธิ หรือหน้าที่ที่จะกระทำการ หรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นไปตามสิทธิ ทั้งนี้ แล้วแต่ประเภทของสิทธินั้น ๆ ด้วย (หยุด แสงอุทัย, 2534, หน้า 224)

คำว่า “เสรีภาพ (Liberty)” หมายถึง สถานภาพหรือสภาวะของบุคคลที่ไม่ตกอยู่ภายใต้ การบังคับบัญชาของใคร หรือมีอำนาจที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่กระทำการอย่างหนึ่ง อย่างไม่ถูกข่มขู่หรือมีเสรีภาพตราบเท่าที่ไม่ถูกบังคับให้กระทำการในสิ่งที่ตนไม่ต้องการ หรือไม่ถูกหน่วงเหนี่ยวขัดขวางไม่ให้กระทำการในสิ่งที่ตนต้องการ กล่าวโดยสรุป เสรีภาพ เป็นอำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง ด้วยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนเองได้ ด้วยตนเอง เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง

เมื่อได้ทราบถึงความหมายของคำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” แล้วนั้น ควรจะต้อง พิจารณาควบคู่ไปกับคำว่า “คุ้มครอง (Protection)” อีกหนึ่งคำด้วย ซึ่งตามพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า ป้องกันรักษา ระวังรักษา ปกป้องรักษา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 254) โดยในความหมายดังกล่าว การคุ้มครองจึงต้องมีสิ่งที่ถูก ป้องกันหรือปกป้องรักษาไว้ และสิ่งที่ทำหน้าที่ป้องกันหรือปกป้องรักษาคือ สิทธิและเสรีภาพของบุคคล ส่วนที่จะทำหน้าที่ป้องกันในการรักษาสิทธิและเสรีภาพไว้จะขึ้นอยู่กับพัฒนาของสังคม ในแต่ละยุคสมัยนั้นว่าจะมอบให้ผู้ใดกระทำหน้าที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ด้วยกระแสรัฐธรรมนูญ นิยมที่แพร่หลายมาตั้งแต่ยุคศตวรรษที่ 18 ทำให้ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสิ่งที่ทำหน้าที่ ป้องกันหรือปกป้องรักษาสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ก็คือ รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ดังนั้น รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรในฐานะเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการ คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จึงได้บัญญัติรับรองและให้การคุ้มครองไว้ให้แก่บุคคล ในอันที่จะกระทำการหรือไม่กระทำการอันใด รวมทั้งเป็นการก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้ องค์กรของรัฐรบกวนหรือแทรกแซงการใช้สิทธิของบุคคลนั้น โดยบุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธิหรือ ผู้ทรงสิทธิย่อมมีอิสระที่จะตัดสินใจกระทำการหรือไม่กระทำการอันใดภายในขอบเขตแห่งสิทธิ ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้ โดยเรียกการบัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ บุคคลนี้ว่า “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ” และเพื่อให้สิทธิและ เสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้มีความบริบูรณ์ จึงต้องมีการตรากฎหมาย มาขยายรายละเอียดของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเพียงกฎหมายแม่บทอีกทีหนึ่ง โดยกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อขยายรายละเอียดของสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้ อาจเป็นการ กำหนดความหมาย เงื่อนไข ขอบเขต มาตรการ คุ้มครอง หน้าที่ที่บุคคลทั่วไปจะต้องปฏิบัติ เพื่อเป็นการเคารพต่อสิทธินั้น ๆ ตลอดจนบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งการออกกฎหมายขยาย

รายละเอียดดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญเป็นสำคัญ เพื่อเป็นหลักประกันว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะบรรลุผลตามที่รัฐธรรมนุญบัญญัติรับรองคุ้มครองไว้ (วิษณุ เครืองาม, 2533, หน้า 16)

สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในประเทศไทย เกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พุทธศักราช 2475 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนุญฉบับแรกของประเทศไทย จึงได้นำหลักการสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมารับรองและคุ้มครองบัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ และมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน” และ “ภายในบังคับแห่งกฎหมาย บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณาการศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ” จากบทบัญญัติเป็นการวางหลักไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ส่งผลให้ในการจัดทำรัฐธรรมนุญแต่ละฉบับต่อ ๆ มาได้คำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นหลักที่สำคัญเสมอ เพราะวาทิตีและเสรีภาพเป็นเกียรติยศและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (สถาบันพระปกเกล้า, ออนไลน์, 2553)

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งและได้มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มที่จะขยายการให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอย่างกว้างขวางขึ้นเรื่อย ๆ ไปตามบริบทของสภาพสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนพยายามที่จะจำกัดการกระทำของรัฐหรือผู้ปกครองให้มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพให้น้อยที่สุดหรือไม่มีเลย โดยพยายามสร้างบทบัญญัติหรือหลักการใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น (คณะกรรมการศึกษาแนวทางการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนุญ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2549, หน้า 10) ดังเป็นที่ปรากฏในรัฐธรรมนุญฉบับปี 2540 รัฐธรรมนุญฉบับปี 2550 และรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ได้นำเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทยมาบัญญัติไว้ในหมวด 3 ที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิต่าง ๆ ของประชาชนไว้ เช่น มาตรา 25 วรรคหนึ่ง “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนุญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนุญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกรนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนุญตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น” (กองบรรณาธิการวารสารจตุลนิติ, 2554, หน้า 2-3)

ตามหลักการสิทธิและเสรีภาพของรัฐธรรมนูญที่ให้การคุ้มครอง กล่าวได้ว่าเป็นเจตนารมณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพ แต่การละเมิดสิทธิและเสรีภาพยังมีอยู่เป็นประจำ ทั้งเจตนาและไม่เจตนา และความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญยังไม่ตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นในหมู่ของประชาชนด้วยกัน หรือระหว่างรัฐกับประชาชน (รุ่งนภา ธรรมเกษมสุข, 2542, หน้า 44) ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงได้มีการสร้างกลไกที่จะเข้ามาตรวจสอบและเยียวยา เพื่อแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพที่เกิดขึ้นกับประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ โดยมีการกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากรัฐธรรมนูญ มาตรา 25 วรรคสาม บัญญัติให้ “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญสามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้”

หลักการสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้การรับรองและคุ้มครองแก่ประชาชนถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ หรือองค์กรต่าง ๆ ของรัฐทุกองค์กรนั้นต้องเคารพและให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับใช้เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือหากมนุษย์ปราศจากสิทธิและเสรีภาพเสียแล้ว การกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องถูกแทรกแซงจากผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ปกครองรัฐ

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลมีสิทธิย่อมต้องมีหน้าที่ตามมา เนื่องจากสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวม ถ้าปวงชนส่วนมากซึ่งเป็น “สามัญชน” ถูกตัดสิทธิมนุษยชนโดยให้มีหน้าที่แต่อย่างเดียว สามัญชนก็มีลักษณะเป็นทาสหรือข้าไพร่ของชนส่วนน้อยซึ่งมีสิทธิใหญ่ยิ่งหรือ “อภิสิทธิชน” แบบการปกครองจึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ถ้าสามัญชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างเดียวโดยไม่มีหน้าที่ มนุษยชนแบบการปกครองก็เกินขอบเขตของประชาธิปไตย

ความหมายของคำว่า สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” เป็นคำที่มักอยู่ควบคู่กัน โดยรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ผ่านมาได้กำหนดเรื่องสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ คำว่า “สิทธิ” มีคำคู่กันอยู่คือ “หน้าที่” ไม่ว่าจะเรื่องใด ๆ ก็ตามเมื่อมี “สิทธิ” ก็ย่อมมี “หน้าที่” คู่กันเสมอ เมื่อเราเกิดมาเป็นคนไทย สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญไทยกำหนดย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติในฐานะเป็นคนไทยด้วยเช่นกัน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556, หน้า 9-15) ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

ในระบอบประชาธิปไตย จึงควรจะทำความเข้าใจในความหมายแท้จริงของคำที่เกี่ยวข้องเหล่านี้
ในเบื้องต้น

“สิทธิ” หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง
มิให้มีการละเมิด รวมทั้งบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย เช่น สิทธิในครอบครัว
สิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในการเลือกอาชีพ ถิ่นที่อยู่ การเดินทาง
สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมายว่า “สิทธิ”
เป็นอำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย

“เสรีภาพ” เป็นคำที่ถูกใช้เคียงคู่กับคำว่า “สิทธิ” เสมอว่า “สิทธิเสรีภาพ” จนเข้าใจว่า
มีความหมายอย่างเดียวกัน ทั้งที่แท้จริงแล้ว คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจตัดสินใจด้วยตนเอง
ของมนุษย์ที่จะเลือกดำเนินพฤติกรรมของตนเอง โดยไม่มีบุคคลอื่นใดอ้างหรือใช้อำนาจแทรกแซง
เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้น และเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองที่จะกระทำหรือไม่กระทำการ
สิ่งหนึ่งสิ่งใดอันไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย แต่การที่มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแล้วแต่ละคน
จะตัดสินใจหรือไม่กระทำการสิ่งใดนอกเหนือ นอกจากต้องปฏิบัติตามกฎหมายแล้ว ย่อมต้อง
คำนึงถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม

คำว่า “หน้าที่” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมาย
ไว้ว่า กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ แต่เมื่อนำคำว่า “หน้าที่” รวมกับคำว่า “ชนชาวไทย”
เป็น “หน้าที่ของชนชาวไทย” ดังที่ปรากฏในหมวด 4 หน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และคณะ บัญญัติรัฐธรรมนูญ ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ
ปทานุกรมศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย (ฉบับสมบูรณ์) ไว้ว่า ภาระและความรับผิดชอบที่รัฐธรรมนูญ
กำหนดบังคับให้บุคคลซึ่งเป็นชนชาวไทยต้องปฏิบัติ หรือกระทำให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ หรือ
กฎหมาย เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดว่าการกระทำใดเป็นหน้าที่ของพลเมืองแล้ว ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม
หรือละเว้นการปฏิบัติถือว่าเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายและจะถูกลงโทษ อย่างไรก็ตาม หน้าที่ของ
ชนชาวไทยถือว่าเป็นภาระและความรับผิดชอบของประชาชนชาวไทยทุกคนที่ต้องยึดถือปฏิบัติ
นั่นเอง

สิทธิและหน้าที่จึงเป็นสิ่งคู่กัน เมื่อมีสิทธิก็ต้องมีหน้าที่ ประชาชนของทุกประเทศ
มีทั้งสิทธิและหน้าที่ แต่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศนั้น ๆ และแน่นอนว่า
ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประชาชนย่อมมีสิทธิมากกว่าการปกครองในระบอบอื่น
เพราะมีสิทธิที่สำคัญที่สุด คือ สิทธิในการปกครองตนเอง

ดังนั้น การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ คำตอบคงไม่ได้อยู่ที่การมีรัฐธรรมนูญที่ดีและสมบูรณ์แบบเท่านั้น หากแต่ยังขึ้นอยู่กับประชาชนในประเทศจะต้องเข้าใจและตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในสังคมด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีการกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่าง ๆ ของตนและชุมชนอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญคือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความเต็มใจโดยการแสดงออกซึ่งสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี สร้างสรรค์และจรรโลงสังคมโดยรวม ทั้งนี้ เพื่อให้การเมืองภาคพลเมืองสามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง

ฉะนั้นการคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของคนเราจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักรู้ และจะต้องไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งถือเป็นปกติของสังคมที่จะกำหนดสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของบุคคลว่าจะใช้ทำอะไรก็ได้ ตราบเท่าที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น โดยรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ตลอดจนหน้าที่ของปวงชนชาวไทยไว้

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักสิทธิและเสรีภาพ หมายความว่า เป็นหลักที่กำหนดขึ้นเพื่อรองรับบุคคลเมื่อมีชีวิตและร่างกายย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต โดยมีกฎหมายรองรับสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญไทยที่ได้กำหนดรับรองและคุ้มครองแก่บุคคล ถือว่าเป็นคุณค่าสูงสุด ซึ่งองค์การของรัฐนั้นต้องเคารพและให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เมื่อบุคคลมีสิทธิย่อมต้องมีหน้าที่ จึงมีความสำคัญจะต้องคำนึงว่า สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ เป็นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักรู้ และจะต้องไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ซึ่งถือเป็นปกติของสังคมที่จะกำหนดสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของบุคคลว่าจะใช้ทำอะไรก็ได้ ตราบเท่าที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ดังนั้นทหารกองประจำการซึ่งเป็นบุคคลที่มีกฎหมายรับรองและให้การคุ้มครองสิทธิไว้ ย่อมต้องมีหน้าที่ตามกฎหมายกำหนดให้ต้องรับราชการทหาร หลักสิทธิและเสรีภาพนี้จึงเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

1.2.4 หลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคมีที่มาจากรากฐานแนวความคิดที่ปรากฏตั้งแต่สมัยกรีกและโรมัน ซึ่งในยุคนั้นยังมิได้มีการยอมรับหลักเรื่องความเสมอภาคมากนัก เพราะสังคม วัฒนธรรมและกฎหมายในยุคนั้นเป็นระบบศักดินา ชนชั้น และทาส แต่อย่างไรก็ตาม ได้มีนักคิดในยุคนั้นเรียกร้องให้มีการปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเท่าเทียม เช่น อริสโตเติล กล่าวว่าไว้ว่า การให้สิ่งที่เท่ากันแก่ผู้ที่มีความสามารถหรือคุณธรรมต่างกันและการให้สิ่งที่ไม่เท่ากันแก่ผู้มีความสามารถหรือคุณสมบัติต่างกันย่อมไม่เป็นธรรม ต่อมาในศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคแห่งการอาศัยหลักเหตุผลตามธรรมชาติ วิทยาศาสตร์การกระทำที่ไม่ชอบของผู้ปกครองรัฐมิให้มีอำนาจตามอำเภอใจ หลักกฎหมายธรรมชาติ

จึงกลายมาเป็นหลักการที่ปกป้องสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ และความรับรู้ในเรื่องความเสมอภาคนั้นก็แสดงให้เห็นว่าการให้หรือรับรองสิทธิพิเศษแก่บุคคลใด ๆ ในระบบกฎหมายนั้น จะกระทำได้อต่อเมื่อมีเหตุผลอันสมควรและเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น ต่อมาสำนักกฎหมายบ้านเมือง ได้นำหลักความเสมอภาคมาบัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรให้เกิดเป็นรูปธรรม และมีสภาพบังคับและรับรองโดยกฎหมาย

หลักความเสมอภาคเป็นหลักการพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งได้รับรองและคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ และหลักความเสมอภาคยังเป็นหลักพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพที่มีความสำคัญมากต่อมนุษย์ในการดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการเคารพและการคุ้มครองจากรัฐและปัจเจกชนผู้อื่นมิให้มีผู้ใดมากระทำละเมิดต่อหลักความเสมอภาคหรือสิทธิต่าง ๆ ในความเสมอภาคของมนุษย์ได้ อีกทั้งหลักความเสมอภาคนี้ ยังมีคุณค่าเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักประกันของสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน และโดยมิต้องคำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และถิ่นกำเนิด เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนได้ตามอำเภอใจ ในการใช้อำนาจของรัฐ (เมษยา จิระวงศ์, 2549, หน้า 23) ที่ให้อำนาจแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งต้องอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใด จึงให้อำนาจแก่บุคคลนั้น โดยเฉพาะ ดังนั้นหลักความเสมอภาค (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2543, หน้า 164-165) จึงเป็นหลักที่มีความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และสามารถตรวจสอบในการใช้อำนาจของรัฐได้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือ ฝ่ายตุลาการ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย

ปัจจุบันแนวคิดทางกฎหมายของหลักความเสมอภาคมีการรับรองอย่างชัดเจน โดยถือว่าบุคคลย่อมมีความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกัน (Fairness) ซึ่งหมายถึง “หลักความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย (Equality before the law)” “บุคคลทุกคนเกิดมาเสมอภาคกันและมีสิทธิบางประการ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ดิดตัวมา สิทธินี้ไม่สามารถจำหน่ายโอนได้” (สมยศ เชื้อไทย, 2535, หน้า 138) และหลักกฎหมายธรรมชาติยังเป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกับสิทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) ในสมัยนั้นด้วย (Polyviou G. Polyviou, 1980, p. 2) โดยให้ความสำคัญกับปัจเจกชนและสิทธิทั้งหลายของปัจเจกชน ซึ่งจุดกำเนิดของระบบปัจเจกชนนิยมในทางกฎหมายมหาชนคือ คำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ลงวันที่ 26 สิงหาคม 1789 (พ.ศ. 2332) โดยการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1789 ได้ยกเลิกระบอบกษัตริย์ที่ปกครองด้วยระบบศักดินา ซึ่งบุคคลขึ้นอยู่กับฐานันดรและชนชั้นที่ตนสังกัด แต่ผู้ปฏิวัติได้ยกความสำคัญของปัจเจกชนขึ้นแทน โดยคำประกาศนี้ให้ความสำคัญกับคนแต่ละคนรวมทั้งสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้นว่าเป็นหัวใจของสังคม ตามทฤษฎีนี้ถือว่าหัวใจของสังคมอยู่ที่การยอมรับคุณค่าของทุกคนแต่ละคนรวมกันเป็นสังคม

รัฐหรือสังคมไม่สามารถก้าวข้ามสิทธิของเขาได้ เว้นเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2538, หน้า 70)

จากคำปฎิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) อันเป็นเอกสารที่แสดงออกถึงหลักความเสมอภาคที่ดีที่สุด ซึ่งได้มีการบัญญัติรับรองความเสมอภาคไว้ถึง 3 มาตรา ได้แก่

มาตรา 1 “มนุษย์กำเนิดและดำรงชีวิตอย่างมีอิสระและเสมอภาคกันตามกฎหมาย การแบ่งแยกทางสังคมจะกระทำได้อีกแต่เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม”

มาตรา 6 “กฎหมายคือการแสดงออกของเจตนารมณ์ร่วมกัน...กฎหมายจะต้องเหมือนกันสำหรับทุกคนไม่ว่าจะเป็นการคุ้มครองหรือลงโทษก็ตาม พลเมืองทุกคนเท่าเทียมกันเบื้องหน้ากฎหมายและได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันในเรื่องศักดิ์ศรี สถานะและงานภาครัฐตามความสามารถโดยปราศจากความแตกต่าง เว้นแต่เฉพาะพลังและพรสวรรค์ของแต่ละคน”

มาตรา 13 “เพื่อทำนุบำรุงกองทัพและเพื่อรายจ่ายในการดำเนินงานของรัฐ จำเป็นที่จะต้องเก็บภาษี ซึ่งจะต้องมีการกระจายภาระภาษีอย่างเท่าเทียมกันสำหรับพลเมืองทุกคนโดยคำนึงถึงความสามารถของแต่ละคน”

จากความคิดที่ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมเสมอภาคกันตามปฎิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนปี ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) นี้ได้รับการยืนยันและขยายความโดยอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปี 1946 (พ.ศ. 2489) และปัจจุบันหลักการดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสฉบับลงวันที่ 3 มิถุนายน 1958 (พ.ศ. 2501) โดยได้แสดงความยึดมั่นในหลักสิทธิมนุษยชนและหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติโดยรัฐธรรมนูญปี 1958 (พ.ศ. 2501) ได้ยืนยันปฎิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองปี 1789 (พ.ศ. 2332) และอารัมภบทของรัฐธรรมนูญปี 1964 (พ.ศ. 2507) ไว้ด้วย ซึ่งภายภายหลังแนวคิดของหลักความเสมอกาสดังกล่าวก็ได้ถูกนำไปบัญญัติในรัฐธรรมนูญของเกือบทุกประเทศเพื่อเป็นการรับรองหลักการดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน อาทิ (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2543, หน้า 161-164)

รัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ฉบับปัจจุบันลงวันที่ 23 พฤษภาคม 1949 (พ.ศ. 2492) บัญญัติไว้ในมาตรา 3

1. มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย
2. ชายและหญิงมีความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย รัฐผูกพันที่จะต้องดำเนินการให้มีความเสมอภาคอย่างแท้จริงระหว่างหญิงและชาย และจะต้องดำเนินการให้ยกเลิกอุปสรรคที่ดำรงอยู่

3. บุคคลย่อมไม่ถูกเลือกปฏิบัติหรือมีอภิสิทธิ์เพราะเหตุในเรื่องเพศชาติกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา ชาติ ถิ่นกำเนิด ความเชื่อ หรือความคิดเห็นในทางศาสนาหรือในทางการเมือง บุคคลย่อมไม่ถูกแบ่งแยกด้วยเหตุเพราะความพิการ

รัฐธรรมนูญของเครือรัฐออสเตรเลีย ฉบับปัจจุบันลงวันที่ 1 ตุลาคม 1920 (พ.ศ. 2463) บัญญัติไว้ในมาตรา 7 ว่า

1. พลเมืองของสหพันธ์ทุกคนมีความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย อภิสิทธิ์จากการเกิด เพศ สภาพร่างกาย ชนชั้น ศาสนาไม่อาจมีได้ บุคคลย่อมไม่ถูกกีดกันเพราะความพิการ สาธารณรัฐผูกพันที่จะคุ้มครองความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อคนพิการและบุคคลธรรมดาทั่วไป ในทุกแง่มุมของชีวิตประจำวัน

2. สหพันธรัฐ มลรัฐและเทศบาลรับรองหลักความเสมอภาคระหว่างชายและหญิง มาตรการที่มุ่งส่งเสริมความเสมอภาคดังกล่าวย่อมได้รับการยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามาตรการเหล่านั้นต้องการจัดความไม่เสมอภาคที่ดำรงอยู่...”

ดังนั้น ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญ และหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายเป็นความคิดที่เป็นรากฐานในเรื่องเดียวกันคือ เรื่องหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตยและในบางครั้งถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่สุด พื้นฐานเสียยิ่งกว่าเสรีภาพ (สมคิด เลิศไพฑูรย์, 2543, หน้า 64-165) ดังจะเห็นได้จากอุดมคติในการปกครองของสาธารณรัฐฝรั่งเศส อันได้แก่ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ อีกทั้งประกอบกับมาตรา 1 แห่งรัฐธรรมนูญนี้ที่ได้รับรองถึงความเสมอภาคตามกฎหมายของประชาชนโดยไม่แบ่งแยกแหล่งกำเนิด เชื้อชาติ หรือศาสนา สาธารณรัฐเคารพต่อความเชื่อของทุกนิกายอันเป็นหลักที่มีความสำคัญในการปกครองประเทศ ซึ่งต่อมาประเทศต่าง ๆ ก็ได้นำแนวคิดนี้นำไปประนุบบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามหลักความเสมอภาคอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2541, หน้า 2)

หลักความเสมอภาคมีความสัมพันธ์กับหลักเสรีภาพ เนื่องจากเป็นหลักการที่จะทำให้การใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างเสมอกันทุกคน แต่หากเสรีภาพสามารถใช้ได้เพียงบุคคลบางคนเท่านั้น ในขณะที่บางกลุ่มหรือบางคนเข้าไม่ถึง ในกรณีนี้ก็ไม่ถือว่ามีเสรีภาพแต่ประการใด ดังนั้นหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายจึงเป็นหลักการที่ทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมหรือไม่เลือกปฏิบัติ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2547, หน้า 376) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคนั้นจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญที่มีความเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะ

ของเรื่องนั้น ๆ จึงจะทำให้เกิดความยุติธรรมภายใต้หลักความเสมอภาคขึ้น (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2548)

หลักความเสมอภาคดังที่ ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2562, หน้า 147-148) ได้พิจารณาจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายสามารถแยกประเภทของหลักความเสมอภาคได้ 2 ประเภท คือ หลักความเสมอภาคทั่วไป และหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง

1) หลักความเสมอภาคทั่วไป เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนที่อาจกล่าวอ้างกับการกระทำใด ๆ ของรัฐได้ หากเรื่องนั้นมีได้มีการกำหนดไว้ในหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หากเรื่องใดมีหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องกำหนดไว้แล้ว ก็ให้พิจารณาไปตามหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้น ๆ เช่น ความเสมอภาคในการสอบบรรจุข้าราชการ กล่าวคือ หลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นสิทธิของบุคคลที่จะเรียกร้องไม่ให้รัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ ไม่ว่าจะเป็นการใช้อำนาจโดยไม่พิจารณาถึงเนื้อหาหรือไม่มีเหตุผลที่จะสนับสนุนในการรับฟังได้นั้น ย่อมขัดต่อหลักความเสมอภาคทั่วไป

2) หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง หลักความเสมอภาคที่ใช้เฉพาะภายในขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่น หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชายและหญิง เป็นต้น และความสัมพันธ์ระหว่างหลักความเสมอภาคทั่วไปกับหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้น ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นพื้นฐานของหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หลักความเสมอภาคทั่วไปสามารถนำไปใช้ได้กับทุก ๆ เรื่องโดยไม่จำกัดขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งและบุคคลทุก ๆ คน ย่อมอ้างหลักความเสมอภาคทั่วไปได้ ส่วนหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องอาจถูกจำกัดโดยใช้เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกลุ่มบุคคลที่รัฐธรรมนูญมุ่งคุ้มครอง โดยหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องถือว่าเป็นหลักกฎหมายพิเศษ ซึ่งย่อมมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไป ถ้ากฎหมายใดได้รับการพิจารณาหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาตามหลักความเสมอภาคทั่วไปอีก

หลักเกณฑ์สำหรับหลักความเสมอภาค เป็นหลักเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติแก่บุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่โดยการใช้หลักความเสมอภาคที่มีความหลากหลายในการปฏิบัติเนื่องจากสาระสำคัญของข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันไป ดังนั้นการปฏิบัติแก่บุคคลตามหลักความเสมอภาคย่อมแตกต่างกันไป ทั้งนี้ย่อมต้องเป็นความแตกต่างที่ยอมรับได้ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีดังนี้ (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 148-150)

1) สิ่งที่เหมือนกันย่อมได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน กล่าวคือไม่แตกต่างกัน

ความเท่าเทียมกันตามหลักความเสมอภาค ไม่จำเป็นต้องเท่าเทียมกันทุกประการ ควรเท่าเทียมกันในสาระสำคัญตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ (ศุภลักษณ์ พินิจภูวดล, 2547, หน้า 106)

เป็นความเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมายนั้น หมายความว่า ข้อเท็จจริงอย่างเดียวกันต้องได้รับผลทางกฎหมายอย่างเดียวกัน ดังนั้นหลักความเสมอภาคในหลักเกณฑ์นี้ จึงต้องมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อเท็จจริงสองกรณีกลุ่มบุคคลสองกลุ่ม หรือบุคคลสองคน หากพบว่ามี ความเหมือนกัน หรือแตกต่างกันในส่วนที่ไม่เป็นสาระสำคัญจะต้องได้รับการปฏิบัติและผลทางกฎหมายเหมือนกัน

2) สิ่งที่ไม่เหมือนกันย่อมได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือแตกต่างกัน

ตามหลักเกณฑ์นี้ ตามข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันต้องได้รับการปฏิบัติที่มีความแตกต่าง (อุทัย หงส์ศิริ, 2543, หน้า 21) การใช้หลักเกณฑ์นี้ต้องมีการเปรียบเทียบในข้อเท็จจริงเช่นเดียวกับหลักเกณฑ์ในข้อแรก หากเปรียบเทียบแล้วพบว่ามี ความแตกต่างกันในข้อเท็จจริงแห่งคดี การปฏิบัติต่อสิ่งที่อยู่ภายใต้ข้อเท็จจริงหรือสถานการณ์ที่ต่างกันจะต้องปฏิบัติให้แตกต่างกัน โดยจะต้องคำนึงถึงสาระสำคัญของหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการปฏิบัติให้แตกต่างกันด้วย กล่าวคือหลักเกณฑ์ที่ใช้ต้องมีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงแห่งคดี แต่ถ้ามีความแตกต่างกันในส่วนที่ไม่ใช่สาระสำคัญแล้ว ต้องถือว่าข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นอยู่ในสถานะที่เหมือนกันจะต้องใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการปฏิบัติ ในทางตรงกันข้ามหากใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันย่อมถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ ขัดต่อหลักความเสมอภาค

สำหรับข้อยกเว้นของหลักความเสมอภาคนั้น โดยสรุป จะประกอบไปด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ ประการแรก คือ การเลือกปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์มหาชน เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลตามหลักความเสมอภาคนั้นย่อมต้องคำนึงถึงเรื่องประโยชน์สาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนบุคคลหรือประโยชน์ของปัจเจกชน ดังนั้นในการอ้างหลักความเสมอภาคในการใช้เกณฑ์เพื่อมาคุ้มครองปัจเจกชน โดยที่ไม่คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะนั้นหาไม่ได้ และ ประการสอง คือ การเลือกปฏิบัติเพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ หรือการเลือกปฏิบัติในทางบวกนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อการขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นอันเป็นการยกระดับเพื่อชดเชยหรือทดแทนแก่กลุ่มบุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคม ทั้งในกายภาพ เช่น การเลือกปฏิบัติต่อเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ หรือคนพิการ ดังนั้นหากเป็นการเลือกปฏิบัติตามเหตุผลทั้งสองประการที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม การเลือกปฏิบัติจึงมีทั้งการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม อันส่งผลทำให้ขัดต่อหลักความเสมอภาค และการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม อันเป็นข้อยกเว้นของหลักความเสมอภาค (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2562, หน้า 149-150)

จากการทบทวนวรรณกรรม จะเห็นได้ว่าหลักความเสมอภาคนี้ถือเป็นหลักพื้นฐานหนึ่งของหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยมีหลักสำคัญในการควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจหรือก่อให้เกิดผลกระทบหรือเป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น โดยเฉพาะ หากการให้เหตุผลไม่อาจรับฟังได้แสดงว่าการใช้อำนาจของรัฐนั้นเป็นไปตามอำเภอใจ ดังนั้นหลัก

ความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้ หลักความเสมอภาคนี้จึงใช้มาเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งในการศึกษา เนื่องจากผู้ที่เข้ารับการเกณฑ์ทหารนั้นย่อมถือว่ามิสิทธิอย่างหนึ่งที่อยู่บนหลักความเสมอภาค

1.2.5 หลักการห้ามเลือกปฏิบัติ

หลักความเสมอภาคและไม่เลือกปฏิบัติเป็นหลักสำคัญของสิทธิมนุษยชน และถูกถ่ายทอดเป็นหลักกฎหมายทั่วไปทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศระดับภูมิภาค ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญในด้านกฎหมายสิทธิมนุษยชน โดยในปี ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488) หลักการไม่เลือกปฏิบัติถูกประกาศขึ้นครั้งแรกในกฎบัตรสหประชาชาติ (UN charter) ด้วยการกำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยไม่เลือกปฏิบัติโดยเหตุผลทางด้านเผ่าพันธุ์ เพศ ภาษา และศาสนา ต่อมาหลักการนี้มีการทำให้เกิดความชัดเจนเนื้อหายิ่งขึ้น โดยการนำมาบัญญัติไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ที่วางหลักไว้ว่า “บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพ บรรดาที่ กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใด ๆ ...” ส่งผลให้หลักการไม่เลือกปฏิบัติถูกบรรจุในตราสารสิทธิมนุษยชนเกือบทุกเรื่อง ซึ่งเป็นบทบัญญัติทั่วไปของอนุสัญญาหรือพันธสัญญาระหว่างประเทศนั้น ๆ เช่น พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant of Civil and Political Rights หรือ ICCPR) ได้วางหลักเกี่ยวกับการห้ามเลือกปฏิบัติไว้ว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ...” อีกทั้งพันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) วางหลักการห้ามเลือกปฏิบัติไว้ว่าเช่นเดียวกันคือ “รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับที่จะประกันว่าสิทธิทั้งหลายที่ระบุไว้ในกติกานี้ปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ...”

สำหรับความหมายที่สำคัญของหลักการห้ามเลือกปฏิบัติในกรอบของกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ เช่น พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ได้วางหลักเกี่ยวกับความเสมอภาคและการห้ามเลือกปฏิบัติไว้ใน ข้อ 26 ที่มีหลักสำคัญไว้ว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้ กฎหมายจะต้องห้ามการเลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันการคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นผลจริงจังก

จากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด เช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ”

จากหลักการตามมาตรา 26 ของพันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) ได้มีความเห็นทั่วไปของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ โดยอธิบายว่า “การเลือกปฏิบัติที่ใช้ใน ICCPR นั้นควรเข้าใจว่ามีนัยถึงความแตกต่างใด ๆ การกีดกัน การจำกัดหรือการปฏิบัติเป็นพิเศษ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติหรือสังคมดั้งเดิม ทรัพย์สิน สถานะอื่นใด และมีวัตถุประสงค์หรือผลกระทบ (Purpose or Effect) ในเชิงอุปสรรคหรือเป็นการลดทอนการใช้สิทธิและเสรีภาพทั้งหลายของบุคคลนั้นบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน”

พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) ได้วางหลักเกี่ยวกับความเสมอภาคและการห้ามเลือกปฏิบัติไว้ใน ข้อ 2 ที่มีความสำคัญไว้ คือ “รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับที่จะประกันว่าสิทธิทั้งหลายที่ระบุไว้ในกติกานี้ปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ เรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด ชาติหรือสังคมดั้งเดิม ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่น” อีกทั้งได้มีการอธิบายความหมายของการเลือกปฏิบัติในความเห็นทั่วไป (General Comment) ภายในกรอบของ ICESCR ว่า “การเลือกปฏิบัติโดยตรง (Direct Discrimination) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับการปฏิบัติในลักษณะที่พึงพอใจน้อยกว่าบุคคลอื่นในสถานการณ์เดียวกันด้วยเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เช่น การจ้างงานในสถาบันการศึกษาหรือการสมัครสมาชิกในสหภาพการค้ำนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความคิดเห็นทางการเมืองของลูกจ้างหรือผู้สมัคร การเลือกปฏิบัติทางตรงรวมถึงการกระทำที่ส่งผลร้ายหรือการละเว้นการกระทำบางอย่างบนพื้นฐานจากเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ..” ซึ่งในกรณีการเลือกปฏิบัติโดยตรงจะเห็นได้ชัดเจนในเรื่องของมาตรการหรือกฎหมายที่มีเนื้อหาที่กำหนดเงื่อนไขแตกต่างกันสำหรับบุคคลบางกลุ่มด้วยเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติต่าง ๆ

อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination หรือ CERD) ได้วางหลักเกี่ยวกับความเสมอภาคและการห้ามเลือกปฏิบัติไว้ใน ข้อ 1 คือ “ในอนุสัญญานี้ คำว่า “การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ” จะหมายถึง การจำแนก การกีดกัน การจำกัดหรือการเลือก โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเชื้อชาติ สีผิว เชื้อสาย หรือชาติกำเนิดหรือเผ่าพันธุ์กำเนิด ซึ่งมีเจตนาหรือมีผลให้เกิดการระงับหรือกีดกัน การเคารพสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลในด้านการเมือง เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และในด้านอื่น ๆ ของการดำรงชีวิตในสังคม รวมทั้งการระงับหรือกีดกันการใช้สิทธิ

เหล่านี้ย่อมอย่างเสมอภาคของบุคคล” นอกจากนี้ได้มีการอธิบายความหมายของหลักการนี้เป็นข้อเสนอแนะทั่วไปตามอนุสัญญา CERD ไว้ว่า “การปฏิบัติที่แตกต่างกัน (Differentiation of Treatment) จะไม่ก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติ (Discrimination) หากพิจารณาเกณฑ์สำหรับการปฏิบัติที่แตกต่างกันนั้นเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของสนธิสัญญาแล้วมีความชอบธรรมหรือตกอยู่ในขอบเขตมาตรา 1 ย่อหน้า 4 ของสนธิสัญญานี้ ในการพิจารณาเกณฑ์ดังกล่าว คณะกรรมการยอมรับว่าการกระทำใดการกระทำหนึ่งอาจมีวัตถุประสงค์หลากหลาย ดังนั้นการกำหนดว่าการกระทำอันหนึ่งส่งผลขัดแย้งต่อหลักการตามสนธิสัญญานี้ คณะกรรมการจะพิจารณาว่าการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลกระทบอันไม่สามารถอ้างเหตุที่ชอบธรรม (Unjustifiable Desperate Impact) ต่อบุคคลที่ถูกจำแนกความแตกต่างด้วยเหตุแห่งเชื้อชาติ สีผิว บรรพบุรุษ สัญชาติ ถิ่นกำเนิด” (คณาธิป ทองรวีวงศ์ และคณะ, 2560, หน้า 24-27)

หลักการห้ามเลือกปฏิบัติตามกฎหมายสิทธิมนุษยชนนั้นได้แบ่งความหมายออกเป็นสองประการ คือ ประการแรก คือ ความเท่าเทียม หมายความว่า ห้ามมิให้มีการปฏิบัติที่แตกต่างในการดำเนินการใด ๆ ของรัฐเพื่อให้สิทธิหรือประโยชน์ใดแก่บุคคลนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิแก่บุคคลใด ๆ เป็นการพิเศษ หรือทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งต้องเสียสิทธิกว่าคนอื่น (ชนกานต์ สังสีแก้ว, 2559, หน้า 40) กล่าวคือ การปฏิบัติจะต้องมีความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ส่งผลเป็นการลดทอนสิทธิ ส่งเสริม หรือขยายขอบเขตแห่งสิทธิ หรือการให้ประโยชน์ใด ๆ ก็ตาม และประการที่สอง คือ โอกาสที่เท่าเทียม หมายความว่า เป็นการกระทำให้บุคคลใดที่อยู่ในฐานะที่ได้รับโอกาสในการใช้สิทธิต่าง ๆ ด้อยกว่าคนอื่นนั้นได้รับโอกาสเช่นนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างแท้จริง ดังนั้นกฎหมายสิทธิมนุษยชนจึงกำหนดการกระทำของรัฐให้มีการตอบสนองต่อการมีสิทธิของบุคคลที่มีโอกาสในการใช้สิทธิต่าง ๆ ไม่เท่าเทียมกัน โดยรัฐจะต้องมีมาตรการพิเศษเพื่อให้บุคคลที่มีสิทธิแต่ไม่สามารถใช้สิทธิได้เท่าเทียมกับผู้อื่นจากสาเหตุใด ๆ ก็ตามได้บรรลุถึงการใช้สิทธินั้น จากความหมายสองประการนี้ อาจกล่าวได้ว่า การเลือกปฏิบัติในทางกฎหมายมีความหมายต่างจากคำว่า “การปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน” ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน แต่มิใช่เป็นการเลือกปฏิบัติในทุกกรณี จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย เช่น เป้าหมายของการกระทำที่แตกต่างกัน และสัดส่วนของความแตกต่างที่สมเหตุสมผล

เมื่อได้พิจารณากฎหมายในระดับต่างประเทศพบว่า มีการกำหนดกฎหมายภายในที่คุ้มครองบุคคลจากการถูกเลือกปฏิบัติโดยอาจเรียกว่าเป็น กฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ (Anti-Discrimination Law) หรือกฎหมายความเท่าเทียมกัน (Equality Law) เช่น แคนาดา เครือรัฐออสเตรเลีย สาธารณรัฐฟินแลนด์ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ราชอาณาจักรสวีเดน สาธารณรัฐสิงคโปร์

โดยมีการกำหนดกฎหมายห้ามการเลือกปฏิบัติ (Anti-Discrimination Law) ที่มีรูปแบบและลักษณะของกฎหมายที่มีความแตกต่างกันไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การห้ามเลือกปฏิบัติมีส่วนสัมพันธ์กับการส่งเสริมหลักความเท่าเทียมกัน โดยการเลือกปฏิบัติยังอาจจำแนกเป็นการเลือกปฏิบัติโดยตรงและการเลือกปฏิบัติโดยอ้อม สำหรับการเลือกปฏิบัติโดยตรง เป็นการพิจารณาถึงการปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลในสถานะหรือเงื่อนไขที่เหมือนกัน ซึ่งจะพบในกรณีของการไม่ให้สิทธิบางประการกับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่มด้วยเหตุที่บุคคลนั้นจัดอยู่ในกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เช่น การตรากฎหมายจำกัดสิทธิบุคคลบางกลุ่มด้วยเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ ซึ่งจะพบในกรณีของภาครัฐ และการที่นายจ้างปฏิบัติต่อลูกจ้างแตกต่างกันด้วยเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ (คณาธิป ทองรวีวงศ์ และคณะ, 2560, หน้า 29) หรือการกระทำของภาคเอกชนที่ปฏิเสธการให้บริการหรือจำหน่ายสินค้ากับบุคคลบางกลุ่มด้วยเหตุแห่งการเลือกปฏิบัตินั้นจะเป็นกรณีของการกระทำของภาคเอกชน (ฉัตรชัย สลักคำ, 2550, หน้า 12) การเลือกปฏิบัติโดยตรงนี้จะเห็นได้จากการปฏิบัติที่มีวัตถุประสงค์เห็นได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติอันสะท้อนจากลักษณะหรือรูปแบบของการปฏิบัติที่มีความแตกต่างกันระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีกรณีการเลือกปฏิบัติโดยอ้อม ซึ่งเป็นกรณีที่แม้การปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์นั้นมีลักษณะเป็นกลาง (Neutral) แต่ส่งผลกระทบต่อ (Impact) ในทางลบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม กฎหมายมหาชนระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศได้กำหนดนิยามและขอบเขตของการเลือกปฏิบัติโดยตรงและโดยอ้อมที่มีความแตกต่างกันไป (คณาธิป ทองรวีวงศ์ และคณะ, 2560, หน้า 30)

สำหรับกฎหมายไทยได้มีการกำหนดหลักการห้ามเลือกปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 3 วรรคสาม บัญญัติไว้ว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30 วรรคสาม กำหนดเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติครอบคลุม “ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคสาม บัญญัติไว้ว่า “การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือ

สังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้”

หลักการห้ามเลือกปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น มีองค์ประกอบที่มีความสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล และประการที่สอง ต้องเป็นการอาศัยเหตุที่กฎหมายกำหนดเป็นเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เมื่อครบองค์ประกอบที่สำคัญทั้งสองประการแล้ว จะสามารถพิจารณาได้ว่ามีการเลือกปฏิบัติอันขัดต่อกฎหมายเกิดขึ้นหรือไม่

จากการทบทวนวรรณกรรม จะเห็นได้ว่าหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติที่แตกต่างกันจะจัดเป็นการเลือกปฏิบัติซึ่งขัดต่อหลักกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศเมื่อการปฏิบัตินั้น เกี่ยวข้องกับเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติ เมื่อพิจารณาหลักกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศพบว่าเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติมีการระบุไว้ เช่น พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง กำหนดเหตุแห่งการเลือกปฏิบัติครอบคลุมเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด ชาติหรือสังคมดั้งเดิม ทรัพย์สิน ถิ่นกำเนิด หรือสถานะอื่น ดังนั้นเมื่อทหารกองประจำการถือว่าเป็นประชาชนคนหนึ่งที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย จึงย่อมมีสิทธิที่อยู่บนหลักการไม่เลือกปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงนำหลักการห้ามเลือกปฏิบัตินี้มาใช้ในการศึกษานโยบายในครั้งนี้

1.3 หลักนิติธรรม

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) เป็นหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญในการปกครองแบบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยอาศัยกลไกของกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมสำหรับประโยชน์ของสมาชิกในรัฐ และไม่ว่าจะเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล (Individual Interest) หรือ ประโยชน์ส่วนรวม (Public Interest) สิ่งเหล่านี้เป็นหลักการที่มีความสำคัญที่สุดของการปกครองโดยอาศัยหลักนิติธรรม อย่างไรก็ตาม หลักนิติธรรมมีประวัติศาสตร์มาช้านาน ตั้งแต่สมัยกรีกโบราณได้มีแนวคิดว่าการปกครองที่ดีที่สุดคือ การปกครองโดยราชาปราชญ์ (Philosopher King) ซึ่งเป็นทั้งคนเก่งและคนดีมีคุณธรรมประจำใจ ปกครองบ้านเมืองด้วยความถูกต้องชอบธรรม อีกทั้งกฎหมายเป็นสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินตามกฎหมาย หากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติปฏิบัติตามได้ แม้แต่ความชั่วก็ยังมีทางทำความดีขึ้นมาได้เช่นกัน ต่อมาอริสโตเติลศิษย์เอกของเพลโต ก็ได้นำความคิดมาขยายจนต่อโดยเสนอว่า การปกครองโดยกฎหมายเป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าการปกครองโดยมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2554, หน้า 1-2) ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 13 หลักนิติธรรมเริ่มมีสาระสำคัญที่มีรูปธรรมชัดเจน จากเหตุการณ์ที่พระเจ้าจอห์น

กษัตริย์ของอังกฤษในขณะนั้นถูกบังคับให้ลงนามในกฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) อันเป็นเอกสารสำคัญซึ่งกำหนดพันธสัญญาระหว่างกษัตริย์กับขุนนางของพระองค์ ในปี ค.ศ. 1215 (พ.ศ. 1758) เพื่อเป็นการจำกัดอำนาจของพระองค์ลง ซึ่งการลงนามในแมกนาคาร์ตาดังกล่าวเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของการจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์ลง และมีการเพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์อีกด้วย

ในศตวรรษที่ 17 ได้เกิดปัญหาสำคัญในการวินิจฉัยกฎหมาย จากสาเหตุที่กษัตริย์มีอำนาจการปกครองโดยเด็ดขาดและดำรงอยู่เหนือกว่ากฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมืองไม่ว่าจะเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ออกโดยรัฐสภา หรือ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล ดังนั้น กษัตริย์จึงมีอำนาจเหนือรัฐสภาและศาล และมีอำนาจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายที่ผ่านรัฐสภามาแล้ว และมีอำนาจที่จะเข้ายุ่งเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติของศาล ซึ่งสามารถตรวจสอบแนวคำพิพากษาบรรทัดฐาน Common Law ได้กระทั่งมีคำพิพากษาโดย Sir Edward Coke ซึ่งได้พิพากษาคดีไปในทางยืนยันความเป็นกฎหมายสูงสุดของ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล โดยเห็นว่าทั้งกษัตริย์และรัฐสภาย่อมต้องตกอยู่ภายใต้ Common Law ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะกษัตริย์หรือรัฐสภาจะตรากฎหมายหรือกำหนดกฎหมายใดให้ขัดกับ Common Law ไม่ได้ และศาลทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยว่ากฎหมายหรือกฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับ Common Law หรือไม่ แม้ว่าแนวความคิดและคำพิพากษาของ Coke จะไม่ได้ทำให้ศาลกลายเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบบการปกครองของอังกฤษ เนื่องจากศาลตั้งผูกพันต่อกฎหมายที่สภาดราขึ้นจะอ้าง Common Law ปฏิเสธกฎหมายที่สภาดราขึ้นไม่ได้ กระทั่งในปัจจุบันกษัตริย์ของประเทศอังกฤษถูกจำกัดอำนาจอยู่ในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น โดยมีได้ทรงใช้พระราชอำนาจต่าง ๆ ในการบริหารหรือการตรากฎหมายด้วยพระองค์เอง รัฐสภาจึงก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจสูงสุดในการตรากฎหมาย (Supremacy of Parliament) แต่ทั้งนี้กษัตริย์และรัฐสภาก็ต้องเคารพต่อ Common Law ซึ่งถือเป็นจารีตประเพณีที่มีอาจละเมิดได้ (วราเจตน์ ภาศิริรัตน์, ออนไลน์, 2557 ข)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมได้รับการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในเชิงลึกมากขึ้น และเป็นการขยายแนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมครอบคลุมไปถึงการเสริมสร้างเกียรติศักดิ์ของมนุษย์และการคุ้มครองรักษาสีทิมมนุษย์ชนในทุก ๆ ด้านของปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่ในข่ายของหลักนิติธรรมจึงมิใช่เป็นการจำกัดเฉพาะแต่เรื่องระบบพระราชย์ดังที่ปรากฏมาแต่เดิมแต่ยังครอบคลุมไปถึงเรื่องต่าง ๆ ที่ผลกระทบต่อหลักสิทธิมนุษยชนประการอื่นอีกด้วย และในระดับสากลได้เห็นถึงความสำคัญของหลักนิติธรรมมากขึ้น เช่น องค์การสหประชาชาติหรือยูเอ็น (United Nations: UN) ได้ให้นิยามที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับหลักนิติธรรม คือ หลักนิติธรรมจะต้องมีความสอดคล้องกับบรรทัดฐานสิทธิมนุษยชนและมาตรฐานสากล หลักนิติธรรมตาม

ความหมายขององค์การสหประชาชาติ อาจกล่าวได้ว่าเป็นบริบทสำคัญในอีกมิติหนึ่งของหลักนิติธรรม คือ การออกกฎหมายที่ต้องมีความสอดคล้องกับหลักการและมาตรฐานสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากล อาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งในการปกครอง และการบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ในทุกบริบทของสังคมแม้แต่ละสังคมจะมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนกัน แต่หลักการพื้นฐานอันเป็นสากลย่อมสามารถนำไป ใช้ได้กับทุกสังคม

สำหรับความหมายของหลักนิติธรรมจะประกอบไปด้วย 2 ประการ คือ ประการแรก หลักนิติธรรมในเชิงกระบวนการ (formalistic approach) หมายความว่า “หลักนิติธรรม” จะเน้นที่กระบวนการตราและบังคับใช้กฎหมาย หากกฎหมายตราขึ้นโดยฝ่าฝืนกระบวนการที่ได้มีการกำหนดไว้ หรือการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การจับหรือคุมขังฝ่าฝืนกระบวนการตามกฎหมาย ย่อมเป็นการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม แต่มีข้อสังเกตว่าหลักนิติธรรมในเชิงกระบวนการนี้ไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาของกฎหมายว่าเป็นธรรมหรือไม่เพียงใด เพราะฉะนั้นแม้กระทั่งกฎหมายที่ปรากฏการเลือกปฏิบัติ เช่น กฎหมายกีดกันคนสีผิวก็เป็นกฎหมายที่ต้องตามหลักนิติธรรมได้หากเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นถูกต้องตามกระบวนการ (David Ingram, 2007, p. 33) และประการที่สอง เป็นหลักนิติธรรมในเชิงเนื้อหา (substantive approach) จากความหมายของหลักนิติธรรมในเชิงกระบวนการนั้นอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมได้เพราะระดับคุณธรรมของกฎหมายขึ้นอยู่กับผู้ตรากฎหมายเท่านั้นซึ่งเป็นการพึ่งพาตัวบุคคลผู้ร่างกฎหมายมากเกินไป หากผู้ตรากฎหมายคำนึงถึงเนื้อหาของกฎหมายก็เป็นการดี หากไม่ประชาชนก็อาจได้รับความเดือดร้อนได้ หลักการนี้มีอิทธิพลมาจากคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองฝรั่งเศส ซึ่งประกาศไว้ชัดเจนว่าบุคคลมีเสรีภาพที่จะทำการใด ๆ ที่กฎหมายไม่ห้ามและกฎหมายเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องจำกัดสิทธิเสรีภาพของคนได้โดยกฎหมายที่จำกัดเสรีภาพของบุคคลได้ก็เพื่อความสงบสุขของ สังคมเท่านั้น การจำกัดเสรีภาพตามอำเภอใจของผู้ปกครองจะทำไม่ได้อีกต่อไป ทั้งการตรากฎหมายต้องเป็นเจตจำนงร่วมกันของปวงชน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2551, หน้า 27)

ลักษณะองค์ประกอบที่สำคัญของหลักนิติธรรมนั้น มีนักกฎหมายหลายท่านได้อธิบายถึงสาระสำคัญไว้ เช่น

Albert Venn Dicey ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด เป็นผู้ที่ทำให้หลักนิติธรรมเป็นที่แพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้อธิบายเอาไว้ในหนังสือชื่อว่า “Law of the Constitution” ว่าหลักนิติธรรมประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ต้องไม่มีการใช้ระบอบทรราช (ชานินทร์ กรีวิเชียร, 2554, หน้า 3) กล่าวคือ บุคคลทุกคนพึงได้รับการพิจารณาพิพากษาโทษโดยศาลยุติธรรม ไม่มีบุคคลใดจะถูกลงโทษ เว้นแต่บุคคลนั้นได้กระทำอันขัดต่อกฎหมายเท่านั้น การนำตัวบุคคลใดไปลงโทษโดยประการอื่นย่อมเป็นการ

มิชอบนอกจากนี้การลงโทษนั้นจะต้องถูกพิจารณาโดยศาลยุติธรรมซึ่งเป็นศาลปกติธรรมดา (เสนาะ เอกพจน์, 2553, หน้า 15) มิใช่ศาลที่ต้องขึ้นเป็นการพิเศษเสียก่อนจึงจะลงโทษได้

2. บุคคลทุกคนต้องเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย กล่าวคือ ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมายหรือมีอภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใคร มีสถานะอย่างไร ย่อมอยู่ใต้กฎหมายธรรมดาของประเทศ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้ความเป็นธรรม ความเสมอภาคกันภายใต้เขตอำนาจของศาล แม้ฝ่ายปกครองคือเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำผิดก็ยังคงต้องถูกพิจารณาภายใต้กฎหมายอย่างเดียวกันกับประชาชนทั่วไป (เสนาะ เอกพจน์, 2553, หน้า 15)

3. บุคคลทุกคนต้องมีเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ (เสนาะ เอกพจน์, 2553, หน้า 17) รัฐธรรมนูญ (ของอังกฤษ) นั้นมิใช่เป็นที่มาแห่งกฎหมายหากแต่เป็นผลแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายกล่าวคือ การที่บุคคลมีสิทธิ มีเสรีภาพประการต่าง ๆ นั้นหาใช่เพราะรัฐธรรมนูญยอมรับไม่ หากแต่เพราะมีศาลยุติธรรมยอมรับบังคับให้ (ชานินทร์ กรีชัยเชียร, 2554, หน้า 3)

John Alder ได้อธิบายถึงหลักนิติธรรมในบริบทของประเทศอังกฤษที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเอาไว้ในหนังสือ ชื่อว่า “Constitutional and administrative law” โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ความหมายดังนี้

ความหมายแรก ได้แก่ การปกครองโดยกฎหมาย (Government by Law) ซึ่งแยกออกเป็น 2 ประการ คือประการแรก “The ‘core’ rule of laws” หมายถึง การปกครองโดยกฎหมายในรูปแบบของหลักทั่วไป ซึ่งได้แก่ การที่ราษฎรมีสิทธิคัดค้านการใช้ดุลพินิจของผู้ปกครองได้ และประการที่สอง “The amplified rule of laws” หมายถึง ความเป็นธรรม (fairness) และความยุติธรรม (justice) ซึ่งฝังอยู่ในความคิดของกฎหมายเป็นเสมือนเครื่องนำทางความประพฤติและทำให้การออกกฎหมายที่เลวลดน้อยลง

ความหมายที่สอง ได้แก่ การปกครองภายใต้กฎหมาย (Government under Law) ซึ่งหมายถึง The extended rule of laws เป็นความหมายที่นำไปสู่เนื้อหาที่ทรงคุณค่าที่สุด โดยกล่าวอ้างถึงกฎหมายว่าเป็นบทสรุปทั้งหมดที่ครอบคลุมคุณค่าทั้งหลายของชุมชน โดยเฉพาะคุณค่าในทางเสรีภาพภายใต้การกำกับดูแลของศาลที่ปราศจากอคติ

ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2557) ได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบหลักนิติธรรมเอาไว้ว่า ประกอบไปด้วยหลักการต่าง ๆ ดังนี้

1. กฎหมายจะต้องใช้กับบุคคลโดยเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการซึ่งเป็นการยกมาจากคำอธิบายของ Dicey โดยแท้

2. กฎหมายต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย หลักการนี้เป็นหลักการที่ใกล้เคียงกับหลักนิติรัฐซึ่งกำหนดให้กฎหมายนั้นจะต้องถูกประกาศใช้เป็นการทั่วไป โดยเปิดเผยแพร่หลายเพียงพอที่ประชาชนจะสามารถรับรู้ได้ถึงเนื้อหาของกฎหมายที่ประกาศใช้

3. กฎหมายต้องตราขึ้นเพื่อมีผลไปในอนาคต ซึ่งใกล้เคียงกับหลักการหนึ่งในหลักนิติรัฐที่ว่า การตรากฎหมายให้มีผลย้อนหลังเป็นโทษไม่สามารถกระทำได้

4. กฎหมายต้องตราขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม หากจะตรากฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรจะต้องมีความชัดเจน และต้องตีความตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด เพื่อมิให้กฎหมายซึ่งตราขึ้นนั้นขัดต่อหลักกฎหมาย Common Law

5. กฎหมายต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง

6. กฎหมายต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

7. กฎหมายต้องมีความมั่นคงพอสมควร แต่ขณะเดียวกันต้องเป็นพลวัตกับสังคม หลักการดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในหลักนิติรัฐเป็นหลักการซึ่งสอดคล้องกับระบบกฎหมาย Common Law โดยเฉพาะ เพื่อให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่ Common Law สร้างขึ้น ซึ่งในอนาคตอาจเกิดความล้ำสมัย หลักการดังกล่าวนี้จึงช่วยส่งเสริมให้หลักการใน Common Law สามารถเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตกับสังคมได้

8. กฎหมายที่ประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับใช้ให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือจะต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ประกาศบังคับใช้นั้น

คำว่า “หลักนิติธรรม” สำหรับประเทศไทยได้เคยปรากฏในพระราชปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และ พระราชปรารภของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 และในส่วนของคำว่าหลักนิติธรรมได้ปรากฏในส่วนของเนื้อหารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นครั้งแรกในมาตรา 3 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” และ ต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 3 วรรคสอง บัญญัติไว้ว่า “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ และความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ากฎหมายที่จะใช้บังคับได้จะต้องตราขึ้นโดยชอบ ดังนั้นหลักนิติธรรมตามมาตรา 3 วรรคสอง จึงหมายถึงหลักนิติธรรมในเชิงกระบวนการอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม มาตรา 3 วรรคสอง ได้บัญญัติให้การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐเป็นไปตามหลักนิติธรรมด้วย ความในบทบัญญัติ

ดังกล่าวครอบคลุมถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐจึงย่อมหมายความว่า กฎหมายที่เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องปฏิบัติตามจะต้องมีความเป็นธรรมด้วย (Morality of Law) มิฉะนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐจะเป็นธรรมและเป็นไปตามหลักนิติธรรมได้อย่างไร ดังนั้น ตามความหมายของหลักนิติธรรมตามมาตรา 3 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญฯ จึงหมายความว่ารวมทั้งหลักนิติธรรมในเชิงกระบวนการและหลักนิติธรรมในเชิงเนื้อหา กล่าวคือ กระบวนการตรากฎหมายต้องถูกต้องและเนื้อหากฎหมายต้องเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติและตอบปัญหาสภาพสังคมในปัจจุบันได้ด้วย (สุทธิพล ทวีชัยการ, 2557, หน้า 4)

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักนิติธรรมจึงเป็นหลักการพื้นฐานที่มีความสำคัญในการปกครองแบบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ด้วยการอาศัยกลไกของกฎหมาย มิใช่โดยตามอำเภอใจของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กฎหมายในการปกครองย่อมต้องมีความสูงสุดและรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล หากกฎหมายมุ่งคุ้มครองแต่ผู้ปกครองโดยไม่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนย่อมไม่ถือเป็นการปกครองโดยกฎหมาย หลักนิติธรรมจึงมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นการบริหารงานโดยใช้หลักนิติธรรมนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่กองทัพจะต้องมีการปฏิรูประบบการเกณฑ์ทหารเพื่อปรับปรุง พัฒนารูปแบบให้มีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล เน้นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาคณากรให้มีความชำนาญ มีความรู้ทันสมัย มีความโปร่งใสในการทำงาน มีความซื่อสัตย์ซื่อรักภักดี มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม และต่อประเทศชาติ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละอุทิศตนเพื่อประเทศชาติ และมีความยุติธรรมในการปกครอง บังคับบัญชา หากเกิดความเคลือบแคลงในหลักนิติธรรม และกระบวนการยุติธรรมแล้ว การปกครองบังคับบัญชา ก็จะหมดความไว้วางใจ ประสิทธิภาพขององค์กรก็จะต่ำลง

1.4 หลักธรรมาภิบาล

หลักธรรมาภิบาล “governance” เป็นแนวคิดที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ในการบริหารประเทศรวมทั้งองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ซึ่งแนวคิดเรื่อง “governance” ได้ปรากฏขึ้นมาตั้งแต่อารยธรรมการปกครองของกรีกสมัยโบราณ มาจากรากศัพท์ของคำว่า “kubernan” ที่บัญญัติโดยนักปราชญ์ที่ชื่อ Plato จากการที่ได้พยายามค้นหาระบบการปกครองที่ดี (system of governing) คำว่า gubernare ซึ่งหมายถึง “rule making or steering” การกำหนดหรือถือหางเสือในการปกครอง แต่เดิมในภาษาอังกฤษคำนี้ หมายถึง รัฐบาล (government) ในเชิงนามธรรม (act of governing หรือ manner of governing) ซึ่งก็คือ การจัดการปกครอง คำว่า “governance” ไม่ใช่คำใหม่แต่อย่างใด เป็นคำศัพท์ที่ใช้กันมาในสาธารณรัฐฝรั่งเศส นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 14

โดยหมายถึงข้าราชการในสำนักพระราชวัง แต่ในปัจจุบันคำ ๆ นี้มีความหมายถึงกระบวนการปกครองหรือการกำกับควบคุม (อริยรัช แก้วเกาะสะบ้า, 2560, หน้า 3)

สำหรับหลักธรรมาภิบาลนี้ ธนาคารโลก (World Bank) เป็นองค์กรแรกที่เริ่มใช้ธรรมาภิบาลในปี พ.ศ. 1989 เพื่ออธิบายถึงการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานในการกำหนดที่จะเป็นเงื่อนไขการรับการช่วยเหลือทางการเงินระหว่างประเทศ (Donor international agency) ได้แก่ ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และองค์การสหประชาชาติ และประเทศที่ให้การช่วยเหลือระหว่างประเทศ (Donor countries) เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป เพื่อเป็นหลักประกันการใช้เงินช่วยเหลือระหว่างประเทศจะจัดการเงินสนับสนุนจากการช่วยเหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพธรรมาภิบาลหรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี องค์กรชั้นนำระดับโลกได้นำหลักการนี้มาใช้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ทำให้การบริหาร การจัดการต่าง ๆ และการควบคุมดูแล เป็นไปตามครรลองธรรมเนียม ต้องมีการวางระบบและกลไกทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่โดยที่กลไกทั้งหลายอาศัยมนุษย์ การปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของธรรมาภิบาล ธรรมาภิบาลเป็นกลไกที่ใช้ในการควบคุมโครงสร้าง ระบบ และกระบวนการในการปฏิบัติงาน ส่วนคุณธรรมและจริยธรรม เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง ซึ่งทั้งสองกลไกเป็นกลไกที่ควบคุมซึ่งกันและกัน (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542, อ้างถึงใน อริยรัช แก้วเกาะสะบ้า, 2548, หน้า 105)

แนวความคิด “governance” ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางขึ้นและคำนี้ก็ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการและองค์การเครือข่ายของธนาคารโลก (World Bank) โดยในระยะแรก ๆ ธนาคารโลกกำหนดความหมายตามกรอบความคิดของการดำเนินงานที่เกี่ยวกับขอบเขตของธนาคารโลกว่าด้วย governance and deviltment ดังนั้น คำว่า governance จึงเป็นที่เข้าใจกันว่าหมายถึง “การกำหนดกลไกอำนาจของภาครัฐในการบริหารทรัพยากรทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนา” ในระยะเริ่มแรกธนาคารโลกได้พยายามอธิบายความหมายของ governance ว่า ครอบคลุมถึงความหมาย 3 ลักษณะ (อริยรัช แก้วเกาะสะบ้า, 2548, หน้า 106) คือ

1. โครงสร้างและรูปแบบของระบอบทางการเมือง (Political regime)
2. กระบวนการและขั้นตอนที่ผู้มีอำนาจในเมืองใช้ในการบริหารทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อพัฒนาประเทศ
3. ชีตความสามารถของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายและการดำเนินการตามนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ

การปกครองประเทศตามหลักธรรมาภิบาลในปัจจุบัน Governance เป็นหลักในการปกครองประเทศ การบริหารภาครัฐภายใต้หลักการ หลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

การให้ความสำคัญกับประชาชนและแนวความคิดเรื่องของการเป็นพลเมือง ชุมชน และประชาสังคม ตามแนวคิดของ Rhodes ได้กล่าวไว้ว่า governance หมายถึง การปกครองหรือการอภิบาลมีความหมายครอบคลุมอย่างน้อย 6 ลักษณะ (แสงชัย อภิชาติชนพัฒน์, 2559, หน้า 5-6) โดยสรุปได้ดังนี้

1. การลดบทบาทของรัฐลงโดยการใช้กลไกด้านการตลาดและกึ่งตลาด เพื่อทำหน้าที่ในการส่งมอบบริการสาธารณะ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทให้บริการสาธารณะ แทนหน่วยงานของภาครัฐเนื่องจากหน่วยงานของภาครัฐมีขนาดเล็กลง เพราะถูกแปรรูปให้ออกชนและถูกตัดงบประมาณไป

2. ระบบกำกับและควบคุมองค์การ บทบาทของ Governance ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเฉพาะการดำเนินธุรกิจของบริษัทโดยตรงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการกำหนดทิศทางให้กับองค์การ และดูแลควบคุมการจัดการฝ่ายบริหารให้ถูกต้องเรียบร้อยตามหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้ บริษัททุกแห่งจำเป็นต้องมีการบริหารไปพร้อม ๆ กันในหลักการ 3 ประการ คือ (1) การเปิดเผยข้อมูล (2) มีความซื่อสัตย์ และ (3) มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง โดยสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล

3. การจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New public management) โดยมีความหมาย 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการนำเอาแนวคิดและวิธีการบริหารงานเอกชนใช้กับหน่วยงานภาครัฐ โดยเน้นการเป็นนักบริหารมืออาชีพ มีการตั้งมาตรฐานและการวัดผลการปฏิบัติงาน การบริหารงานโดยมุ่งที่ผลสำเร็จของงานที่มีความคุ้มค่าเงินและให้ความสำคัญแก่ผู้รับบริการ และประการที่สอง เป็นลักษณะการนำระบบการจูงใจ (Incentive) หรือการส่งเสริมการทำงานอย่างเอกชนมาใช้ในหน่วยงานภาครัฐ เช่น การแข่งขันตามกลไกการตลาด การกระจายงานให้ออกชนรับช่วงไปดำเนินการและค่อย ๆ เปิดเสรีตามกลไกตลาดโดยเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการมีทางเลือกมากขึ้น

4. การจัดการที่ดี การปกครองที่ดี (Governance as good governance) โดยเป็นความหมายที่กำหนดโดยธนาคารโลก (World Bank) ซึ่งหมายถึงการใช้อำนาจทางการเมืองในการบริหารประเทศโดยเป็นธรรมาภิบาลที่เกี่ยวข้องกับบริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการยุติธรรมที่เป็นอิสระ มีกรอบของกฎหมายที่สามารถบังคับใช้กับสัญญาต่าง ๆ บริหารงานด้วยความรับผิดชอบ มีการตรวจสอบสาธารณะ มีผู้ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมายที่มีความรับผิดชอบ รัฐบาลทุกระดับเคารพกฎหมาย และสิทธิมนุษยชน มีโครงสร้างที่ประกอบด้วยสถาบันหลากหลาย และมีสื่อมวลชนที่เป็นอิสระ

5. ระบบการบริหารที่เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ของสังคม และการเมืองในการปกครอง การเชื่อมโยงทางสังคม (socio-cybernetic system) เป็นการชี้ให้เห็นข้อจำกัดในการปกครองโดยรัฐบาลกลาง ถ้าเป็นผู้มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียว เนื่องจากในแต่ละนโยบายประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมากมาย หน้าที่รัฐต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมพลังของภาคส่วนต่าง ๆ มาช่วย

แก้ปัญหาาร่วมกัน รูปแบบของความร่วมมืออาจเป็นไปได้ทั้งความร่วมมือกันกำหนดกติกา ความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน ดังนั้น การปกครองที่ดีจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสังคม การเมืองและการบริหารรวมทั้งการสร้างภาคีหรือเจรจาดกลางร่วมกันให้เกิดผลดี

6. การจัดการภายในระบบภายในองค์กรที่มีการใช้เครือข่ายในการบริหารตนเอง กล่าวคือ องค์กรต้องแลกเปลี่ยนทรัพยากร เช่น เงิน ข้อมูล ความชำนาญ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ สามารถควบคุมผลลัพธ์ได้อย่างเต็มที่ โดยการจัดตั้งองค์กร เครือข่าย ทั้งหลายฝ่ายทั้งรัฐเอกชน และองค์กรอาสาสมัคร เข้ามาพึ่งพากันเพื่อสนับสนุนในการส่งมอบบริการสาธารณะของรัฐ ให้กับประชาชน

ความหมายของหลักธรรมาภิบาล ซึ่งคำว่า “ธรรมาภิบาล” เป็นคำสมาสระหว่างคำว่า “ธรรมะ” (good) กับ “อภิบาล” (governance) ความหมายของธรรมาภิบาล (good governance) ได้มีนักวิชาการองค์การรวมทั้งหน่วยงานให้ความหมายไว้ว่า “ธรรมาภิบาล หมายถึง การปกครอง ที่มีหลักการความรับผิดชอบรับการตรวจสอบสาธารณะเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือ ความเป็นธรรม ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล” (ปธาน สุวรรณมงคล, 2558, หน้า 4)

ความหมายของ Good Governance หรือ “ธรรมาภิบาล” หรือการบริหารจัดการที่ดี หากพิจารณาในแง่ของการให้คำนิยามและความหมายของคำว่า “ธรรมาภิบาล” ได้มีการให้ความหมาย ไว้หลากหลายดังนี้

ธนาคารโลก หรือ World Bank ได้ให้ความหมายว่า Good Governance เป็นลักษณะและ วิถีทางของการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อบริหารจัดการทางปกครอง โดยเฉพาะการจัดการ ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อการพัฒนาตามความหมายของธนาคารโลก ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการมี “Good Governance” ในการช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลสามารถให้บริการที่มีประสิทธิภาพ มีระบบที่ยุติธรรม มีกระบวนการกฎหมายที่มีความเป็นอิสระ ทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามสัญญา อีกทั้งระบบราชการ ฝ่ายนิติบัญญัติ และสื่อที่มีความโปร่งใส รับผิดชอบ และตรวจสอบได้ (ปธาน สุวรรณมงคล, 2558, หน้า 5)

องค์กรสหประชาชาติ หรือ United Nation (UN) ที่ให้ความสำคัญกับ “ธรรมาภิบาล” หรือ “การบริหารจัดการที่ดี” เพราะเป็นหลักการพื้นฐานในการสร้างความเป็นอยู่ของคนในสังคม ทุกประเทศให้มีการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นการดำเนินการนี้ต้องเกิด ความโปร่งใส “ธรรมาภิบาล” หรือ “การบริหารจัดการที่ดี” หรือ “ธรรมาภิบาล” คือการมีส่วนร่วมของ ประชาชนและสังคมอย่างเท่าเทียมกันและมีคำตอบพร้อมเหตุผลที่สามารถชี้แจงกันได้

หลักธรรมาภิบาลในประเทศไทยเริ่มมีความสนใจ จากภายหลังประเทศเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ใน พ.ศ. 2540 เมื่อมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็ยังมุ่งเน้น

การพัฒนาให้สัมพันธ์กับหลักธรรมาภิบาล โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของภาคประชาชน ตลอดถึงเรื่องการตรวจสอบอำนาจรัฐโดยภาคประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง (อริย์ชัย แก้วเกาะสะบ้า, 2548, หน้า 106) และนำมาพัฒนาและตราเป็นพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารราชการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ใช้บริหารงานในหน่วยงานของภาครัฐส่วนการบริหารงานภาคเอกชน เรียกว่า บรรษัทภิบาล (ยงยุทธ แสงรุ่งเรือง, 2559, หน้า 22) โดยปัจจุบันหลักธรรมาภิบาลมี 10 ข้อ

1. หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ผลการปฏิบัติราชการที่บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของแผนการปฏิบัติราชการตามที่ได้รับงบประมาณมาดำเนินการ รวมถึงสามารถเทียบเคียงกับส่วนราชการ หรือหน่วยงานที่มีภารกิจคล้ายคลึงกันและมีผลการปฏิบัติงานในระดับชั้นนำของประเทศเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชน โดยการปฏิบัติราชการจะต้องมีทิศทางยุทธศาสตร์ และเป้าประสงค์ที่ชัดเจน มีกระบวนการปฏิบัติงานและระบบงานที่เป็นมาตรฐาน รวมถึงมีการติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบหลักประสิทธิผลนั้น โดยปกติแล้ว เมื่อกล่าวคู่กัน ไปด้วยหลักประสิทธิภาพ โดยที่หลักประสิทธิผลนั้นจะมุ่งสู่การปฏิบัติงานที่บรรลุ วัตถุประสงค์ขององค์กร เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติราชการที่จะต้องมีความวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ที่สอดคล้อง กับความต้องการของประชาชนและมีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจให้บรรลุ วัตถุประสงค์ทางองค์การ มีกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบที่มีมาตรฐาน มีการจัดการ ความเสี่ยงมุ่งเน้นการปฏิบัติงานเป็นเลิศ มีการติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงาน ที่ดีขึ้นและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย

2. หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การบริหารราชการตามแนวทางการกำกับ ดูแลที่ดีที่มีการออกแบบกระบวนการปฏิบัติงาน โดยการใช้เทคนิคและเครื่องมือการบริหารจัดการ ที่เหมาะสมให้องค์การสามารถใช้ทรัพยากรทั้งด้านต้นทุนแรงงาน ระยะเวลาและให้เกิดประโยชน์ สูงสุดต่อการพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติราชการตามภารกิจ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม ประสิทธิภาพ หมายถึง การปฏิบัติที่ควรใช้ ทรัพยากรอย่างประหยัด เกิดผลผลิตภาพที่คุ้มค่าต่อการลงทุนและบังเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องมีการลดขั้นตอนและเวลาในการปฏิบัติงานเพื่ออำนวยความสะดวกและลดภาระค่าใช้จ่าย ตลอดจนยกเลิกภารกิจที่ซ้ำซ้อนและไม่มีความจำเป็น ประหยัด คุ้มค่าการลงทุน เกิดประโยชน์ ลดเวลา ลดค่าใช้จ่าย เลิกภาระที่ไม่จำเป็น

3. หลักการตอบสนอง (Responsiveness) หมายถึง การให้บริการที่สามารถดำเนินการได้ ภายในระยะเวลาที่กำหนดและสร้างความเชื่อมั่นความไว้วางใจ รวมถึงตอบสนองตามความคาดหวัง ความต้องการของประชาชนผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่าง หรือความหมายอื่น ๆ ตามที่ ESCAP = Economic and Social Commission For Asia and The Pacific

ให้ความหมายหลักการตอบสนองว่า เป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยสรุปการดำเนินแผนงานหรือการดำเนินภายใต้ธรรมาภิบาลตามหลักการตอบสนอง คือ ต้องสามารถรับทราบ และสามารถแก้ปัญหาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายใต้กรอบเวลาที่สมเหตุสมผล และเป็นไปตามแนวทางที่ตกลงกัน

4. หลักการรับผิดชอบ (Accountability) หมายถึง การแสดงความรับผิดชอบต่อปฏิบัติหน้าที่และผลงานต่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยความรับผิดชอบนั้นควรอยู่ในระดับที่สนองต่อความคาดหวังของสาธารณะรวมทั้งการแสดงถึงความสำคัญในการรับผิดชอบต่อปัญหา สาธารณะ หลักการรับผิดชอบ (Accountability) ประกอบด้วยบุคคล 2 ฝ่าย ผู้รับมอบอำนาจย่อมต้องยอมรับผลพวงที่จะตามมาทั้งเชิงบวกและเชิงลบ พอเกิดความผิดพลาดโยนกันไปโยนกันมาไม่ได้ ถ้าหากเป็นการบริหารราชการแผ่นดินนั้น เรามองได้จากประชาชนและรัฐบาลต้องมีศักยภาพรับผิดชอบต่อพลเมืองทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

5. หลักความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง กระบวนการเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา ชี้แจงได้เมื่อมีข้อสงสัย และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอันไม่ต้องห้ามตามกฎหมายได้อย่างเสรี โดยประชาชนสามารถรู้ทุกขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม หรือกระบวนการต่าง ๆ และสามารถตรวจสอบได้

6. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องกันจะต้องมีมาจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติเหตุผลเบื้องต้นแรกของการที่มีคนมารวมกันได้ควรจะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยกลุ่มหรือในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์การ (organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 5)

7. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) หมายถึง การถ่ายโอนอำนาจการตัดสินใจ ทรัพยากร และภารกิจจากส่วนราชการส่วนกลางให้แก่หน่วยการปกครองอื่น (ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น) และภาคประชาชนดำเนินการแทน โดยมีอิสระตามสมควร รวมถึงการมอบอำนาจและความรับผิดชอบในการตัดสินใจ และการดำเนินการให้แก่บุคลากร โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความพึงพอใจในการให้บริการต่อผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การปรับปรุง กระบวนการ และเพิ่มผลิตภาพ เพื่อผลการดำเนินงานที่ดีของส่วนราชการ (พระราชบัญญัติกำหนดแผนและ การกระจายอำนาจ ปี พ.ศ. 2542)

8. หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การใช้อำนาจของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการบริหารราชการด้วยความเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ

ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมมีความแตกต่างกันในบริบทของสังคมและความคิดต้องการความสุข ต้องการความเป็นธรรมในสังคม มีการสร้างหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายขึ้นมาในการปกครองสังคม คือ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) และได้นำหลักนิติธรรมไปใช้ในการร่างกฎหมายสูงสุดของแต่ละประเทศทั่วโลก

9. หลักความเสมอภาค (Equity) ความหมายตามระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันในเรื่องสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน ในที่นี้สิ่งที่จำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการอยู่รอดและพัฒนาตัวเองตามหลักสิทธิมนุษยชน คือ ปัจจัยสี่ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย การนับถือศาสนา การศึกษาและการรับรู้ข่าวสาร การเข้าถึงบริการสาธารณะและสวัสดิการสังคม การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย กล่าวคือ จะต้องได้รับการปฏิบัติและรับบริการอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการแบ่งแยกด้าน ชายหรือหญิง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา

10. หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented) หมายถึง ความเห็นพ้องโดยเอกฉันท์ หลักธรรมาภิบาลนั้นได้มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายลำดับรอง รวมทั้งการนำมาปรับใช้ในสังคมทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นระยะเวลาพอสมควร รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศและองค์กรภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญมาก เพราะหลักธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการสากลที่สนับสนุนสังคมที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อประเทศไทยใช้หลักปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนยุทธศาสตร์ชาติตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการสำคัญในการขับเคลื่อนหน่วยงานในภาครัฐและภาคเอกชนควบคู่กับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในเรื่องความหมายหรือคำนิยามของหลักธรรมาภิบาล ซึ่งนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และองค์กรต่าง ๆ มีการเรียกชื่อหรืออธิบายความหมายเพื่อการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคม นั้น ๆ

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักธรรมาภิบาล เป็นแนวทางที่สำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีประสิทธิภาพ เน้นการเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีความเป็นธรรมทั้งในความคิดและการปฏิบัติ มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีความเสมอภาค รับผิดชอบ โปร่งใส คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักที่จะขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างมั่นคงและมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ดังนั้น หลักธรรมาภิบาลจึงเป็นหลักการที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เนื่องจากการเกณฑ์ทหารในรูปแบบการบังคับเกณฑ์ปัจจุบันส่งผลกระทบต่อด้านต่าง ๆ ต่อชายไทย จึงจะต้องนำหลักธรรมาภิบาลมาเป็นแนวทางเพื่อพัฒนารูปแบบการเกณฑ์ให้เป็นรูปแบบการสมัครใจจะส่งผลให้ได้กำลังพล

ทางทหารที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยมีการบริหารจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด
เหมาะสม ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติ รู้คุณค่าที่เหมาะสมตามหลักธรรมาภิบาล

1.5 หลักการคุ้มครองสิทธิประโยชน์

ปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมบูรณ์ ก็คือความต้องการได้รับการตอบสนอง
ด้านร่างกายและความมั่นคงในชีวิต เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ซึ่งทางด้านร่างกายถือเป็น
ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการมีชีวิต อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) นักปรัชญาด้าน
จิตวิทยาของสหรัฐอเมริกาเห็นว่า “มนุษย์ทุกคนมีความต้องการที่จะตอบสนองความต้องการ
ให้กับตนเอง อันเป็นความต้องการพื้นฐานต่ำสุดไปจนถึงสูงสุด” ความต้องการที่สำคัญประการหนึ่ง
ในแนวคิดของ มาสโลว์ (Maslow) คือ ความต้องการทางร่างกาย (physiological needs) เป็นพื้นฐาน
ของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น เมื่อมนุษย์
มีสุขภาพกายที่ดี ย่อมส่งผลถึงมั่นคงในการดำเนินชีวิตและหน้าที่การงาน (Apicha Prakobseng,
ออนไลน์, 2555) จากความสำคัญของเหตุปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของประชาชน
จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องเข้ามาดำเนินการตามกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน

การคุ้มครองสิทธิประโยชน์มีความสำคัญต่อรูปแบบกระบวนการวิธีการเกณฑ์ทหาร ดังนั้น
เมื่อทบทวนวรรณกรรมถึงคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้ถูกเกณฑ์ทหารจึงได้แยกความหมายของ
วรรณกรรมออกเป็นคำว่า “คุ้มครอง” “สิทธิ” และ “ประโยชน์” ตามความหมายของพจนานุกรม
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (หน้า 341, 723, 996) ดังนี้

คำว่า “คุ้มครอง” หมายถึง ป้องกันรักษา ระวังรักษา ปกป้องรักษา

คำว่า “สิทธิ” หมายถึง การสมปรารถนา การบรรลุผล และอำนาจอันชอบธรรม เช่น
บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระโดยได้รับการ
รับรองจากกฎหมาย

คำว่า “ประโยชน์” หมายถึง สิ่งที่เป็นผลดี เป็นคุณ หรือสิ่งที่มีผลใช้ได้ดีสมกับที่คิด
มุ่งหมายไว้ เช่น ประโยชน์ที่ได้รับจากการเกณฑ์ทหาร นอกจากนี้ความหมายของคำว่า สิทธิ
ในแนวคิดของนักวิชาการ วิษณุ เครืองาม (2530, หน้า 67) ได้กล่าวว่า สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่
กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ขณะที่ โทคิน พลกุล (2539, หน้า 139) ได้ให้ความหมายของคำว่า
“สิทธิ” หมายถึงอำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ขณะที่คณะกรรมการศึกษา
แนวทางการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2549, หน้า 18)
กล่าวว่า สิทธิของบุคคลต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเป็นพื้นฐานที่สุด

จากความหมายดังกล่าว เมื่อประกอบรวมเป็นคำว่า “คุ้มครองสิทธิประโยชน์” ย่อม
หมายความว่า รัฐมีหน้าที่ให้การคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชนที่ได้รับการเข้าตรวจเลือก

เข้าเป็นทหารกองประจำการจะต้องได้รับรองสิทธิตามกฎหมายในด้านของการเกณฑ์ทหาร สิทธิตามกฎหมายก็คือ สิทธิที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายที่สามารถจะกล่าวอ้างได้โดยชอบจึงกล่าวได้ว่า สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและให้การคุ้มครอง กล่าวคือ เป็นประโยชน์ที่กฎหมาย “รับรอง” ว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมาย “คุ้มครอง” คือเป็นการคุ้มครองมิให้มีการล่วงละเมิด สิทธิของคนอื่น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์หรือประชาชนมีสิทธิย่อมหมายความว่าผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องไม่ล่วงละเมิดสิทธิ หรือรัฐก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะให้การคุ้มครองสิทธิ ดังนั้น สิทธิและหน้าที่จึงเป็นของคู่กัน เนื่องจากสิทธิเป็นอำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลที่มีเจตจำนงหรือ เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ฉะนั้น เมื่อบุคคลหนึ่งมีอำนาจ บุคคลอีกคนหนึ่ง หรืออีกหลายคนย่อมมีหน้าที่ในการปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจ ถ้าจะพิจารณาในแง่ประโยชน์ เมื่อบุคคลหนึ่งมีประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แล้ว บุคคลอีกคนหนึ่งหรืออีกหลายคนก็ มีหน้าที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามประโยชน์นั้น ๆ

สำหรับสิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น มีการรับรองให้ปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 22 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพภายใต้บังคับของบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ” สิทธิของประชาชนที่ได้รับตามกฎหมาย ย่อมเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลเพื่อมิให้มีการละเมิดสิทธิของบุคคล ซึ่งต่อมา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 28 บัญญัติไว้ว่า “บุคคลย่อมอ้าง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพ ของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูก ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้ สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 28 บัญญัติไว้ในลักษณะทำนองเดียวกันนั้น ย่อมหมายความว่า สิทธิที่ประชาชนได้รับรองและคุ้มครองตามกฎหมายจะถูกละเมิดมิได้

เมื่อประชาชนได้สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้การคุ้มครองไว้หาก พิจารณาเฉพาะการคุ้มครองสิทธิในด้านการเกณฑ์ทหาร กฎหมายบัญญัติรับรองไว้ปรากฏข้อมูลว่า การคุ้มครองสิทธิของบุคคลตามกฎหมายได้ถูกรับรองและคุ้มครองไว้ตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2460 มาตรา 4 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของ บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ซึ่งคณะกรรมการการร่างมีเจตนารมณ์วางไว้ในบททั่วไปว่า สิทธิและเสรีภาพให้มีสถานะทางกฎหมาย 2 ประเภท คือ ประเภทแรก สิทธิที่มีมาแต่กำเนิด เป็นสิทธิพื้นฐาน (Basic right) และสิทธิขั้นมูลฐาน (Fundamental right) เช่น สิทธิเสรีภาพในร่างกาย ชีวิต การนับถือศาสนา และสิทธิในความเป็นส่วนตัวประเภทที่สอง สิทธิที่เกิดขึ้นเพราะคนมารวมกัน

เป็นรัฐ หรือสิทธิพลเมือง ซึ่งสิทธิพลเมือง (Civil right) ได้มาเพราะการเป็นพลเมืองของรัฐ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ออนไลน์, 2558)

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ เป็นกระบวนการที่คุ้มครองสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับในด้านของการเกณฑ์ทหาร เป็นสิทธิที่บัญญัติไว้เป็นกฎหมายที่จะสามารถกล่าวอ้างได้ สิทธิจึงเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและให้การคุ้มครองว่ามีอยู่ คือเป็นการคุ้มครองมิให้มีการล่วงละเมิดสิทธิของคนอื่น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์หรือประชาชนมีสิทธิยอมหมายความว่าผู้อื่นที่เกี่ยวข้องย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องไม่ล่วงละเมิดสิทธิ หรือรัฐก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะให้การคุ้มครองสิทธิ และเป็นหลักที่กำหนดเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้ตามสิทธิ กล่าวคือ สิ่งที่เป็นผลดีที่บุคคลใด ๆ พึงจะได้รับตามที่ระบุไว้ในกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ดังนั้นหลักการคุ้มครองสิทธิประโยชน์จึงเป็นหลักการที่ให้ความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เนื่องจากกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองต่อทหารกองประจำการเช่นเดียวกับประชาชน ฉะนั้นรัฐจะต้องมีหน้าที่ให้การคุ้มครองสิทธิประโยชน์ด้านต่าง ๆ ตอบแทนป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของทหารกองประจำการด้วยความเหมาะสมกับเวลาที่เสียไปสองปีจากการถูกคัดเลือกเป็นทหารกองประจำการและเมื่อปลดจากประจำการ

1.6 หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์

การดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ทำให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ แต่เพื่อให้ประสิทธิผลเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินกิจกรรมจึงต่าง ๆ ของมนุษย์จะต้องเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและวิธีการอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งในด้านการบริหารของสหรัฐอเมริกา มีนักวิชาการ David A. De Cenzo และ Stephen P. Robbins (2002, pp. 31-32) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การบริหารเป็นกระบวนการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันเป็นประสิทธิผลขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกิจกรรมของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าสามารถทำงานจนเกิดผลงานได้ ถ้าหากรู้จักการนำมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์หรือที่เรียกว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management: HRM) ดังนั้นปัจจัยสำคัญตามที่ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2549, หน้า 232-242) สุพัตรา สุภาพ (2540, หน้า 12-80) และสิทธิโชค วรานุสันติกุล (2539, หน้า 122-230) ได้อธิบายไว้ว่า ปัจจัยแรกขององค์กรที่ผู้มีอำนาจมีหน้าที่บริหารเพื่อนำสู่การบรรลุตามเป้าหมายขององค์กรก็คือมนุษย์ และปัจจัยที่สำคัญขององค์กรนอกจากเงินและวัสดุอุปกรณ์แล้วนั้น มนุษย์จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งขององค์กร และในส่วนของมนุษย์ก็มีคุณสมบัติ 2 ประการ คือ “ความรู้” เป็นความเข้าใจที่เกิดจากการศึกษาจนสามารถนำสู่การใช้ปฏิบัติจริงได้ และ “ประสบการณ์” เป็นความเข้าใจที่เกิดจากการกระทำหรือจากการได้ฟังหรือการพบเห็นจนสามารถนำสู่การใช้ปฏิบัติจริงได้ ซึ่งคุณสมบัติทั้งสองประการ

เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการทำงานที่ส่งผลโดยตรงถึงความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร

คุณสมบัติของมนุษย์ดังที่กล่าวไว้นั้น องค์กรจำเป็นต้องมีรูปแบบเป็นกระบวนการที่สามารถใช้มนุษย์ทำงานได้โดยมีประสิทธิภาพขั้นสูงสุด ตามระเบียบแบบแผนเพื่อความสำเร็จต่อวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยเรียกว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management : HRM) จะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นระบบครอบคลุมถึงในเรื่อง คุณสมบัติ การคัดเลือก การแต่งตั้ง การฝึกอบรมพัฒนา การใช้ประโยชน์ การประเมินผล ความดีความชอบ ค่าตอบแทน การเลื่อนตำแหน่ง การสงวนรักษา และการออกจากตำแหน่ง อีกทั้งระบบที่กล่าวมานี้ยังจะประกอบด้วยระบบอุปถัมภ์ (Patronage System) คือจะไม่มีการกำหนดวิธีการหรือขั้นตอนในการปฏิบัติให้ชัดเจนเป็นเอกภาพแต่อิงกับอำเภอใจและประโยชน์ส่วนบุคคลเป็นสำคัญ และระบบคุณธรรม คือ จะเป็นการกำหนดวิธีการตามขั้นตอนของการปฏิบัติอย่างชัดเจนเป็นเอกภาพ จะตั้งอยู่บนหลักของความเสมอภาค (Equality of Opportunity) ของผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมย่อมมีความเท่าเทียมกัน และมีมาตรฐานของความรู้พร้อมประสบการณ์ชัดเจนตามหลักความสามารถ (Competence) รวมถึงหลักความมั่นคง (Security on Tenure) ในกรณีที่ออกจากตำแหน่งจะเป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่มีความแน่นอนและชัดเจน อีกทั้งในการปฏิบัติงานทั้งหลายจะต้องยึดมั่นต่ออำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งงานและระเบียบแบบแผนที่เป็นไปตามหลัก ความเป็นกลางทางการเมือง (Political Neutrality)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เกิดความรู้สึกรักงาน ความขยันหมั่นเพียร การเอาใจใส่ในการทำงานอันมีผลโดยตรงต่อประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพของทรัพยากรมนุษย์ ต้องอาศัยการจูงใจด้วยปัจจัยที่สามารถกระตุ้นหรือผลักดันพฤติกรรมมนุษย์ได้ด้วยทฤษฎีแรงจูงใจตามที่ ภาวิณี เพชรสว่าง (2558, หน้า 57-62), Richard C. Huseman, John D. Hatfield และ Edward W. Miles (1987, pp. 222-223) นักวิชาการด้านบริหารธุรกิจของสหรัฐอเมริกา Vladimiras Grazulis (2009) นักวิชาการด้านบริหารและพัฒนาองค์กรภาครัฐ สาธารณรัฐลิทัวเนีย และ Lahey (2001, p. 384) ได้อธิบายไว้ ดังนี้

ทฤษฎีแรงจูงใจ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการนำปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงจูงใจมากระตุ้นความรู้สึกของมนุษย์ให้แสดงออกด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างมีทิศทาง เพื่อการบรรลุจุดมุ่งหมายหรือเงื่อนไขที่ต้องการ ซึ่งอาจจะแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่อยากทำ หรืออดกลั้น แรงจูงใจเป็นแรงผลักดันที่มุ่งให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเกิดการเคลื่อนไหวของร่างกายให้กระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการตอบสนองความต้องการนั้น แรงจูงใจจึงอาจเกิดขึ้นจากการกระทำให้เกิดความต้องการ (ความอยาก) โดยมีผู้กระทำ และเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ สัญชาตญาณที่มีมาแต่กำเนิด

จากทฤษฎีการจูงใจของมาสโลว์ (Maslow's Theory of Growth Motivation) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยา กลุ่มมนุษย์นิยมทฤษฎีของเขา ได้ชื่อว่าทฤษฎีลำดับความต้องการ เป็นทฤษฎีที่วิเคราะห์จากสภาพความเป็นจริงของการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ ความต้องการของมนุษย์นั้น มักจะเริ่มต้นจากขั้นต่ำเป็นลำดับแรก เช่น ความต้องการปัจจัย 4 ความต้องการของมนุษย์มักจะมีลักษณะเริ่มจากความต้องการระดับล่างสุดขึ้นสู่ลำดับสูงสุดขึ้นไป และหากความต้องการในลำดับล่างนั้นได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการในลำดับบนขั้นต่อไป ซึ่งลำดับความต้องการของมนุษย์สามารถเรียงจากล่างขึ้นสู่บนรวม 5 ลำดับ คือ

1) การตอบสนองความต้องการทางด้านกายภาพ เป็นแนวความคิดด้านความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์จะขาดแคลนไม่ได้ ได้แก่ ความต้องการปัจจัย 4 และการทำให้มนุษย์มีชีวิตที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ การพักผ่อนและการสืบพันธุ์ และกิจกรรมอื่น ๆ ถ้าหากมนุษย์ยังขาดสิ่งเหล่านี้ความต้องการระดับอื่นก็ยังไม่เกิดขึ้น

2) การตอบสนองความต้องการความมั่นคงปลอดภัย เป็นความต้องการในระดับที่สูงขึ้นจากขั้นต้น ได้แก่ ความต้องการความมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่การงานที่กำลังทำอยู่ ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย เมื่อใดที่พนักงานได้รับคำมั่นสัญญา หรือหลักประกันในความต้องการดังกล่าวนี้ ก็จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน ความต้องการขั้นนี้จะมีลักษณะของความเป็นนามธรรมมากขึ้น เป็นระดับความต้องการที่สูงขึ้น แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่องค์กรต้องมอบให้แก่พนักงาน

3) การตอบสนองความต้องการด้านสังคม สังคมภายในองค์กรจะมีลักษณะความเป็นกลุ่มคนที่มีการปฏิบัติงานเป็นทีมงาน ดังนั้นพนักงานทุกคนต้องการจะมีบทบาทในการปฏิบัติงานตามตำแหน่งหน้าที่งานที่ได้รับมอบหมาย เป็นบุคคลที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของทีมงาน หลักข้อนี้ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์นั้น ผู้บริหารอาจจะมีการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้พนักงานทุกคนมีบทบาทในการปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นได้

4) การตอบสนองความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง หรือความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ มีคุณค่า สำหรับสังคม ได้แก่ ความอยากเด่นอยากดัง ความอยากให้บุคคลอื่นยกย่องเชิดชูพฤติกรรมที่บุคคล ต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง ก็มักจะสร้างผลงานในด้านต่าง ๆ จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น

5) การตอบสนองความต้องการความสำเร็จในชีวิต หมายถึง ความต้องการในขั้นสูงกว่าทุกขั้นที่กล่าวมาแล้ว เป็นความต้องการที่จะสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ผลงานด้วยสติปัญญา มีความมุ่งมั่นสู่ความท้าทายผลสำเร็จในหน้าที่การงานด้วยผลงานที่มีคุณค่าเป็นผลดีต่อสังคมและมวลชน

ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของมนุษย์ จนพัฒนาเป็นคติฐาน คือ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการ ซึ่งความต้องการนี้มีอยู่ตลอดเวลาและไม่มีที่สิ้นสุดนับตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิตและความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช้แรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมนี้อีก จากความหมายนี้แสดงให้เห็นว่า ความต้องการที่จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมจะต้องเป็นความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการใด ๆ หากได้รับการตอบสนองเสร็จสิ้นไปจะไม่มีความหมายสำหรับบุคคลนั้น ความต้องการลำดับต่อไปที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นจะเป็นจูงใจให้บุคคลนั้น ๆ แสดงพฤติกรรมออกมาได้ ดังนั้นความต้องการของมนุษย์จะมีลักษณะเป็นลำดับขั้น จากที่ต่ำไปหาที่สูงตามลำดับความต้องการที่สำคัญ เมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการที่สูงขึ้นต่อไปก็จะตามมา

ทฤษฎีการจูงใจของ แม็กเกรเกอร์ (Douglas McGregor's Theory) เป็นทฤษฎีที่แสดงถึงวิธีการจูงใจทรัพยากรมนุษย์ตามลักษณะของมนุษย์ที่แบ่งได้เป็น 2 แบบ เพื่อผู้บริหารจะได้เลือกรูปแบบวิธีการจูงใจที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของมนุษย์แต่ละแบบ คือ

รูปแบบทฤษฎี X เป็นการแสดงทัศนคติสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ว่ามักจะมีพฤติกรรมเป็นทางลบจะมีลักษณะเฉพาะแบบไม่ฉลาด ไม่มีความจริงใจ ไม่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่ ไม่กล้าตัดสินใจ และเกียจคร้าน รูปแบบวิธีการที่เหมาะสมจึงต้องใช้วิธีควบคุมอย่างใกล้ชิด และการจูงใจด้วยค่าจ้างกับการลงโทษเมื่อกระทำผิด

รูปแบบทฤษฎี Y ทฤษฎีนี้จะมีแนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ด้านบวกที่ตรงกันข้ามกับทฤษฎี X จะมีลักษณะเฉพาะแบบฉลาด มีความจริงใจ ให้ความร่วมมือ สนับสนุน กล้าตัดสินใจ มีความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่ รูปแบบวิธีการที่เหมาะสมจึงต้องให้อิสระในการทำงาน และการจูงใจด้วยการให้เกียรติ ให้ความไว้วางใจกับการจัดสภาพแวดล้อมในองค์กรให้เหมาะสม

ทฤษฎีความเสมอภาค (Equity Theory) ของ เจ สเตซี อัดัมส์ (J. Stacey Adams) เป็นทฤษฎีที่เสนอว่า มนุษย์จะคาดหวังความเสมอภาคในผลตอบแทนจากการทำงานด้วยการเปรียบเทียบการทำงานและผลตอบแทนของตนเองกับการทำงานและผลตอบแทนของผู้อื่นที่มีลักษณะและอยู่ในสถานการณ์แบบเดียวกัน ถ้าผลตอบแทนเสมอภาคกัน เขาก็จะยอมรับในความเป็นธรรมและมุ่งมั่นทำงานต่อไป ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถจูงใจมนุษย์ได้ด้วยการสร้างความเสมอภาคในผลตอบแทนจากการทำงานของเขาเอง

ทฤษฎีสองปัจจัย (Two Factor Theory) ของเฮอรัซเบิร์ก (Frederick Irving Herzberg) เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานนั้นมาจาก ปัจจัย 2 ประการ คือ

ปัจจัยแรก เป็นปัจจัยบำรุงรักษา (Maintenance Factors) เป็นปัจจัยภายนอกที่ช่วยชำระรักษาและป้องกันไม่ให้เกิดความไม่พึงพอใจหรือไม่เอาใจใส่ต่อการทำงาน ได้แก่ สภาพแวดล้อมในการทำงาน และวิธีการของผู้มีอำนาจ เช่น สถานะของอาชีพ (Status) ความมั่นคงในงาน (Job Security) ค่าตอบแทน (Salary) สวัสดิการ (Welfare) โอกาสความก้าวหน้า (Possibility of Growth) นโยบาย (Policy) การบริหาร (Administration) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision) ความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงาน (Interpersonal Relation) ความปลอดภัยและสภาพการทำงาน (Working Condition) ความเป็นอยู่ส่วนตัวในการทำงาน (Personal Lift)

ปัจจัยที่สอง เป็นปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) เป็นปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยที่จูงใจอย่างแท้จริง ที่สร้างความพึงพอใจและทุ่มเทในการทำงาน (Job satisfiers) เช่น ลักษณะของงาน (Work itself) การมอบหมายความรับผิดชอบในการทำงาน (Responsibility) ความสำเร็จในการทำงาน (Achievement) การยกย่องยอมรับในการทำงาน (Recognition) และความก้าวหน้าจากผลของการทำงาน (Advancement)

จากทฤษฎีการจูงใจ ทฤษฎีความเสมอภาค ทฤษฎีสองปัจจัย ดังที่ได้กล่าวข้างต้นสามารถขยายความว่าการจูงใจทรัพยากรมนุษย์นั้นสามารถจำแนกออกตามลักษณะของการจูงใจได้เป็น 2 ประเภทตามที่นักวิชาการของไทย คือ ทองปาน แวโสธรณ์ (2541, หน้า 17-18) สุพัตรา สุภาพ (2540, หน้า 76-78) และศิระนันท์ สิวพิทักษ์ (2555, หน้า 18-23) ได้อธิบายขยายความไว้ว่า

1) การจูงใจภายใน (Intrinsic Motives) เป็นภาวะของแรงจูงใจที่เกิดจากภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความต้องการหลากหลายที่เกิดขึ้น เช่น ความต้องการความก้าวหน้า ความต้องการความรัก ความอบอุ่น ความอยากรู้อยากเห็น ทศนคติ ความสนใจ ความรัก ความศรัทธา ความหิว ความกระหาย ความเจ็บปวด ความต้องการทางเพศ เป็นต้น ส่งผลให้มนุษย์ทำงานด้วยความสุขไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย และเป็นการทำงานที่ไม่ได้มุ่งหวังรางวัลตอบแทนเป็นหลักสำคัญ แต่เป็นการมุ่งหมายทำงานเพื่อความสำเร็จของงาน จึงทำให้ผู้มีอำนาจไม่จำเป็นต้องจูงใจด้วยประการใด

2) การจูงใจภายนอก (Extrinsic Motives) เป็นสิ่งผลักดันภายนอกตัวบุคคลที่มากระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งอาจเป็นรางวัลที่เป็นรูปธรรม เช่น สิ่งของ เกียรติยศ เงินเดือน ปริญญาบัตร ความก้าวหน้า รางวัล คำชมเชย การแข่งขัน การดิ้นรน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมองเห็นเป้าหมาย จึงทำให้บุคคลเกิดความต้องการและแสดงพฤติกรรมมุ่งไปสู่เป้าหมายนั้น

จากการทบทวนวรรณกรรม หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องทำเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและวิธีการอย่างเป็นระเบียบ มนุษย์จึงมีความสำคัญต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุผลขององค์กร เนื่องจากมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่า สามารถทำงานจน

เกิดผลงานได้ และเพื่อพัฒนาให้มนุษย์เกิดความรักงาน มีความขยันหมั่นเพียร การเอาใจใส่ต่องาน ต้องอาศัยการจูงใจด้วยปัจจัยที่สามารถกระตุ้น ดังนั้น หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเป็น หลักการที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา เนื่องจากการได้มาของ ทหารกองประจำการด้วยความสมัครใจ จะต้องใช้หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่คุ้มค่าควบคู่ไป กับการพัฒนาบุคคลให้เกิดแรงจูงใจในการอยากเข้ามาเป็นทหารกองประจำการ

1.7 ทฤษฎีการลงโทษ

ความหมายของการลงโทษ ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์ กล่าวถึง “โทษ” ไว้ว่า เป็นวิธีการ บังคับ (Sanction) ที่รัฐใช้ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดอาญา ซึ่งมีลักษณะ คือ โทษต้องเป็นไปตาม กฎหมาย โทษต้องเป็นไปโดยเสมอภาค และโทษต้องมีลักษณะเป็นการเฉพาะตัวของบุคคล (พจนต์ สิ้นธุนาวา, 2555, หน้า 6-7)

การลงโทษจึงเป็นวิธีการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดที่ส่งผลทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัติต้อง ได้รับผลร้าย เนื่องจากฝ่าฝืนแนวทางการปฏิบัติอันเป็นกติกาของสังคม โดยรัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่ จัดการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้ายนั้น ๆ การลงโทษจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันสังคมจาก ผู้กระทำความผิด การป้องกันแบ่งออกเป็น “การป้องกันทั่วไป” หมายถึง การลงโทษตามบทบัญญัติ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 ซึ่งเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ห้ามมิให้บุคคลอื่นกระทำความ ผิดในทางเดียวกัน หรือเป็นแบบอย่างซึ่งบังคับจิตใจของบุคคลทั่วไปที่คิดจะกระทำความผิด อย่างเดียวกันได้ดังความคิดนั้น ๆ และ “การป้องกันพิเศษหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย” เป็นมาตรการบังคับทางอาญาซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกัน เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ที่เคยกระทำความ ผิดกลับมากระทำความผิดซ้ำอีก และเพื่อป้องกันไม่ให้มีการกระทำความผิดที่อาจจะก่อให้เกิดอันตราย ต่อสังคมอีกในอนาคต โดยใช้มาตรการฟื้นฟูและป้องกันประเภทต่าง ๆ ซึ่งศาลสามารถมีคำสั่งใช้ ควบคู่ไปกับการลงโทษเพื่อตอบสนองต่อภารกิจหลักในการคุ้มครองสังคม และป้องกันการกระทำ ความผิดของกฎหมายอาญา (ธานี วรภัทร์, 2558, หน้า 33-34)

แนวความคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองรัฐใช้ควบคู่กับการปกครอง เพื่อจัดระเบียบของสังคม แต่วัตถุประสงค์ของการลงโทษมีความแตกต่างไปตามค่านิยมของสังคม และความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองตามยุคสมัย ดังนั้นสังคมและยุคสมัยที่แตกต่างกันจึงต้องมี วิธีการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดแตกต่างกัน วิธีการลงโทษในสมัยดั้งเดิมจะมีลักษณะทารุณโหดร้าย เพื่อเป็นการแก้แค้นและข่มขู่ยับยั้งให้เกรงกลัวต่อการรับโทษ ส่วนในปัจจุบันความมุ่งหมาย ของการลงโทษได้ให้ความสำคัญแก่การลงโทษเพื่อตัดโอกาสไม่ให้มีการกระทำความผิด และเป็นการ แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดี อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์และแนวทางในการ ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใด ก็มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อผสมกลมกลืนระหว่าง

แนวความคิดแห่งการลงโทษที่มีมาแต่เดิมกับหลักการป้องกันสังคมซึ่งสามารถสรุปเป็นทฤษฎีต่าง ๆ ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (พยนต์ สินธุนา, 2555, หน้า 7-10)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (Retribution) เป็นการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนเป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษอย่างหนึ่งที่เหมาะที่สุด ซึ่งมีความมั่นคงและแพร่หลายกว่าวัตถุประสงค์อื่น ซึ่งมีการพัฒนามาจากปรัชญาพื้นฐานว่า อาชญากรรมเป็นการประทุษร้ายต่อผู้ใดผู้หนึ่ง จึงสมควรที่จะได้รับการลงโทษสนองตอบแก้แค้นให้สาสมอย่างรุนแรงกับอาชญากรรมที่ได้ก่อขึ้น ทำให้รูปแบบของการลงโทษมีลักษณะที่รุนแรงโหดร้าย ซึ่งมีนักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อ อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ได้ให้เหตุผลสนับสนุนความคิดทฤษฎีนี้ว่า ผู้ใดตั้งใจทำการอันไม่เป็นธรรมจะต้องถูกลงโทษซึ่งได้สัดส่วนพอดีทั้งสภาพ และความหนักเบากับความผิดของเขา ถ้าสังคมไม่มีการลงโทษผู้กระทำความผิดเท่ากับสังคมยอมรับรองการกระทำของผู้นั้น และการลงโทษในทุกกรณีจะต้องมาจากเหตุว่าบุคคลที่ถูกลงโทษได้กระทำความผิดอาญาเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนได้ลดความสำคัญลงปัจจุบัน เพราะสังคมมีเหตุผล หรือวัตถุประสงค์อื่นในการที่จะใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดมากขึ้นประกอบกับวัตถุประสงค์ในการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนได้คำนึงถึงว่าโทษที่จะใช้ลงโทษต้องมีความเหมาะสมและต้องได้สัดส่วนกับความร้ายแรงของการกระทำผิด จึงไม่สามารถที่จะกักขังผู้กระทำความผิดไว้เกินกว่าระยะเวลาที่เหมาะสมกับความร้ายแรงแห่งการกระทำผิดของเขา และเมื่อผู้กระทำความผิดได้รับโทษครบตามคำพิพากษาแล้วก็จะได้รับการปล่อยตัวโดยไม่ได้พิจารณาว่าผู้นั้นมีแนวโน้มในการหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำ และเป็นอันตรายต่อสังคมอยู่หรือไม่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทนในปัจจุบันจึงมีความสำคัญลดน้อยลง แต่ยังคงมีอยู่เพราะยังสอดคล้องกับความรู้สึกของผู้เสียหายและประชาชนทั่วไปในการที่จะทำให้ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษอย่างสาสม

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อข่มขู่หรือปราบปราม (Deterrence) เป็นการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งจากการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลไม่มีความเกรงกลัวต่อกฎหมาย การลงโทษจึงต้องมีขึ้นเพื่อป้องกันการกระทำผิด และส่งผลทำให้ผู้กระทำความผิดเจ็บปวดไม่กล้ากระทำความผิดถึงเป็นเหยื่ออย่างให้คนทั่วไปเห็นว่า ถ้ากระทำความผิดแล้วจะต้องได้รับโทษอย่างเดียวกัน จึงจะส่งผลทำให้คนทั่วไปเห็นตัวอย่างแล้วจะเกิดความกลัวไม่กล้ากระทำความผิดเช่นนั้นอีก

การลงโทษเพื่อข่มขู่หรือปราบปรามมีลักษณะสำคัญ คือมีความแน่นอนในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ซึ่งโอกาสหลุดรอดจากการถูกจับกุมมาลงโทษเป็นไปได้ยาก จึงส่งผลเป็นการข่มขวัญและยับยั้งทำให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้าเสี่ยงกระทำความผิดขึ้นอีก เพราะหากกระทำความผิดแล้วจะต้องถูกจับกุมก็ไม่คุ้มค่า และเมื่อมีการกระทำความผิดจะต้องสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างรวดเร็วให้เห็นผลทันตา เพราะหากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วหลายปีและ

สามารถจับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้ หรือในการพิจารณาของศาลที่ใช้ระยะเวลาสั้นกว่าจะลงโทษ ผู้กระทำความผิดก็จะทำให้ประชาชนทั่วไปลืมเรื่องราวการกระทำความผิดที่เกิดขึ้น ทำให้การลงโทษ ไม่มีผลในการข่มขวัญยับยั้ง เพราะไม่เห็นผลทันตา และการลงโทษผู้กระทำความผิดจะต้องถูกลงโทษ อย่างเสมอภาคไม่มีการเลือกปฏิบัติ และบทลงโทษต้องมีความเหมาะสมกับความผิดที่ได้กระทำขึ้น หากมีการลงโทษที่เบาเกินไปไม่ได้สัดส่วนกับการกระทำความผิดจะส่งผลทำให้ผู้กระทำความผิด และประชาชนทั่วไปไม่เกรงกลัวและคุ้มค่าที่จะเสี่ยงกระทำความผิด แต่หากบทลงโทษหนักเกินไปก็จะ ทำให้ผู้กระทำความผิดพยายามปกปิดความผิดของตนเอง โดยอาจทำร้ายเหยื่อ หรือทำให้เหยื่อได้รับ ผลร้ายมากขึ้น

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) เป็นการลงโทษ เพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด คือ อาชญากรรมที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความสมัครใจของผู้กระทำความผิด การกระทำความผิดของมนุษย์ถูกกำหนดด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ร่วมกัน และสิ่งแวดล้อม ที่มีส่วนกดดันและหล่อหลอมจนนำไปสู่การกระทำความผิด ซึ่งแต่ละบุคคลอาจมีเหตุปัจจัย ซึ่งมีความแตกต่างกันไป และเหตุปัจจัยเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้นการลงโทษ ควรพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดและหาแนวทางในการแก้ไขเป็นรายบุคคล โดยต้องให้อากาศแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ได้กลับตัวและปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่ามาตรการแก้ไขฟื้นฟูของผู้กระทำความผิดจะเป็นการบำบัด ผู้กระทำความผิด โดยมีการใช้แนวทางสังคมศาสตร์และทางจิตวิทยาเข้ามาช่วยปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมของผู้กระทำความผิด เช่น การฝึกวิชาชีพ การอบรมทางศาสนา การให้การศึกษ การให้ความช่วยเหลือหลังพ้นโทษ และการปรับปรุงแก้ไขสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจจะทำได้โดยการ จัดการมิให้ผู้กระทำความผิดอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการกระทำความผิดขึ้นอีก ฉะนั้นการลงโทษไม่ได้มี จุดประสงค์เพื่อการแก้แค้นทดแทนหรือการข่มขู่เท่านั้น แต่ยังมีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และเตรียมการให้ผู้กระทำความผิด ปรับตัวเข้าสู่สังคมนั้นได้เช่นเดิม โดยพิจารณาถึงปัจจัยของ แต่ละบุคคล ซึ่งแตกต่างกันไปและเป็นไปตามหลักมนุษยธรรม อีกทั้งเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ให้กลับตัวเป็นคนดีโดยเกิดความรู้สึกผิด เคารพกฎหมาย พร้อมทั้งจะกลับไปอยู่ในสังคมและ ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้เมื่อพ้นโทษ

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำความผิด (Incapacitation) เป็นการลงโทษ เพื่อตัดโอกาสการกระทำความผิด ซึ่งเป็นหลักการสำคัญจากแนวคิดที่ว่าอาชญากรรมย่อมไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีอาชญากร ซึ่งการป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมขึ้นในสังคมจึงจำเป็นต้องควบคุมตัว ผู้กระทำความผิดไว้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการกำจัดผู้กระทำความผิดให้ออกจากสังคมอย่างถาวร หรือชั่วคราว เพื่อเป็นการป้องกันคนในสังคมให้อยู่ได้ปลอดภัยไม่ต้องหวาดระแวงภัยจากบุคคล

นั้น ๆ อีกต่อไป การลงโทษที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์นี้ คือ การลงโทษประหารชีวิต จำคุกกักขัง โดยเฉพาะการลงโทษประหารชีวิตถือเป็นการตัดโอกาสผู้กระทำความผิดออกจากสังคมอย่างถาวร ส่วนการลงโทษจำคุกกักขัง เป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมเพียงชั่วคราวระยะเวลาหนึ่งเท่านั้นเพื่อให้สังคมมีความปลอดภัย

การลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคมนี้มีแนวคิดทฤษฎีคล้ายกับทฤษฎีข่มขู่หรือปราบปราม และทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เนื่องจากทั้งสามทฤษฎีต่างมีความมุ่งหมายที่จะไม่ให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำ แต่มีความแตกต่างกันในข้อที่ว่า ทฤษฎีข่มขู่ทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิด ส่วนทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดได้มุ่งเน้นทำให้ผู้กระทำความผิดเกิดความต้องการในการแก้ไขปรับปรุงตัว และช่วยเหลือส่งเสริมให้มีความสามารถที่จะยับยั้งตนเองไม่กระทำความผิดซ้ำ แต่ทฤษฎีตัดโอกาสในการกระทำความผิดมุ่งเน้นถึงการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำโดยวิธีการทำให้หมดโอกาสที่จะกระทำความผิดอีก

จากการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีการลงโทษ จะเห็นว่า การลงโทษมีความสำคัญต่อการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม และมีผลต่อประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย โดยการลงโทษจะต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะในการกระทำความผิด ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนให้ความเคารพเชื่อฟังต่อการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ และด้วยวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แตกต่างกันตามสภาพบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การลงโทษผู้กระทำความผิดจึงไม่อาจยึดถือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นหลักในการลงโทษ เพราะแต่ละทฤษฎีย่อมมีทั้งข้อดีและข้อด้อย จากทฤษฎีดังกล่าวนี้ผู้ที่เข้ามาเป็นทหารกองประจำการหากหลีกเลี่ยงและไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนในการเกณฑ์ทหารจะต้องมีความผิดด้วยเหตุต่าง ๆ ซึ่งจะต้องได้รับการลงโทษ โดยจะต้องพิจารณาถึงการรับโทษดังกล่าวนี้ว่าเหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิดที่ได้กระทำความผิด ดังนั้น ทฤษฎีการลงโทษ จึงเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาบทลงโทษต่าง ๆ ที่สำคัญในการศึกษานี้

1.8 แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ มาตรา 65 บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบแล้วให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศใช้เป็นยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

บัดนี้ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้ดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2561 เห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติประกอบกับในคราวประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2561 ที่ประชุมได้ลงมติให้ความเห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติแล้ว ดังมีสาระสำคัญตามที่แนบท้ายนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตามการตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ

เพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ รวม 6 คณะ อันประกอบด้วย คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง เพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” ภายในช่วงเวลาดังกล่าว เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

วิสัยทัศน์ประเทศไทย “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์แห่งชาติ อันได้แก่ การมีเอกราช อธิปไตย การดำรงอยู่อย่างมั่นคง และยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติและประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติสุขเป็นปึกแผ่น มีความมั่นคงทางสังคมท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรมและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงานและอาหาร ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติประสานสอดคล้องกัน ด้านความมั่นคงในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกอย่างมีเกียรติ และศักดิ์ศรี

ความมั่นคง หมายถึง การมีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศในทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ สังคม ชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกบุคคล และมีความมั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติทางการทหาร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เช่น ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน มีระบบการเมืองที่มั่นคงเป็นกลไกที่นำไปสู่การบริหารประเทศที่ต่อเนื่องและโปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี สามารถผนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่น ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียงกับการดำรงชีวิต มีการออมสำหรับวัยเกษียณ ความมั่นคงของอาหาร พลังงาน และน้ำ มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

ความมั่งคั่ง หมายถึง ประเทศไทยมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืน จนเข้าสู่กลุ่มประเทศรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาลดลง ประชากรมีความอยู่ดีมีสุขได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น และมีการพัฒนาอย่างทั่วถึงทุกภาคส่วน มีคุณภาพชีวิตตามมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ ไม่มีประชาชนที่อยู่ในภาวะความยากจน เศรษฐกิจในประเทศไทยมีความเข้มแข็ง ขณะเดียวกันต้องมีความสามารถในการแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ ทั้งในตลาดโลกและตลาดภายในประเทศเพื่อให้สามารถสร้างรายได้ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนมีการสร้างฐานเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไป และประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีโลก และมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการค้าอย่างแน่นแฟ้นกับประเทศในภูมิภาคเอเชียเป็นจุดสำคัญของการเชื่อมโยงในภูมิภาค ทั้งการคมนาคมขนส่ง การผลิต การค้า การลงทุน และการทำธุรกิจ

เพื่อให้เป็นพลังในการพัฒนา นอกจากนี้ ยังมีความสมบูรณ์ในทุนที่จะสามารถสร้างการพัฒนาต่อเนื่องไปได้ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา ทุนทางการเงิน ทุนที่เป็นเครื่องมือเครื่องจักร ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษา และการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคม ยึดถือและปฏิบัติตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคมนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาส และความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย

1. ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย
2. ชีตความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้
3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
4. ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม
5. ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของ

ทรัพยากรธรรมชาติ

6. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ

1) ประเด็นยุทธศาสตร์ชาติ

เพื่อให้ประเทศไทยสามารถยกระดับการพัฒนาให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และเป้าหมายการพัฒนาประเทศข้างต้น จึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา

ประเทศระยะยาวซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัย ภายในและภายนอกประเทศในทุกมิติทุกรูปแบบและทุกระดับ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการของประเทศได้รับการพัฒนายกระดับไปสู่การใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่ม และพัฒนาเทคโนโลยีที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจใหม่ที่จะสร้างและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ เพื่อยกระดับฐานรายได้ของประชาชนในภาพรวมและกระจายผลประโยชน์ไปสู่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม คนไทยได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดี เก่ง มีวินัย คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม และมีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ สามารถ “รู้ รับ ปรับใช้” เทคโนโลยีใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐาน ระบบสวัสดิการ และกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือ ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เน้นการบริหารจัดการสถานะแวดล้อมของประเทศให้มีความมั่นคงปลอดภัย เอกราช อธิปไตย และมีความสงบเรียบร้อยในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ สังคม ชุมชน มุ่งเน้นการพัฒนาคน เครื่องมือ เทคโนโลยี และระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ให้มีความพร้อมสามารถรับมือกับภัยคุกคาม และภัยพิบัติได้ทุกรูปแบบ และทุกระดับความรุนแรง ควบคู่ไปกับการป้องกันและแก้ไขปัญหา ด้านความมั่นคงที่มีอยู่ในปัจจุบัน และที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ใช้กลไกการแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ ทั้งกับส่วนราชการ ภาคเอกชน ประชาสังคม และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน และมิตรประเทศทั่วโลกบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล เพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินการของยุทธศาสตร์ชาติด้านอื่น ๆ ให้สามารถขับเคลื่อนไปได้ตามทิศทางและเป้าหมายที่กำหนด

2. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่เราเคยทำทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคตผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการ

อนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับรูปแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปัจจุบัน พร้อมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐ ให้ประเทศไทยสามารถสร้างฐานรายได้และการจ้างงานใหม่ ขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเวทีโลกควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินคืออยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลาง และลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้ในคราวเดียวกัน

3. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ครอบคลุมและมีสุขภาพที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มีชัยสต์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่สาม และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สูการเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม ผู้ประกอบการ เกษตรกร ยุคใหม่ และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง

4. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชน ท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำ เพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบต่อผู้ถือการบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของประชากรไทย ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยรัฐให้หลักประกันการเข้าถึงบริการ และสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

5. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งด้าน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างกัน ทั้งภายใน และภายนอกประเทศอย่างบูรณาการ ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการกำหนดกลยุทธ์และแผนงาน และการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในแบบทางตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเป็นการดำเนินการบนพื้นฐานการเติบโตร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลทั้ง 3 ด้าน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนเพื่อคนรุ่นต่อไปอย่างแท้จริง

6. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนภาครัฐที่ยึดหลัก “ภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชน และประโยชน์ส่วนรวม” โดยภาครัฐต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ แยกแยะบทบาทหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับหรือในการให้บริการในระบบเศรษฐกิจที่มีการแข่งขัน มีสมรรถนะสูง ยึดหลักธรรมาภิบาล ปรับวัฒนธรรมการทำงานให้มุ่งผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์ส่วนรวม มีความทันสมัย และพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำนวัตกรรม เทคโนโลยีข้อมูลขนาดใหญ่ ระบบการทำงานที่เป็นดิจิทัล เข้ามาประยุกต์ใช้อย่างคุ้มค่า และปฏิบัติงานเทียบได้กับมาตรฐานสากล รวมทั้งมีลักษณะเปิดกว้าง เชื่อมโยงถึงกันและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และโปร่งใส โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันปลูกฝัง ค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริต ความมัธยัสถ์ และสร้างจิตสำนึกในการปฏิเสธไม่ยอมรับการทุจริต ประพฤติมิชอบอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ กฎหมายต้องมีความชัดเจน มีเพียงเท่าที่จำเป็น มีความทันสมัย มีความเป็นสากล มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและเอื้อต่อการพัฒนา โดยกระบวนการยุติธรรมมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และการอำนวยความสะดวกตามหลักนิติธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรม แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี เป็นแผนการพัฒนาประเทศที่จะกำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาให้หน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนต้องทำตาม เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือตามคติพจน์ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยมีระยะเวลาบังคับนานถึง 20 ปี ที่จะพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่าง การพัฒนาความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในรูปแบบ “ประชารัฐ” โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ดังนั้น หลักการแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี จึงเป็นแผนการพัฒนาประเทศที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่จะนำมาพัฒนารูปแบบของการเกณฑ์ทหารให้มีรูปแบบใหม่ที่จะให้สอดคล้องกับหลักการแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีในด้านความมั่นคงในการพัฒนาศักยภาพในการป้องกันประเทศ พร้อมรับมือกับภัยคุกคามทั้งทางทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ ให้มีความเหมาะสมกับประเทศไทย

1.9 แผนการปฏิรูปประเทศ

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การประกาศแผนการปฏิรูปประเทศ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและใช้บังคับ เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2561 นั้น เนื่องจากพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 กำหนดให้จัดทำแผนการปฏิรูปประเทศต้องสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับยุทธศาสตร์ชาติ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งต่อมายุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2561 และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2562 ส่งผลให้ต้องมีการปรับปรุงแผนการปฏิรูปประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ โดยคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ

การปฏิรูปประเทศตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งประเทศ พุทธศักราช 2560 หมวด 16 การปฏิรูปประเทศ ได้บัญญัติให้มีการปฏิรูปประเทศซึ่งต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย 3 ประการ ได้แก่ (1) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคี โปร่งดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนา ด้านวัตถุกับการพัฒนา ด้านจิตใจ (2) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อจัด ความเหลื่อมล้ำ และ (3) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งได้บัญญัติให้การดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปประเทศเป็นไปตามพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 โดยมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติให้การจัดทำแผนการปฏิรูปประเทศแต่ละด้านต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ รวมทั้งให้หน่วยงานของรัฐทุกหน่วยมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนการปฏิรูปประเทศเพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนการปฏิรูปประเทศ ส่งผลให้ต้องดำเนินการปรับปรุงแผนการปฏิรูปประเทศ ทั้ง 13 ด้าน คือ

1) แผนการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง มีเป้าประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและกระบวนการนโยบายสาธารณะ การเมืองมีเสถียรภาพและความมั่นคงและเกิดความสามัคคี โปร่งดองสมานฉันท์ของคนในชาติ ตลอดจนเพื่อให้พรรคการเมืองและนักการเมืองยึดมั่นในประ โยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นหลัก

2) แผนการปฏิรูปประเทศด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มีเป้าประสงค์เพื่อให้ ความสำคัญในการเตรียมความพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติและรองรับผลกระทบของสถานการณ์ ชีวิตวิถีใหม่ และทิศทางที่กำหนดไว้ตามยุทธศาสตร์ชาติ

3) แผนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดผลอันพึงประสงค์ในการมีกฎหมายที่ดี และมีเพียงเท่าที่จำเป็นตามหลักการของมาตรา 258 ค. ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

4) แผนการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม มีเป้าประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกยุติธรรมในแต่ละขั้นตอนให้เป็นที่โปร่งใสแล้วเสร็จตามระยะเวลาที่กำหนด ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สร้างความเสมอภาค ลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาระบบการบริหารงานยุติธรรมให้เป็นที่โปร่งใสมีประสิทธิภาพ ไม่เลือกปฏิบัติและเป็นธรรม

5) แผนการปฏิรูปประเทศด้านเศรษฐกิจ มีเป้าประสงค์เพื่อยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ กระจายความเจริญและความเข้มแข็งของภาคสังคม และปรับบทบาทโครงสร้าง และกลไกสถาบันบริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศตามหลักแนวคิดการบริหารงานคุณภาพที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนประเด็นปฏิรูปเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และลดความเหลื่อมล้ำให้เกิดผลสัมฤทธิ์

6) แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีเป้าประสงค์เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลรักษา และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และมีความสมบูรณ์ยั่งยืน เป็นฐานการพัฒนาประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ลดความขัดแย้งของการพัฒนาที่ใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติ บรรเทาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและลดภัยพิบัติทางธรรมชาติ และมีระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตามแนวทางประชารัฐ

7) แผนการปฏิรูปประเทศด้านสาธารณสุข มีเป้าประสงค์เพื่อให้ผู้ป่วย ผู้เสี่ยงโรคและผู้สูงอายุได้รับบริการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และทันสมัย มีความรอบรู้ด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น สามารถป้องกันและลดโรคที่สามารถป้องกันได้ พร้อมทั้งผู้สูงอายุสามารถดูแลสุขภาพตนเองและได้รับการบริบาลและรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพที่บ้านและในชุมชน

8) แผนการปฏิรูปประเทศด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ มีเป้าประสงค์เพื่อมุ่งเน้นการสร้างดุลยภาพระหว่างเสรีภาพในการทำหน้าที่ของสื่อับความรับผิดชอบกับการกำกับที่มีความชอบธรรม และการใช้พื้นที่ดิจิทัลเพื่อการสื่อสารอย่างมีจรรยาบรรณ ดำรงรักษาเสรีภาพของการแสดงออก การรับรู้ของประชาชน ด้วยความเชื่อว่าเสรีภาพของการสื่อสารคือเสรีภาพของประชาชนตามแนวทางของประชาธิปไตย และมุ่งเน้นให้สื่อเป็นโรงเรียนของสังคมในการให้ความรู้แก่ประชาชน ปลุกฝังวัฒนธรรมของชาติ และปลูกฝังทัศนคติที่ดี

9) แผนการปฏิรูปประเทศด้านสังคม มีเป้าประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม การคุ้มครองกลุ่มเปราะบางในสังคม ตลอดจนการสร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งทุนของประชาชน

10) แผนการปฏิรูปประเทศด้านพลังงาน มีเป้าประสงค์เพื่อให้กิจการพลังงานมีการแข่งขันอย่างเป็นธรรมมากขึ้นภายใต้กลไกตลาดที่เหมาะสม หน่วยงานภาครัฐมีการใช้พลังงานอย่างรับผิดชอบ ประหยัดคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการใช้พลังงานสะอาดที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการเผยแพร่สื่อสารข้อมูลการวิเคราะห์ด้านพลังงาน เพื่อสนับสนุนการวางแผนและเตรียมความพร้อมระบบโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ และสนับสนุนการเติบโตของพลังงานทางเลือก และสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง

11) แผนการปฏิรูปประเทศด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีเป้าประสงค์เพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันและประพฤติมิชอบให้มีการส่งเสริมสนับสนุน และให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการทุจริตประพฤติมิชอบ และให้มีมาตรการควบคุมกำกับ ติดตาม การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตของบุคลากร ใช้ดุลพินิจโดยสุจริต ภายใต้กรอบธรรมาภิบาลและการกำกับกิจการที่ได้อย่างแท้จริง รวมถึงการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารภาครัฐให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้และสนับสนุนแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนในการต่อต้านการทุจริตเพื่อขจัดปัญหาการทุจริตที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐ

12) แผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา มีเป้าประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มุ่งความเป็นเลิศและสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร เพิ่มความคล่องตัวในการรองรับความหลากหลายของการจัดการศึกษา และสร้างเสริมธรรมาภิบาลซึ่งการศึกษาที่จะได้รับการปฏิรูปจะครอบคลุมถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต มิได้จำกัดเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อคุณวุฒิตามระดับเท่านั้น

13) แผนการปฏิรูปประเทศด้านวัฒนธรรม กีฬา แรงงาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรม ประชาชนออกกำลังกายและเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงมีความรอบรู้ด้านสุขภาพเพื่อพัฒนาสุขภาพให้แข็งแรง และเป็นฐานในการพัฒนาชาติ และกำลังคนของประเทศมีทักษะที่เอื้อต่อการสร้างผลิตภาพแรงงานและคุณภาพชีวิตที่ดี

แผนการปฏิรูปประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในเรื่องนี้ คือ แผนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย จึงมุ่งเน้นให้เกิดผลอันพึงประสงค์ในการมีกฎหมายที่ดีและมีเพียงเท่าที่จำเป็น

เพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 258 ค. ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยแผนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2561 ได้มีการกำหนด 10 เป้าหมายหรือผลอันพึงประสงค์อันประกอบด้วย

1. มีกลไกให้การออกกฎหมายเป็นกฎหมายที่ดีและเท่าที่จำเป็น รวมทั้งมีกลไกในการทบทวนกฎหมายที่มีผลใช้บังคับแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 77 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

2. ยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่ล้าสมัย และเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชน

3. มีกลไกทางกฎหมายเพื่อจัดการความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม

4. มีกลไกให้มีการตรากฎหมายเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

5. พัฒนาระบบการจัดทำและตรวจพิจารณาร่างกฎหมายให้รวดเร็ว รอบคอบ และสอดคล้องกับเงื่อนไขเวลาในการตรากฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

6. มีกลไกให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำและเสนอร่างกฎหมายที่มีความสำคัญ และจัดให้มีกลไกช่วยเหลือประชาชนในการจัดทำและเสนอร่างกฎหมาย รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

7. มีกลไกให้ประชาชนเข้าถึงกฎหมาย กฎ โดยสะดวกและเข้าใจกฎหมายได้ง่าย รวมทั้งการพัฒนากระบวนการข้อมูลของกฎหมาย คำพิพากษา คำวินิจฉัย หรือการตีความกฎหมาย หรือกฎให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก

8. ปฏิรูปการเรียนการสอนและการศึกษาอบรมวิชากฎหมาย เพื่อพัฒนานักกฎหมายให้เป็นผู้ประกอบวิชาชีพที่ดี

9. พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนติดต่อกับเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายได้โดยสะดวก เพื่อลดค่าใช้จ่ายและขจัดช่องทางการทุจริตประพฤติมิชอบ

10. มีกลไกส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การดำเนินการดังกล่าวจะส่งผลประโยชน์ในการลดภาระของการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพให้กับประชาชน รวมทั้ง สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำและเสนอร่างกฎหมาย ตลอดจนประชาชนสามารถเข้าถึงกฎหมายได้โดยสะดวกและเข้าใจเนื้อหาของกฎหมายได้โดยง่าย

จากการทบทวนวรรณกรรม แผนการปฏิรูปประเทศ เป็นการปรับปรุงแผนการปฏิรูปประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ภายใต้บทบาทของ

รัฐธรรมนูญแห่งประเทศ พุทธศักราช 2560 หมวด 16 การปฏิรูปประเทศ ได้บัญญัติให้มีการปฏิรูปประเทศซึ่งต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย ส่งผลให้ต้องดำเนินการปรับปรุงแผนการปฏิรูปประเทศ ทั้ง 13 ด้าน ซึ่งที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย คือ แผนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย ดังนั้น แผนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายจึงเป็นแผนการปฏิรูปประเทศที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้ นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่จะนำมาพัฒนากฎหมายรูปแบบการเกณฑ์ทหารเป็นกฎหมายที่ดี และมีเพียงเท่าที่จำเป็น และขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกฎหมายที่ล้าสมัย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการปฏิรูประบบการเกณฑ์ทหารที่นับได้ว่ามีความล้าสมัยและไม่ทันต่อยุคของการเปลี่ยนแปลง (Disruption) ภายใต้บริบทต่าง ๆ ของประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลง การปกครองประเทศ มีการพัฒนาการในหลาย ๆ ด้าน ทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ให้มีความเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

1.10 แผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหม

การจัดทำแผนปฏิบัติราชการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหม ได้ยึดถือแนวทางที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 ที่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ คือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” รวมทั้งแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ และแผนการปฏิรูปประเทศ

สำหรับการประเมินสถานการณ์ ปัญหา และความจำเป็น พบว่า สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงของโลกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่อายุ New Digital Generation หรือ Digital Migration ที่ระบบข้อมูล ดิจิตอลและเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทที่สำคัญ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์แบบหลายขั้วอำนาจ (Multi-Polar) และใช้กลไกความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ ตลอดจนมีการชี้นำนโยบายและอ้างอิงประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งในส่วนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการให้ความสำคัญกับการดำเนินการในกรอบความร่วมมืออาเซียนเพิ่มขึ้น สำหรับภายในประเทศนั้น สถานการณ์ ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงมีอยู่ รวมทั้งยังมีปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงด้วย

การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญในภาพรวมระยะ 20 ปีที่เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข” โดยประเทศชาติมีความมั่นคงในทุกมิติและทุกระดับ ภายใต้สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงนั้น กระทรวงกลาโหมได้ยึดถือแนวทางการดำเนินการ หรือแนวความคิดทางยุทธศาสตร์ 3 แนวความคิด ได้แก่

1. การสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคง (Security-Cooperation)
2. การผนึกกำลังป้องกันประเทศ (United Defence)
3. การป้องกันเชิงรุก (Active-Defence)

รวมทั้งยึดถือภารกิจที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งแบ่งออกเป็นแผนปฏิบัติการจำนวน 6 เรื่อง คือ

1. แผนปฏิบัติการเรื่อง การพิทักษ์รักษาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
2. แผนปฏิบัติการเรื่อง การปฏิบัติการทางทหารเพื่อรักษาอธิปไตยและผลประโยชน์แห่งชาติ
3. แผนปฏิบัติการเรื่อง การรักษาความมั่นคงของรัฐ
4. แผนปฏิบัติการเรื่อง การสร้างความร่วมมือด้านความมั่นคงกับต่างประเทศ
5. แผนปฏิบัติการเรื่องการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือประชาชน
6. แผนปฏิบัติการเรื่อง ทหารผ่านศึกเพื่อความมั่นคง

แผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหม ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ คือ แผนปฏิบัติการเรื่อง การปฏิบัติการทางทหารเพื่อรักษาอธิปไตยและผลประโยชน์แห่งชาติ ในด้านการพัฒนางานการกำลังสำรอง กิจการกำลังพลสำรอง และระบบการระดมสรรพกำลังอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งไปสู่กำลังพลสำรองอาสาสมัคร การบรรจุทดแทนกำลังประจำการบางตำแหน่ง ในยามปกติ การบริหารจัดการกิจการกำลังพลสำรองด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยสามารถใช้กำลังสำรองเพื่อป้องกันประเทศและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีระบบการตอบแทนที่เหมาะสม และสามารถรองรับการขยายกำลังในยามสงครามสำหรับการปฏิบัติการทางทหารทุกด้านที่มีความขัดแย้ง การพัฒนาระบบทหารกองประจำการอาสาสมัครให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการทบทวนวรรณกรรม แผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหม เป็นแผนปฏิบัติการที่มีความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ด้วยเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของโลกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนผ่านไปสู่ยุค New Digital Generation หรือ Digital Migration ที่ระบบข้อมูลดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญ ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์แบบหลายขั้วอำนาจ (Multi-Polar) และใช้กลไกความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ ตลอดจนมีการขึ้นนโยบายและอ้างอิงประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญในภาพรวมระยะ 20 ปี ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข” ดังนั้น แผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหม

จึงเป็นแผนปฏิบัติราชการที่มีความสำคัญในการวิจัยนี้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการเกณฑ์ทหารให้มีรูปแบบใหม่ โดยให้มีความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติราชการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) ของกระทรวงกลาโหมในด้านการพัฒนาระบบทหารกองประจำการ อาสาสมัครให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหาร

2.1 แนวคิดการเกณฑ์ทหารของต่างประเทศ

แนวคิดทางตะวันออกเป็นแนวคิดเรื่องการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของประเทศทางฝั่งตะวันออกมีปรากฏในตำราพิชัยสงครามของซุนวู (The Art of War) ซึ่งเป็นตำรายุทธศาสตร์การทหารหรือตำราพิชัยสงครามของจีน ซึ่งถูกเขียนขึ้นเมื่อราวหกหรือแปดปีก่อนคริสตกาล โดยซุนวูเป็นนักยุทธศาสตร์คนสำคัญในยุคจ้านกั๋วของจีนหรือที่เรียกว่ายุครณรัฐ เนื้อหาในตำราพิชัยสงครามฉบับนี้มี 13 บท (เสถียร วีรสกุล, 2537, หน้า 25-131) แต่ละบทเน้นถึงแต่ละแง่มุมของการรณรงค์เรื่องสงคราม โดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองมีสาระสำคัญดังนี้ คือ

บทที่ 1 ประมาณสถานการณ์ อันการสงคราม เป็นเรื่องใหญ่ของรัฐ คือวิธีแห่งการคงอยู่หรือล่มสลายของรัฐ เกี่ยวพันถึงชีวิตของไพร่พลและราษฎรจะไม่วิเคราะห์หาได้ไม่ เพราะฉะนั้นเราต้องคำนึงถึงปัญหาพื้นฐาน 5 ประการ แล้วเปรียบเทียบสภาพของข้าศึกกับเรา เพื่อคาดคะเนผลแพ้ชนะ ปัญหาพื้นฐาน 5 ประการคือ มรรค (ความเป็นธรรม) ฟ้า (ภูมิอากาศ) ดิน (ภูมิประเทศ) แม่ทัพ (ผู้นำที่เปี่ยมด้วยสติปัญญา) กฎ (ระเบียบวินัยของกองทัพ) ซึ่งการคำนึงถึงไพร่พลและราษฎรในที่นี้ก็คือ กำลังสำรองของรัฐนั้น ๆ ในการระดมพล ซึ่งการเกณฑ์ทหารเพื่อสงครามจำต้องคำนึงถึงเศรษฐกิจของประเทศร่วมด้วย

บทที่ 2 การทำศึกกรีธาทัพหนึ่งแสน ซึ่งมีรถศึกเทียมด้วยม้าสี่ตัวพันคัน รถหุ้มเกราะหนึ่งพันคัน พลเกราะหนึ่งแสนและเสบียงสำหรับทางไกลพันลิ้ว ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายวันละพันตำลึงทอง ฉะนั้นการทำสงครามจึงควรเผด็จศึกโดยเร็วอย่าให้ยืดเยื้อ บทนี้เป็นการยืนยันถึงหลักการในบทแรกเรื่องการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรอง ซึ่งต้องคำนึงถึงสถานะทางเศรษฐกิจของรัฐนั้น ๆ

บทที่ 3 ยุทธศาสตร์เชิงรุก หลักการสงครามถือว่า การทำให้ข้าศึกยอมสยบถือเป็นยอด การทำลายข้าศึกถือเป็นรองเพราะฉะนั้นกองทัพที่รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง จึงมิใช่กองทัพที่สุดยอด แต่กองทัพที่สามารถทำให้ข้าศึกยอมสยบโดยไม่ต้องรบ ถือเป็นกองทัพที่สุดยอดแห่งสุดยอด

บทที่ 5 พลาณภาพ การปกครองไพร่พลจำนวนมากให้ได้ดูจปกครองไพร่พลไม่กี่คนเป็นปัญหาการจัดอัตรากำลังพลตามลำดับอย่างรัดกุม การบัญชากองทัพใหญ่ให้ดูบัญชาหน่วยทหาร

เล็ก ๆ เป็นปัญหาการใช้สัญญาณต่าง ๆ อย่างชัดเจนและมีระเบียบ การนำทัพด้านการโจมตีของข้าศึก โดยไม่ปราศเป็นปัญหาการใช้ยุทธวิธีการรบทั้ง การรบนอกแบบ และการรบในแบบ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับการจัดการกำลังทหารตามแนวคิดตะวันออกนี้ ผู้เป็นแม่ทัพ ต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์ในเรื่องกำลังพลทั้งการเข้าตีหรือตั้งรับ และการจัดการกำลังพลของรัฐของตน ซึ่งต้องคำนึงสภาวะทางเศรษฐกิจหรือปากท้องของพลเมืองในรัฐด้วย สาธารณรัฐประชาชนจีน มีความเชื่อว่าอาชีพทหารเป็นอาชีพที่หลักลอย และไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเรื่องการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของจีนที่มีก็จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนมากกว่าสร้างประโยชน์ในเรื่องทางเศรษฐกิจ ในสมัยที่ญี่ปุ่นเข้ารุกรานจีน คนจีนที่ออกอยากจากการฉ้อฉลของบรรดาข้าราชการและนายทหารก็ก่อให้เกิดกองทัพหุ่นซึ่งเป็นชาวจีนที่แปรพักตร์ไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นแล้วหันป็นกลับมาฆ่าคนจีนด้วยกัน

แนวคิดทางตะวันตก เป็นแนวคิดทางการทหารที่มีอิทธิพลต่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นาซีเยอรมันรุกรานยุโรปส่วนหนึ่ง ฮิตเลอร์ได้รับอิทธิพลของนักคิดในยุคกลางที่ชื่อ นิคโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) โดยจะเห็นได้จากหนังสือ เรื่อง “การต่อสู้ของข้าพเจ้า” ที่มีการกล่าวอ้างถึงเรื่องความมั่นคงของรัฐ (อโดฟ ฮิตเลอร์ แปลโดย ศ.ป., 2548, หน้า 144) ซึ่งแนวคิดการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐนั้นมาจากมาเคียเวลลีเป็นสำคัญ แมคเคียวิลลีสังเกตุการณ์เกี่ยวกับการปกครองของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป และการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โดยเฉพาะของโรมัน ทำให้มาเคียเวลลีเห็นความสำคัญของการมีกองทัพที่เข้มแข็งในการที่จะสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาล และสาธารณรัฐ ดังนั้นเมื่อ ค.ศ. 1506 (พ.ศ. 2049) มาเคียเวลลีจึงได้ชักจูงให้คณะเทศมนตรีก่อตั้งกองทัพขึ้นโดยวิธีเกณฑ์ทหารเข้าประจำการ โดยเขารับทำหน้าที่เป็นผู้ฝึกยุทธวิธีทางทหารให้แก่กองทัพ

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของต่างประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความเป็นมาที่ยาวนานและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงมีความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการกำลังทหารที่จะต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์ในเรื่องกำลังพลทั้งการเข้าตีหรือตั้งรับ และการจัดการกำลังพลของรัฐของตน ซึ่งต้องคำนึงสภาวะทางเศรษฐกิจหรือปากท้องของพลเมืองในรัฐด้วย และการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญด้วยการมีกองทัพที่เข้มแข็งในการที่จะสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐ แนวคิดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองจึงเป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่งานวิจัยนี้จะนำมาใช้ในการศึกษาเพื่อการพัฒนา รูปแบบการเกณฑ์ทหารในครั้งนี

2.2 แนวคิดการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของประเทศไทย

การศึกษาประวัติศาสตร์ (กรมยุทธการทหารบก , 2555, หน้า 33-75) ทำให้เข้าใจถึงวิวัฒนาการของระบบการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของประเทศไทยว่ามีการพัฒนาการอย่างไร

จะนำไปสู่การเข้าใจความเป็นสากลของการจัดกระบวนการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของประเทศไทยที่ไม่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน ดังนั้นผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงประวัติศาสตร์การเริ่มต้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดกำลังพลทางทหารตั้งแต่สมัยก่อนกรุงสุโขทัย ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญตามยุคสมัย ดังต่อไปนี้

1) สมัยก่อนกรุงสุโขทัย

การเกณฑ์คนเป็นทหารเป็นวิธีที่เป็นประเพณีมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ว่าชาติใดภาษาใด ถ้ามีการรวมกันมีอาณาเขตอยู่เป็นอิสระแล้วก็ต้องมีกำลังไว้สำหรับการต่อสู้ศัตรู ป้องกันการแย่งชิงอาณาเขต หรือคดขี้นบีบบังคับเอาไว้ในอำนาจในอาณาเขตของตน การเกณฑ์ทหารนั้นไม่ว่าชาติใดหรือเป็นวิธีเกณฑ์ในสมัยใด ถ้าว่าโดยข้อมูลแล้วก็ยังเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งนั้นคือการเลือกสรรเอาหนุ่มฉกรรจ์ที่มีกำลังมากมาเป็นทหาร จัดควบคุมให้เรียกออกรบพร้อมเพียงโดยเร็ว แต่การฝึกหัดลัทธิให้เข้มแข็งในการรบกระบวนการนี้นานาประเทศจะจัดต่างกัน (ตำนานการเกณฑ์ทหาร, 2505, หน้า 1-2)

ในสมัยก่อนกรุงสุโขทัยนั้นหลักการจัดหาคนเพื่อเป็นกำลังทหารในนี้ถือประเพณีว่า “ชายฉกรรจ์ไทยต้องเป็นทหารทุกคน” วิธีจัดหาคนเข้าประจำหน่วยนั้นจะใช้การกำหนดเอาสกุลวงศ์ของกลุ่มขุนนางหรือเจ้าที่ดินเป็นหลัก ถ้าหัวหน้าสกุลวงศ์สังกัดหรือเป็นทหารหมู่ใดลูกหลานต่อ ๆ มาที่สังกัดอยู่ในหมู่นั้น ๆ ทำให้การควบคุมทหารแน่นแฟ้น แม้จำเป็นต้องอพยพไปด้วยกันฉันท่อกับลูกไม่อาจแยกกันได้ เมื่อได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่ใดหัวหน้าสกุลวงศ์หรือผู้ที่มีคนนับถือมากก็จะได้เป็น “เจ้าหมู่” ควบคุมดูแลหลานของตน เมื่อจำเป็นจะต้องทำการสู้รบกับข้าศึกศัตรู เจ้าหมู่ก็จะรวบรวมคนได้ง่ายและรวดเร็วเพราะต่างก็คุ้นหน้ากันอยู่แล้ว เพียงแต่เคาะเกราะ ดึงกลอง ตามที่นัดหมายไว้ลูกหมู่ก็จะแต่งตัวถืออาวุธมารวมกันที่ลานบ้านของเจ้าหมู่ครบทุกคน

2) สมัยกรุงสุโขทัย

ในช่วงสุโขทัยตอนต้น (พ.ศ. 1792-2006) ในเรื่องของการจัดหาคนเป็นทหารนั้นยังคงมีลักษณะเป็น “รัฐทหาร” คือ จัดระเบียบปกครองประเทศ โดยยึดการป้องกันประเทศเป็นสาระสำคัญ การปกป้องประชาชนและป้องกันบ้านเมืองให้ปลอดภัยถือเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยนี้ จากศิลาจารึกหลักที่ 1 พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพระประมุขทรงเป็นผู้นำทัพในยามเกิดศึกสงคราม การบังคับบัญชาทหารในสมัยสุโขทัยถือหลักว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง มีเสนาบดีเป็นแม่ทัพรอง ๆ ลงมาชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหาร โดยให้หัวหน้าสกุล ซึ่งเรียกว่า “เจ้าหมู่” เป็นผู้ควบคุมทหารในสกุลของตน ทำการฝึกสอนศิลปะการต่อสู้และการใช้อาวุธแก่ทหารในสกุลของตนทั้งในยามปกติและยามสงคราม

จัดว่าเป็นหน่วยทหารขนาดเล็กที่สุดในหมู่บ้านขนาดใหญ่อาจมีหลายหมู่บ้าน การจัดหากำลังคนเข้าประจำกองทัพคงถือเกณฑ์ว่า ในยามปกติบรรดาชายฉกรรจ์ในเขตราชธานีคงมีฐานะเป็นพลเรือน ต้องทำราชการฝ่ายพลเรือนเมื่อเกิดสงครามขึ้น ต้องเปลี่ยนสภาพเป็นทหารเข้าประจำการในกองทัพหลวงตาม กรม กอง ที่ตนสังกัดอยู่ ทั้งนี้เพราะยังคงใช้ประเพณีเดิมที่ว่า “ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหาร” ไม่เปลี่ยนแปลง ในสมัยสุโขทัยยังมิได้มีการแยกเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ในยามปกติบรรดาชายฉกรรจ์มีฐานะเป็นพลเรือน แต่ในยามศึกสงครามจะเปลี่ยนสภาพเป็นทหารเข้าประจำกองทัพ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแม่ทัพใหญ่หรือเรียกว่า จอมทัพ ยกทัพหลวงไปรบด้วยพระองค์เอง แต่ผู้ที่ทำการรบจริง ๆ คือพลเรือน ส่วนขุนนางผู้ใหญ่อื่น ๆ จะได้รับตำแหน่งแม่ทัพรอง ๆ หรือเป็นผู้บังคับหน่วยในกองทัพหลวง หากพระมหากษัตริย์โปรดให้ขุนนางผู้ใหญ่เป็นแม่ทัพไปรบแทนแล้วก็จะทรงมอบอาญาสิทธิ์ให้มีการเรียกเกณฑ์ชายฉกรรจ์ในเขตหัวเมืองชั้นในเข้าประจำการเมื่ออยู่ในสภาวะสงครามหัวเมืองชั้นนอกก็มีหน้าที่สังกัดกันข้าศึกในทิศทางของตนหรืออาจจะได้รับคำสั่งให้เข้าสมทบกับทัพหลวงตามแต่พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นจอมทัพจะเห็นสมควร เมืองลูกหลวงซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงส่งลูกหลวง หรือบุคคลในราชวงศ์ หรือข้าหลวงที่ทรงไว้วางพระราชฤทัยไปปกครองนั้น มีหน้าที่เตรียมกำลังทหารไว้ป้องกันพื้นที่ของตนและราชธานีหรือรวมกำลังเข้าสมทบกับกองทัพหลวง สำหรับหัวเมืองประเทศราช หากราชธานีต้องทำสงครามใหญ่ขึ้นอาจมีพระบรมราชโองการให้หัวเมืองประเทศราชยกทัพไปช่วยด้วยก็ได้

การแบ่งกองกำลังทหารเป็นการจัดแบ่งกองทหารตามความสำคัญของเหล่าทหาร จากสูงไปหาต่ำ คือ ชั้นสูง ได้แก่ เหล่าพลช้าง จะเรียกว่านายช้าง ชั้นกลาง ได้แก่ เหล่าพลม้า เรียกว่านายม้า ชั้นต่ำ ได้แก่ เหล่าพลราบ เรียกว่านายดินและการป้องกันตัวเมืองต่าง ๆ ในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีการสร้างเส้นทางเชื่อมราชธานีกับหัวเมืองชั้นกลางเพื่อความสะดวกและความรวดเร็วในการเคลื่อนทัพ นอกจากนี้ ชาวสุโขทัยมีการป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอกคือ ตามหัวเมืองต่าง ๆ ได้สร้างกำแพงและขุดคูเมืองไว้ป้องกันศัตรู จำนวนชั้นของกำแพงขึ้นกับความสำคัญของเมือง และในด้านของอาวุธที่ใช้ในสมัยกรุงสุโขทัย การจัดหาอาวุธจะเป็นหน้าที่ของไพร่พลที่จะหาไว้ใช้เอง เป็นอาวุธประจำกายทั้งสิ้น ได้แก่ ขวาน มีดเหน็บ มีดปลายตัด หอก ดาบ แหวน หลาว โคมร หน้าไม้ ธนู ของ้าว เป็นต้น

3) สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310) การทหารของไทยได้รับการปรับปรุงให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองและสังคมประกอบด้วยอาณาจักรอยุธยาได้รับอิทธิพลของขอมมากกว่า สุโขทัย รูปแบบการปกครองและการทหารของกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นแบบผสมระหว่างสุโขทัยและขอมในยามสงคราม การที่จะได้รับชัยชนะหรือพ่ายแพ้ในการรบนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ

ความสามารถในการรวบรวมไพร่พลได้เป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด ดังนั้นในยามศึกสงครามทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนจึงต้องเข้าประจำกองทัพพร้อมกันยังไม่สามารถมอบหน้าที่ในการป้องกันรักษา พระราชอาณาเขตไว้กับฝ่ายทหารเพียงฝ่ายเดียว (ซึ่งแนวคิดนี้เป็นปัจจุบันกาลมาก สงครามกลางเมืองของจีนในสมัยก๊กมินตั๋งรบกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนก็ใช้แนวคิดนี้) ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231-2246) ได้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจหน้าที่ของสมุหพระกลาโหมและสมุหนายก โดยแทนที่ต่างฝ่ายต่างดูแลกิจการฝ่ายทหารหรือฝ่ายพลเรือนในทุกหัวเมืองกลับแบ่งหัวเมืองออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายเหนือให้สมุหนายกดูแลทั้งกิจการด้านทหารและพลเรือน ฝ่ายใต้อยู่ในการบังคับบัญชาของสมุหพระกลาโหม การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะต้องการถ่วงดุลอำนาจอิทธิพลมหาเสนาบดีเป็นสำคัญด้วย

สำหรับการทำทะเบียนไพร่พลได้เริ่มครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กรมพระสุรัสวดี มีหน้าที่ทำทะเบียนไพร่พล โดยออกไปประจำหัวเมืองต่างๆ คอยดูแลและทำทะเบียนพล ควบคุมการทำบัญชีพล การบรรจุกำลังพลเข้าประจำหน่วยและส่งสำเนาการบรรจุกำลังพลเหล่านั้นมาให้กลาโหมไว้ตั้งแต่ยามปกติ เมื่อเกิดสงครามขึ้นก็เร่งรัดให้กรมการเมืองเรียกพลเข้าประจำหน่วยรบทันที ถ้าได้พลเข้าประจำหน่วยไม่ครบก็ต้องส่งคนออกติดตาม เมื่อได้รับคำสั่งจากในกรุงว่าให้หน่วยกำลังที่รวมไว้ปฏิบัติอย่างไร เจ้าเมืองต้องทำตามนั้น เช่น ให้ไปรวมกับกองทัพหลวงที่ไหน เมื่อไรการเกณฑ์พลเมืองเข้าเป็นทหารในสมัยนี้ได้วางหลักใหญ่ไว้ว่า “ชายไทยทุกคนไม่ว่าจะมีบรรดาศักดิ์ชั้นใดหรือสกุลใดต้องเป็นทหารทุกคน” เริ่มมีการจัดทำระบบไพร่เกิดขึ้นกล่าวคือ ชายไทยต้องขึ้นทะเบียนเป็นทหารทุกคน การเข้ารับราชการจำแนกเป็นไพร่สมและไพร่หลวง ไปร่สม หรือ สมศักดิ์ หมายถึงชายไทยเมื่ออายุ ครบ 18 ปี ต้องมาขึ้นทะเบียนกับเจ้าหน้าที่กรมพระสุรัสวดี และจะต้องได้รับการสักท้วงมือหรือการสักเลขว่าเป็นคนในสังกัดกรมใด

การสักเลขนั้น ไปร่หลวงจะต้องสักเลขประจำตัวไว้เพื่อป้องกันไพร่พลหลบหนีจากกรมหนึ่งไปยังอีกกรมหนึ่งและเพื่อให้ไพร่พลจำกรมกองของตนได้ ป้องกันคนหลีกเลียงเป็นไพร่ลอยอยู่ได้ การสักนี้ให้สักเฉพาะไพร่ที่มีหน้าที่จะต้องเข้ารับราชการทหาร ส่วนขุนหมื่น กรมการ กำนัน พันนายบ้าน ชาวด่าน ที่มีตำแหน่งได้เบี้ยหวัดเงินปีก็ดีหรือมิได้เบี้ยหวัดเงินปีก็ดี คนจำพวกนี้ไม่ต้องสัก โดยได้รับตัวคุมสักไว้เป็นสำคัญ วิธีสักนั้นต้องสักไปทุกราชการ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงอธิบายว่า “วิธีสักเลขหมายหมู่ตามประเพณีแต่ก่อนมา ถ้าราชการก่อนสักตรงแขนข้างท้วงมือ รัชกาลต่อมาสักตรงแขนข้างหลังมือถึงรัชกาลต่อไปกลับสักข้างท้วงมืออีก” คนที่มีเลขสักอยู่กับตัวถือกันว่าเป็นเครื่องหมายแห่งการประจำราชการซึ่งสูงกว่าคนธรรมดา การสักเลขเลขกลายเป็นเครื่องแสดงความมีค่าสูงต่ำของคน (หลวงวิจิตรวาทการ, 2991, หน้า 789)

เมื่อขึ้นทะเบียนแล้วให้มูลนายฝึกหัดไปก่อนยังไม่ต้องรับราชการ เมื่ออายุครบ 20 ปี จึงให้ขึ้นทะเบียนพลเป็น “ไพร่หลวง” ส่วนไพร่หลวง หมายถึงไพร่สม เมื่ออายุครบ 20 ปี ให้ขึ้นทะเบียนพลเป็น “ไพร่หลวง” โดยเข้ามารายงานตัวในราชธานีแล้วเข้ารับราชการตามกรมกองที่สังกัดไว้ ซึ่งเรียกกันในสมัยนั้นว่า “เข้าเวร” มีกำหนดปีละ 6 เดือน เรียกว่า “เข้าเดือนออกเดือน” คือเข้ารับราชการ 1 เดือน ได้พัก 1 เดือน แล้วจึงกลับเข้ารับราชการใหม่อีกสลับกันไป ทั้งนี้ มีการยกเว้นให้แก่นักบวชทุกศาสนาไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ ชายต่างชาติที่เข้ามาค้าขายไม่ต้องเป็นทหาร แต่ต้องเสียเงินแทนการเป็นทหาร สำหรับผู้ตั้งภูมิลำเนาในพระนครจะสมัครเป็นทหารอาสาก็ได้ ส่วนลูกหลานต่างชาติที่เกิดในแผ่นดินไทยต้องถูกเกณฑ์ด้วย คนไทยที่เป็นทาสเวลาในการรับราชการทหารเริ่มตั้งแต่อายุ 18 ปี และปลดประจำการเมื่ออายุครบ 60 ปี แต่ถ้าหากผู้ใดมีลูกชายเป็นทหารครบ 3 คนแล้วก็มีสิทธิได้รับการปลดปล่อยก่อนกำหนด โดยในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีการเปลี่ยนแปลงการเตรียมพลเนื่องจากในรัชกาลนี้ได้ทำสงครามเกือบไม่มีเวลาว่างวันสิ้นเปลืองชายฉกรรจ์ที่เกณฑ์เข้ามาเป็นทหารจำนวนมาก จนกระทั่งไม่อาจจะหาเข้ามาเป็นทหารได้ทัน จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการเตรียมพลไปจากเดิมบ้าง คือ โอนการปกครองหัวเมืองชั้นนอก ทั้งที่เป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือและเมืองพระยามหานครทั้งหมด โดยให้มาขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาโดยตรง เพื่อรวบรวมกำลังพลได้มากและรวดเร็วขึ้นกว่าเดิม แต่ยังคงแต่งตั้งพระราชวงศ์หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกไปเป็นผู้สำเร็จราชการ นอกจากนี้ขยายหัวเมืองชั้นในให้กว้างออกไปเพื่อจะเกณฑ์คนมาเป็นทหารในกองทัพหลวงให้มากขึ้นและในด้านของอาวุธที่ใช้ในสมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นการจัดหาอาวุธจะเป็นหน้าที่ของไพร่พลที่จะหาไว้ใช้เอง อาจจำแนกประเภทของอาวุธเป็นประเภทถือไว้สำหรับฟันแทง เช่น มีด คาบ หอก ง้าว ของ้าว ทวน อาวุธที่ใช้พุ่งซัดไป เช่น แหวน หลาว หอก อาวุธประเภทที่ใช้สำหรับยิง เช่น ธนู หน้าไม้ ปืน และอาวุธที่ใช้ตี เช่น พลอง ตะบอง

4) สมัยธนบุรี

การทหารสมัยธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) ยังคงดำเนินตามแบบแผนของกรุงศรีอยุธยา ดังเช่น การบรรจุกำลังพลยึดถือตามประเพณีเดิม คือ ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหาร มีการทำทะเบียนไพร่พลที่รัดกุม เพื่อสะดวกรวดเร็วในการเรียกระดมพล โดยให้ “เข้าเวร” รับราชการในกรมกองต่าง ๆ ปีละ 6 เดือนคือถูกเกณฑ์แรงงาน เข้าเดือน ออกเดือน (รับราชการ 1 เดือน ออกมาทำมาหากิน 1 เดือน) เช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา ในสมัยธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเอาพระทัยใส่ในการทำบัญชีพลให้รัดกุมยิ่งขึ้น โดยโปรดเกล้าฯ ให้เกลี้ยกล่อมผู้คนที่หลบหนีเข้าป่าไปตั้งแต่วางสังครามเสียดวงให้กลับออกมา และให้มีการตรวจกำลังพลชายฉกรรจ์ทั้งหลายรวมทั้งทำการสักพวกไพร่และทาสทุกคนที่ข้อมือเพื่อให้ทราบชื่อผู้เป็นนายและเมืองที่สังกัด ซึ่งทำให้ทราบจำนวนไพร่พลที่แน่นอนและง่ายแก่การควบคุมบังคับบัญชาในยามเกิดสงคราม นอกจากนี้

มีการกำหนดโทษรุนแรงแก่ไพร่พล และนายทัพนายกองที่ทำการรบไม่จริงจัง หรือหลบหนี และในด้านอาวุธ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเอาพระทัยใส่ในการแสวงหาอาวุธต่าง ๆ มาประจำกองทัพเพิ่มขึ้นเป็นอันมากรวมทั้งทรงได้รับอาวุธปืนจากชาวต่างประเทศที่ทูลเกล้าฯ ถวาย ได้แก่ ปืนคาบศิลา ปืนนั๊กลับและปืนใหญ่ นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดเกล้าฯ ให้หล่อปืนใหญ่ขึ้นใช้เองสำหรับป้องกันรักษาพระนครด้วย

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นนักรบและนักการทหารที่เก่งกล้าสามารถมีความชัดเจนในหลักการสงครามทั้งด้านยุทธศาสตร์และยุทธวิธี อันเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่จะเป็นผู้นำการกอบกู้บ้านเมือง พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้มีการบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ แต่ทั้งนี้การสวรรคตของท่านยังคงเป็นปริศนาในประวัติศาสตร์

5) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) เป็นยุคแห่งการสร้างความมั่นคงให้กับบ้านเมือง โดยสร้างความเข้มแข็งทางการทหารกิจการทหารของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังคงดำเนินการตามแบบแผนของกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาทั้งในเรื่องการเตรียมพล การเกณฑ์พลเข้ามาเป็นทหาร การแบ่งเหล่าทหาร การจัดหน่วยทหาร ตลอดจนด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และการส่งกำลังบำรุง ทั้งนี้ถือว่าการทหารเป็นหลักสำคัญในการปกครอง การบรรจุกำลังพล การทหารสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ยังคงมีการควบคุมกำลังคนในรูปของระบบไพร่และมีการเปลี่ยนแปลงบางประการ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในขณะนั้น เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงเห็นความทุกข์ยากของราษฎร จึงทรงผ่อนผันให้ไพร่รับราชการปีละ 4 เดือน ออกมาทำมาหากิน 8 เดือน คือรับราชการ 1 เดือน ทำมาหากิน 2 เดือน (เรียกว่าเข้าเดือน ออกสองเดือน) และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ภาวะสงครามเริ่มลดน้อยลง บ้านเมืองสงบเรียบร้อยขึ้นโปรดเกล้าฯ ให้ไพร่รับราชการปีละ 3 เดือน ออกมาทำมาหากิน 9 เดือน คือรับราชการ 1 เดือน ทำมาหากิน 3 เดือน เรียกว่าเข้าเดือน ออกสามเดือน จากนั้นมีการปรับปรุงและกำหนดให้กระทรวงกลาโหม มีหน้าที่เตรียมพลขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยดำเนินการดังนี้ คือ ตรวจและประมาณการให้รู้ว่าประเทศไทยมีกำลังคน กำลังทางเศรษฐกิจ(ทุน) ฯลฯ สำหรับใช้จัดกำลังทหารได้เท่าใดและคอยเปลี่ยนแปลงให้ตรงกับความเป็นจริงเสมอ คิดหาลูกคนเข้ามาเป็นทหารและแบ่งคนเป็นทหารบก ทหารเรือ ตลอดจนการกำหนดการบำรุงเลี้ยงดู โดยไม่กระทบกระเทือนต่อกำลังทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประวัติการจัดตั้งกระทรวงกลาโหมนั้นเริ่มมีการปฏิรูปให้เป็นแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดระบบการทหารให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และได้มีการตราพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2488

6) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกำลังสำรอง

การจัดกำลังสำรองของประเทศไทย เริ่มต้นจากการจัดตั้งยุวชนทหารขึ้นในประเทศไทย โดยเป็นการผลิตทหารกองหนุนสนับสนุนการรบของกองทัพไทย โดยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 และได้มีการปรับปรุงกิจการลูกเสือ โดยกำหนดให้ลูกเสือได้ช่วยบำเพ็ญประโยชน์แก่ข้าราชการในการปราบจลาจล เป็นที่พอใจในผู้บังคับการกองผสมในขณะนั้น ซึ่งก็คือ พันโทแปลก พิบูลสงคราม (จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในระยะเวลาถัดไป) ดังนั้นในเวลาต่อมาเมื่อได้ครองยศพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จึงมีแนวความคิดที่จะสร้างอนุชนรุ่นใหม่ที่เป็ผลเมืองที่มีจิตตานุภาพในการสู้รบ กล่าวคือ มีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวกล้าหาญพร้อมที่จะสู้รบอย่างไม่เกรงกลัวสิ่งใดกับทั้งมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติบ้านเมืองอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ การเตรียมพลเพื่อขยายกำลังรบในยามสงคราม จำเป็นต้องมีการฝึกสอนและผลิตนายทหาร นายสิบเข้าตามอัตราศึก เพราะเมื่อถึงเวลาระดมพลจะได้มีคนเพียงพอที่จะเป็นผู้บังคับหมวดและผู้บังคับหมู่ ดังนั้น จึงได้มีการจัดตั้งหน่วยยุวชนทหารขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2478 ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ได้มีการประสานโครงการยุวชนทหารกับลูกเสือเข้าด้วยกัน โดยการออกพระราชบัญญัติยุวชนทหารแห่งชาติ พ.ศ. 2486 กำหนดให้มืองค์การยุวชนแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2486 โดยกำหนดให้มีฐานะเป็นทบวงการเมืองอยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ในตำแหน่ง “ผู้บัญชาการยุวชนแห่งชาติ” และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นรองผู้บัญชาการฝ่ายยุวชนทหาร และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นรองผู้บัญชาการฝ่ายลูกเสือ

กำลังสำรองถือเป็นมาตรการหนึ่งในการสร้างพลังอำนาจทางทหารซึ่งปัจจุบันประเทศไทยได้มีความพยายามสร้างพลังอำนาจทางทหารเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งมาพร้อมกับข้อก้งขาในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันของการจัดซื้ออาวุธประเทศไทยได้มีการจัดการกำลังกองทัพประจำการไว้ส่วนหนึ่งในอัตราที่พอเพียงแก่การป้องกันประเทศ โดยคำนึงถึงฐานะเศรษฐกิจของประเทศและเตรียมกำลังสำรองไว้อีกส่วนหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการศึกษาด้านวิชาทหารแก่เด็กนักเรียนเพศชาย และเพศหญิง โดยเพศหญิงจะเปิดโอกาสให้สมัครใจเข้าเรียน ซึ่งจะต่างกับเพศชายที่จะเหมือนกับการบังคับโดยกฎหมายที่ว่า ถ้าไม่ยอมเกณฑ์ทหารต้องผ่านการเรียนวิชาทหารจึงจะไม่จำเป็นต้องไปถูกเกณฑ์ทหาร ซึ่งในเรื่องการศึกษาวิชาทหารก็ยังคงมีข้อก้งขายุถึงความชอบธรรมในเชิงฐานะทางสังคมของนักเรียน เนื่องจากการศึกษาวิชาทหาร มีต้นทุน คือ ค่าใช้จ่ายเรื่องเสื้อผ้าตลอดจนหนังสือที่เรียนตกเป็นภาระของผู้เรียนเองในการจ่าย โดยภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร การเรียนวิชาทหารของนักเรียนเพศชายและเพศหญิงของไทยก็เพื่อพร้อมที่จะใช้ทดแทนกำลัง

ที่สูญเสียเพิ่มเติม และขยายกำลังกองทัพประจำการได้ทันทีเมื่อจำเป็นเมื่อประเทศเข้าสู่ภาวะสงคราม ซึ่งการจัดกำลังกองทัพแบบนี้ยึดถือแนวคิดเรื่องหลักการประหยัดงบประมาณประเทศเป็นปัจจัยสำคัญ (แต่ในความเป็นจริงอาจเป็นอีกเรื่องหนึ่ง) เพราะการที่จะจัดกำลังสำรองกองทัพให้พร้อมเช่นเดียวกันยามสงครามไว้ตั้งแต่ยามปกตินั้นเป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็นและเป็นการเปลืองไปเปล่า ซึ่งงบประมาณของประเทศ ทั้งนี้ประเทศไทยได้มีกองกำลังอีกรูปแบบนอกจากทหารประจำการและกำลังสำรอง คือ “กองกำลังกึ่งทหาร” อาจเทียบได้กับ Active Reserves ของต่างประเทศ

“กองกำลังกึ่งทหาร” หมายถึง กำลังในส่วนที่บรรจุในหน่วยตามอัตราการจัดและยุทธภัณฑ์ในลักษณะคล้ายคลึงกับหน่วยประจำการมีขีดความสามารถเข้าทำการรบได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เทียบเท่ากำลังทหารกองประจำการ ประกอบด้วย

(1) หน่วยทหารพราน ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี 2522 ซึ่งมีศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบกเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการจัดตั้งให้ทั้ง 4 กองทัพภาค โดยมีภารกิจปราบปรามผู้ก่อการร้ายต่อมา กองทัพบกได้มอบให้กองทัพภาคต่าง ๆ เป็นผู้ควบคุมกำกับดูแลอาสาทหารพรานในเขตพื้นที่ของแต่ละกองทัพภาค ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมากขึ้น

(2) อาสารักษาดินแดน เป็นส่วนหนึ่งของกิจการอาสารักษาดินแดนขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเป็นเจ้าหน้าที่โครงการอาสารักษาดินแดนนี้เดิมมีความมุ่งหมายเพื่อฝึกอบรมคนไทยให้รู้จักหน้าที่ในการป้องกันรักษาประเทศชาติในเวลาสงคราม ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2484 ในขั้นแรกต้องการให้เป็นกองกำลังใช้ต่อต้านข้าศึก แต่ต่อมาเกิดการขาดแคลนอาวุธยุทโธปกรณ์ และเกรงว่าอาจจะเป็นภัยแก่ราษฎรมากเกินไป จึงเปลี่ยนความมุ่งหมายให้มาทำหน้าที่ช่วยรบปฏิบัติการร่วมกับทหาร และยกเลิกไปเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ภายหลังกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมได้ริเริ่มกิจการอาสารักษาดินแดนขึ้นใหม่ โดยออกเป็นพระราชบัญญัติกองอาสารักษาดินแดน พ.ศ. 2497 ซึ่งมีเจตนารมณ์ เพื่อป้องกันประเทศในการณ์สงคราม กระทรวงมหาดไทยดำเนินการกองอาสารักษาดินแดนมาจนทุกวันนี้ กิจการของอาสารักษาดินแดนได้พัฒนาให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปี 2516 กองทัพบกได้จัดตั้งหน่วยรับผิดชอบทางฝ่ายอำนวยการขึ้นเพื่อจัดการประสานงาน, วางแผน, กำกับดูแลกิจการอาสาสมัครรักษาดินแดน โดยมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพให้สามารถทำการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อย่างได้ผล โดยจัดเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเป็นเจ้าหน้าที่โครงการให้แก่กองร้อยอาสารักษาดินแดนจังหวัด ในตำแหน่งที่สำคัญ เช่น ผบ.ร้อย, ผบ.หมวด, ผบ.หมู่, จำกองร้อย เป็นต้น

(3) ตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ตั้งแต่ปี 2494 ประเทศไทยได้เริ่มจัดตั้ง “หน่วยตำรวจรักษาดินแดน” โดยความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เพื่อการยับยั้งและปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาเผยแพร่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ มีลักษณะหน่วยปฏิบัติการ

พิเศษ โดยให้ ตชช. เป็นหน่วยมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) สามารถปฏิบัติหน้าที่ป้องกันปราบปรามอาชญากรรมได้อย่างตำรวจ 2) สามารถรบได้อย่างทหาร และ 3) สามารถบริการประชาชนแทนกระทรวง ทบวง กรมอื่น ๆ ได้อย่างข้าราชการพลเรือนทั่วไป

“กลุ่มพลังมวลชนจัดตั้ง” หมายถึง กลุ่มกำลังมวลชนที่มีการจัดตั้งแล้วโดยมีกฎหมายรองรับ ประกอบด้วย

(1) กลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.), วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2521 รัฐบาลได้ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยไทยอาสาป้องกันชาติ พ.ศ. 2521 เพื่อถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยยกเลิกระเบียบข้อบังคับ คำสั่ง โครงการ หรือแผนงานอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของกลุ่มอาสาสมัครของส่วนราชการในสังกัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กอ.รมน. จังหวัด รัฐวิสาหกิจหรือส่วนราชการอื่นใดที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกัน เข้าเป็นรูปแบบอันหนึ่งอันเดียวกัน เรียกว่า “ไทยอาสาป้องกันชาติ” และให้เรียกชื่อย่อว่า ทสปช. ลูกเสือชาวบ้าน, กิจการอาสารักษาดินแดนและโครงการ อพป.แห่งชาติ ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับถัดไป

(2) กลุ่มกองหนุนเพื่อความมั่นคงของชาติ (กนช.) โครงการ กนช. เป็นโครงการที่รับผิดชอบของสำนักนายกรัฐมนตรี โดยรัฐบาลได้มีนโยบายให้กองทัพได้พิจารณาใช้กลุ่มทหารกองหนุนเป็นหลักในการจัดตั้งมวลชนตามแนวทางประชาธิปไตย โดยใช้ชุมชนระดับหมู่บ้านเป็นพื้นฐานในการจัดตั้งองค์กร ดังนี้ วัตถุประสงค์เพื่อเสริมความมั่นคงของชาติในด้านต่าง ๆ

(3) ไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) จัดตั้งขึ้นเพื่อผนึกกำลังกลุ่มราษฎร อาสาสมัครต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งหมด ได้แก่ ไทยอาสาป้องกันตนเอง (ทสป.), อาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน (อปพร.), ราษฎรอาสาป้องกันตนเอง (รอป.), กองกำลังติดอาวุธ (กตอ.), กลุ่มเสียงชาวบ้าน ฯลฯ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจสับสนในเรื่องการเรียกชื่อการจัดตั้ง การฝึกอบรม การควบคุมดูแลและเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ ไทยอาสาป้องกันชาติจำแนกเป็น 2 ประเภท ตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ ประเภทป้องกันตนเอง มีวัตถุประสงค์เน้นหนักในเรื่องต่อต้านและป้องกันการก่อการร้ายของฝ่ายข้าศึกหรือภัยจากการกระทำของข้าศึก ต่อต้านและป้องกันการก่อการไม่สงบทุกรูปแบบ รักษาในหมู่บ้านหรือท้องถิ่นของตนเอง ประเภทคุ้มครองพัฒนา มีวัตถุประสงค์เน้นหนักในเรื่องป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทุกรูปแบบ และอาสาพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

(4) อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) เป็นโครงการของชาติที่จะรวมเอาโครงการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้านเข้าด้วยกัน ประกอบด้วยเรื่องสำคัญ 3 สาขา คือ การรักษาความปลอดภัยในชนบท การพัฒนาชนบท และจัดระเบียบบริการหมู่บ้าน โดย

อาศัยการบริหารแบบรวมการของงานเดียวหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่แยกกันรับผิดชอบในการบริหาร ในแต่ละโครงการย่อยของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจะผนึกกำลังตามโครงการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เสริมสร้างให้หมู่บ้านเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจและสังคมมีกำลังที่จะต่อต้านการก่อสร้างคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงและขจัดการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันเพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้ใช้เครื่องมือเกี่ยวกับการพัฒนาและป้องกันตนเองในระดับหมู่บ้าน ให้บังเกิดผลสูงสุด

“กลุ่มพลังมวลชนอื่น ๆ” หมายถึง กลุ่มพลังมวลชนที่มีการจัดตั้ง โดยไม่มีกฎหมายรองรับ เช่น กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน (ลส.ชบ.) กลุ่มสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดน (สอ.รด.) รวมถึงเด็กสตรี คนชรา และประชาชนทุกคน

แหล่งกำเนิดกำลังพลสำรองของประเทศไทย เป็นกองกำลังที่กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ เตรียมไว้ใช้ในยามสงครามหรือในยามที่ประเทศชาติอยู่ในภาวะคับขัน การที่จะได้มาซึ่งกำลังพลสำรองเหล่านี้ อาศัยอำนาจพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 และระบบการจัดการ ซึ่งกำลังพลสำรองเหล่านี้ ได้แก่ ชายไทยเมื่ออายุครบ 18 ปีบริบูรณ์ ที่เป็นทหารกองเกินสิบตรีกองประจำการและพลทหาร ซึ่งปลดจากประจำการเป็นกองหนุนนายทหารสัญญาบัตร นายทหารประทวน และพลทหารอาสาสมัครที่ปลดจากประจำการเป็นกองหนุน และนักศึกษาวิชาทหารสำเร็จการศึกษาวิชาทหารชั้นปีที่ 3 ขึ้นไป เป็นนายทหารประทวน กองหนุนหรือเป็นนายทหารสัญญาบัตรกองหนุนแล้วแต่วุฒิ และชั้นปีที่สำเร็จการศึกษาวิชาทหาร

สำหรับแหล่งกำเนิดกำลังพลสำรองประเภทพลทหารมีขึ้นมาจาก ทหารกองเกิน กำลังพลสำรองจำพวกทหารกองเกิน เป็นกำลังพลสำรองที่ได้มาตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 โดยตรง ได้แก่ ผู้ไม่ถูกคัดเลือกเข้ารับราชการในกองประจำการ อายุ 30 ปีบริบูรณ์ ถึง 39 ปีบริบูรณ์ เป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 2 อายุ 40 ปีถึง 46 ปีบริบูรณ์ เป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 3 อายุเกินกว่า 46 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป เป็นพันราชการทหารประเภทที่ 2 ส.ต.กองประจำการและพลทหาร เมื่อปลดจากประจำการ กำลังพลสำรองประเภทนี้ได้มาจากหน่วยทหารต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทหารกองประจำการที่เข้ารับราชการตาม พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ครบ 2 ปี แล้วปลดเป็นกองหนุนมีฐานะเป็นพลทหารกองหนุนประเภทที่ 1 โดยให้อยู่ในชั้นกองหนุนต่าง ๆ รวม 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 จำนวน 7 ปี, ชั้นที่ 2 จำนวน 10 ปี, ชั้นที่ 3 จำนวน 6 ปี เมื่อครบ 3 ชั้นแล้วปลดเป็นพันราชการทหารประเภทที่ 1 กำลังพลสำรองประเภทนี้กองทัพบก ถือว่าเป็นกำลังพลสำรองหลักประเภทพลทหารซึ่งจะบรรจุไว้ในแผนป้องกันประเทศ และจะเรียกเข้ารับการศึกษาเป็นครั้งคราว

แหล่งกำเนิดกำลังพลสำรองประเภทนายทหารประทวน นายทหารประทวนกองหนุนทั่วไป กำลังพลสำรองประเภทนี้ได้จากนายทหารประทวนประจำการที่ออกจากราชการ ซึ่งถือเป็นกำลังพลสำรองประเภทพลพลอยได้ มิได้ถือเป็นกำลังพลสำรองหลักที่ผลิตขึ้น โดยเฉพาะการจะนำ

กำลังพลสำรองประเภทนี้มาใช้ต้องพิจารณาคัดเลือกความรอบคอบ เพราะบางคนลาออกจากราชการด้วยความสมัครใจแต่บางคนลาออกเพราะมีความผิด หรือมีสภาพร่างกายผิดปกติ หรือเป็นโรคขัดต่อการรับราชการทหาร นอกจากนี้ยังมีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่อยู่ในห้วงอายุที่ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้งาน นายทหารประทวนกองหนุนประเภท นักศึกษาวิชาทหาร นายทหารประทวนกองหนุนประเภทนี้ จะเป็นกำลังพลสำรองหลักที่กองทัพผลิตขึ้นมาเพื่อเตรียมไว้เป็นกำลังพลสำรอง โดยเฉพาะ ซึ่งหลังจากปลดเป็นกองหนุนและได้รับการแต่งตั้งยศแล้วจะอยู่ในชั้นกองหนุนต่าง ๆ เช่นเดียวกับ สิทธิกองประจำการกองหนุนและพลทหารกองหนุน แหล่งกำเนิดกำลังพลสำรองประเภทนายทหารสัญญาบัตรมีที่มาเช่นเดียวกับประเภทนายทหารประทวน ได้แก่ นายทหารสัญญาบัตรกองหนุน แบ่งเป็นนายทหารสัญญาบัตรกองหนุนทั่วไป นายทหารสัญญาบัตรกองหนุนประเภท นักศึกษาวิชาทหาร นายทหารสัญญาบัตรนอกราชการ และนายทหารสัญญาบัตรนอกกอง

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของประเทศไทย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเกณฑ์ทหารมีความเป็นมาที่ยาวนานและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยถือเป็นหน้าที่ตามกฎหมายของชายสัญชาติไทยทุกคนที่จะต้องทำหน้าที่ดังกล่าว โดยมีการใช้ทั้ง 2 ระบบไม่ว่าจะเป็นการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองร่วมกันในเรื่องของการได้มาของกำลังพลทางทหาร แนวคิดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาใช้ในการศึกษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจที่มีความสำคัญในการพัฒนารูปแบบการเกณฑ์ทหารในครั้งนี้

3. กฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ

3.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) (Universal Declaration of Human Rights: UDHR, 1948)

มนุษยชาติไม่อาจดำรงอยู่ได้ถ้าปราศจากสิทธิมนุษยชน โศกนาฏกรรมต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นเป็นบทเรียนให้กับการดำรงอยู่ของมนุษย์เป็นอย่างดี ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในประชาคมโลก อย่างเช่น บรรดาสงครามโลกครั้งที่ 1 และที่ 2 ส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันของบรรดารัฐต่าง ๆ เพื่อทำข้อกำหนดในการให้ความคุ้มครองต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นมูลฐานต่าง ๆ โดยปรารถนาให้มีการเคารพต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อันเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพของโลก ด้วยเหตุดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติจึงได้เกิดขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำมาซึ่งความสูญเสียชีวิต และทรัพย์สินของประเทศคู่สงครามอย่างมหาศาล โดยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความทารุณโหดร้ายของฝ่ายอักษะซึ่งนำโดยอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ผู้นำ

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (อาณัติไรต์ที่ 3) และเบนิตโต มุสโสลินี ผู้นำสาธารณรัฐอิตาลีจนทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกหันเหเกรงเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นจึงได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น และมีการผลักดันให้องค์การสหประชาชาติเร่งกำหนดแนวทางคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้นมาคุ้มครองมนุษยชาติ ซึ่งก็คือ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” (Universal Declaration of Human Rights)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2557, หน้า 55) ได้มีการลงมติรับรองในวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ส่งผลให้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกลายเป็นหลักกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศที่สำคัญที่ยืนยันถึงสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และไม่อาจล่วงล้ำได้ของสมาชิกทั้งหมดในครอบครัวของมนุษยชาติ หลักการที่สำคัญของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้ ไม่ได้ถูกกำหนดไว้เพื่อสังคมในปัจจุบันนี้เท่านั้น แต่เป็นการกำหนดไว้เพื่ออนาคตของมวลมนุษยชาติในการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เพื่อให้เป็นตามจุดมุ่งหมายที่จะรักษาไว้ซึ่งสิทธิและศักดิ์ศรีของมนุษยชาติที่จะต้องคำนึงถึงหลักมูลของเรื่องเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพ แต่สิ่งสำคัญประการแรกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน คือ แนวความคิดเรื่องบุคคลนั้นจะไม่ใช่เพียงผลของเป้าประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งในทางกฎหมายเท่านั้น เช่น เป็นทรัพย์สินในทางเศรษฐกิจ เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น แต่จะเปลี่ยนเป็นเป้าประสงค์ที่มีคุณค่าในทางกฎหมายซึ่งไม่มีสิ่งอื่นใดจะเข้าแทนที่ได้ ในส่วนของสิทธิและเสรีภาพนั้นได้แบ่งการพิจารณาออกเป็นสองส่วน คือ หนึ่งเป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งกล่าวถึงเรื่องของสิทธิต่าง ๆ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่ สิทธิได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลไม่ถูกบังคับให้เป็นทาส ไม่ถูกทรมาน สิทธิได้รับการพิจารณาโดยศาล สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เสรีภาพในการเคลื่อนย้ายเดินทาง เสรีภาพแห่งความคิดความเชื่อ ศาสนา เสรีภาพในการชุมนุมสมาคม เสรีภาพในการสมรส เสรีภาพในทางการเมือง และสองเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกล่าวถึงเรื่องของสิทธิต่าง ๆ เช่น สิทธิในสวัสดิการสังคม สิทธิในการทำงาน สิทธิในการพักผ่อน สิทธิในการศึกษา สิทธิในการมีมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอในการพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของสิทธิในปฏิญญาได้เกิดข้อขัดแย้งที่สำคัญระหว่างแนวความคิดของกรรมการที่มาจากกลุ่มประเทศสองกลุ่ม คือ กลุ่มประเทศเสรีนิยม เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง แต่กลุ่มประเทศสังคมนิยม โดยการนำของสหภาพโซเวียตได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่า ในที่สุดจึงได้พยายามกำหนดสิทธิทั้งสองส่วนนี้โดยให้ความสำคัญที่เท่าเทียมกัน และถือได้ว่าสมาชิกทั้งหมดของสหประชาชาติให้การรับรองต่อสิทธิต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีผลต่อมาถึงกฎหมายภายในของรัฐสมาชิกด้วย แต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีการโต้แย้งถึงสภาพบังคับของปฏิญญาว่าจะกล่าวอ้างได้เพียงใดในทางระหว่าง

ประเทศ ซึ่งสิ่งที่แฝงอยู่ในแนวคิดของสิทธิมนุษยชนนั้นก็คือ ความคิดในเรื่องจริยธรรมนั่นเอง เจตนารมณ์ของปฏิญญาฯ ต้องการให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชนจนประเทศหลาย ๆ ประเทศในโลก ในนำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายภายใน คือ รัฐธรรมนูญของรัฐตน ซึ่งรวมถึง ประเทศไทยด้วย ก่อนที่จะมีการรัฐประหารและบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรอง คือ ในส่วนของคำปรารภ (Preamble) ที่กล่าวหลักการมีสาระสำคัญว่า โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุแห่งอิสรภาพ และความยุติธรรม และสันติภาพในโลก จากประโยชน์ของคำปรารภนี้ ต้องเข้าใจแต่เบื้องต้นว่า เราจะต้องยอมรับหรือเข้าใจตรงกันก่อนว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีเกียรติศักดิ์ประจำตัว กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ มีเกียรติในตัวของตัวเองทุกคนเท่ากันและเหมือนกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็เด็กที่เพิ่งเกิดเป็นชายหรือเป็นหญิง เป็นหนุ่มสาวหรือคนชรา ไม่ว่าจะร่างกายจะสมบูรณ์หรือไม่ “ทุกคนที่สิทธิเท่าเทียมกัน”

สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักบังคับของกฎหมาย ถ้าไม่ประสงค์จะให้คนตกอยู่ในบังคับให้หันเข้าหาขบถขัดขืนต่อพระราชและการกดขี่เป็นวิถีทางสุดท้าย โดยที่เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมวิวัฒนาการแห่งสัมพันธไมตรีระหว่างนานาชาติ โดยที่ประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์ และสิทธิในความเท่าเทียมกันของบรรดาชายและหญิง ทั้งนี้ ข้อในปฏิญญาที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารได้แก่ ข้อ 1 ถึงข้อ 8 โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้ คือ

ข้อ 1 มนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ

ข้อ 2 (1) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพบรรดาที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากความแตกต่างไม่ว่าชนิดใด ๆ ดังเช่น เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา การคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น เผ่าพันธุ์แห่งชาติ หรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ

(2) อนึ่งจะไม่มี ความแตกต่างใด ๆ ตามมูลฐานแห่งสถานะทางการเมือง ทางการศึกษา หรือทางการระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนของบุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้เป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ไม่ได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อ 3 คนทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิตเสรีภาพและความมั่นคงแห่งตัวตน

ข้อ 4 บุคคลใด ๆ จะถูกยึดเป็นทาสหรือต้องภาวะความจำยอมไม่ได้ ความเป็นทาสและการค้าทาสเป็นห้ามขาดทุกรูป

ข้อ 5 บุคคลใด ๆ จะถูกทรมาน หรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้าย ฝืดคนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้

ข้อ 7 ทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมาย เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกัน จากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญาและจากการขยงให้เลือกปฏิบัติดังกล่าว

ข้อ 8 ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำนาญอันเป็นผลจริงจังกจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติ ต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูล ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

กล่าวได้ว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ช่วยในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก และปัจจุบันประชาคมโลกต่างยอมรับให้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ อยู่ในฐานะแม่บทของกฎหมายสิทธิมนุษยชนทั้งหมด นอกจากนี้ กฎหมายมหาชนระหว่างประเทศ ด้านสิทธิมนุษยชนในปัจจุบันก็ล้วนมีพื้นฐานและได้รับการพัฒนามาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติฉบับนี้ทั้งสิ้น และกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน เหล่านี้ก็ได้เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนากฎหมายภายในของประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนในประเทศของตน รวมทั้งประเทศไทยด้วย เพราะเมื่อมีการตรากฎหมายหรือจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็จะนำหลักการของปฏิญญาสากลฯ ดังกล่าวมาวางเป็นฐานคิดเสมอ ปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีพันธกรณีกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจำนวน 7 ฉบับ ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติ ต่อสตรีในทุกรูปแบบ และอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการทารุณกรรม ตลอดจน การปฏิบัติหรือการลงโทษที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์

3.2 พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR, 1966)

พันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2519 เป็นพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายบัตรสหประชาชาติ รวมทั้งหน้าที่ของบุคคลซึ่งจะถูกลงส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเท่าเทียมกัน ซึ่งมีสาระสำคัญที่ประกอบด้วยวรรคอารัมภบท และบทบัญญัติ 53 ข้อบท ซึ่งแบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้

วรรคอาร์มกบท กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐด้านสิทธิมนุษยชนตามกฎหมาย สหประชาชาติ รวมทั้งหน้าที่ของรัฐที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และได้รับสิทธิทั้งด้านพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียมกัน โดยสามารถสรุปแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 (ข้อบทที่1) กล่าวถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (Right of self - determination)

ส่วนที่ 2 (ข้อบทที่ 2-5) กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐภาคีที่รับรองจะเคารพและประกันสิทธิของบุคคล รวมถึงการห้ามการเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทาง เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด โดยจะดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติภายในประเทศประกันว่าบุคคลที่ถูกละเมิดจะได้รับการเยียวยา ไม่ว่าจะบุรุษหรือสตรีจะได้รับสิทธิพลเมืองและการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน การลดทอนสิทธิใน สถานการณ์ฉุกเฉิน และการห้ามการตีความกติกาในอันที่จะไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพอื่น ๆ ลง

ส่วนที่ 3 (ข้อบทที่ 6-27) กล่าวถึงสาระของสิทธิในส่วนที่เป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิตอยู่ เสรีภาพจากการถูกทรมาน การห้ามบุคคลมิให้ตกอยู่ใน ภาวะเยี่ยงทาส การห้ามบุคคลมิให้ถูกจับกุมโดยตามอำเภอใจ การปฏิบัติต่อผู้ถูกลดทอนเสรีภาพ อย่างมีมนุษยธรรม การห้ามบุคคลถูกจำคุกด้วยเหตุที่ไม่สามารถชำระหนี้ตามสัญญาได้ เสรีภาพ ในการโยกย้ายถิ่นฐาน ความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย การห้ามมิให้มีการบังคับใช้ กฎหมายอาญาย้อนหลัง สิทธิการได้รับรองเป็นบุคคลตามกฎหมาย การห้ามแทรกแซงความเป็น ส่วนตัว การคุ้มครองเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อการสงครามหรือก่อให้เกิดความเกลียดชังทางเชื้อชาติ สิทธิที่จะ ชุมนุมอย่างสันติ การรวมกันเป็นสมาคม สิทธิของชายหญิงที่อยู่ในวัยที่เหมาะสมในการมีครอบครัว การคุ้มครองสิทธิเด็ก และการที่พลเมืองทุกคนมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ การรับรองว่า บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน การรับรอง สิทธิของชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา และภาษาภายในรัฐ

ส่วนที่ 4 (ข้อบทที่ 28-45) กล่าวถึงการจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee - HRC) ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจสอบการปฏิบัติตามพันธกรณีที่ กำหนดไว้ในพันธสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ICCPR รวมถึง พันธกรณีในการเสนอรายงานของรัฐภาคี การยอมรับอำนาจของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และ ขั้นตอนการพิจารณาข้อร้องเรียน

ส่วนที่ 5 (ข้อบทที่ 46-47) กล่าวถึงการห้ามการตีความไปในทางขัดกับกฎหมายมหาชนระหว่างประเทศอื่น ๆ รวมทั้งการมิให้ตีความในการที่จะลิดรอนสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

ส่วนที่ 6 (ข้อบทที่ 48-53) กล่าวถึงการเข้าเป็นภาคี และการแก้ไขเพิ่มเติมกติกา

4. กฎหมายต่างประเทศ

การพัฒนารูปแบบกฎหมายการเกณฑ์ทหาร เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการเกณฑ์ทหารเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศทั่วโลก ประเทศที่ใช้รูปแบบการสมัครใจของพลเมืองภายในประเทศเข้ามารับราชการทหารในช่วงห้วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือเป็นอาชีพในระยะยาว คือสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และเครือรัฐออสเตรเลีย มีรายละเอียดแต่ละประเทศดังต่อไปนี้

4.1 สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกามีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามและการทหารตลอดมานับตั้งแต่ก่อตั้งประเทศ ก็เริ่มด้วยสงครามปฏิวัติขอแยกตัวออกจากการเป็นรัฐอาณานิคมของสหราชอาณาจักร ซึ่งได้มีการรับสมัครชายหนุ่มและแรงงานมากมาย ตลอดจนทาสผิวสีมาร่วมเป็นทหาร โดยแลกกับการได้มาซึ่งสิทธิพลเมือง และต่อมาก็คือ สงครามกลางเมือง (The American Civil War) (สงครามทาส) ระหว่างปี ค.ศ. 1861 (พ.ศ. 2404)-1865 (พ.ศ. 2408) สาเหตุของการเกิดสงครามกลางเมือง ปัญหาเรื่องทาสเป็นสาเหตุให้เกิดสงครามกลางเมืองในขณะนั้นการเกณฑ์ทหารเกิดขึ้นในช่วงสงครามกลางเมืองอเมริกาโดยฝ่าย Union Army ตามรัฐบัญญัติ Enrollment Act ปี ค.ศ. 1863 (พ.ศ. 2406) นั้นอนุญาตให้มีการจ้างบุคคลอื่นเข้ารับราชการทหารแทนได้ ทำให้เกิดความไม่พอใจกันในหมู่สาธารณชน และเกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายขึ้น (Congress passes Civil War conscription act, Online) (สฤณี อาชวา, 2554, หน้า 109-112) ซึ่งในที่สุดฝ่ายเหนือที่นำโดยลินคอล์นก็ได้มีการรับสมัครทหารชาวผิวสีมาร่วมรบกับคนขาวในช่วงท้าย ๆ ของสงคราม และมหาสงครามทั้ง 2 ครั้งก็ได้มีการอาสาชายหนุ่มพลเมืองอเมริกันไปรบทั้งในยุโรปและสมรภูมิแปซิฟิก การส่งทหารเกณฑ์ไปสู้รบในสมรภูมิต่างชาติที่ไม่เกี่ยวข้องกับมาตุภูมิของตนเองเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างมากในหลายประเทศ เช่น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้มีการถกเถียงเรื่องการเกณฑ์ทหารกันอย่างแพร่หลายใน แคนาดา เครือรัฐออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ซึ่งเป็นประเทศที่มีได้อยู่ในขอบเขตของสงคราม แต่ได้ส่งทหารไปร่วมรบด้วย ต่อมาสงครามเวียดนามก็ก่อให้เกิดประเด็นการถกเถียงอย่างนี้อีกเช่นกันในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1970

ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้แนวคิดมาจากกฎหมายอังกฤษในลักษณะรูปแบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) โดยมีกฎหมายใน 2 ระดับ คือ ระดับสหพันธรัฐ ซึ่งจะเป็นกฎหมายกลางของประเทศและกฎหมายระดับรัฐ อันเป็นกฎหมายที่แต่ละรัฐภายใต้พันธรัฐจะออกกฎหมายมาบังคับใช้ด้วยตนเอง (ดวงจิตต์ กำประเสริฐ, ม.ป.ป., หน้า 7-14) ทั้งนี้ในเรื่องการจัดกำลังสำรองของสหรัฐอเมริกาจะอยู่ในการกำกับโดยพันธรัฐ ซึ่งในเรื่องสิทธิมนุษยชนกับการเกณฑ์ทหารและการจัดกำลังสำรองของสหรัฐอเมริกาเหมือนกับสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกาให้ความเคารพในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างมาก อันเนื่องมาจากผลพวงทางประวัติศาสตร์ในการก่อตั้งชาติสวัสดิการที่ให้แก่ทหารอาชีพสูงมาก จึงทำให้เมื่อประเทศมิได้เข้าสู่สงครามสหรัฐอเมริกาจึงลดงบประมาณทางทหารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกำลังพล ดังจะเห็นได้จากก่อนมีสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สหรัฐอเมริกามีทหารประจำการน้อยมาก แต่มีนายพลทหาร (สัญญาบัตร) ที่พร้อมจะสร้างกองทัพให้เข้าสู่สงครามได้ อย่างเช่น นายพลแพตตัน เป็นต้น ตลอดจนอาวุธสงครามที่ใช้ในการรบความปลอดภัยของทหารผู้ใช้อาวุธเป็นปัจจัยหนึ่งของกองทัพอเมริกัน ซึ่งจะต่างกับญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศคู่สงครามกับอเมริกาในแปซิฟิก ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงความปลอดภัยของทหารเท่าที่ควร ดังนั้นในเรื่องสิทธิมนุษยชน การเกณฑ์ทหารของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นเรื่องถ้าไม่จำเป็นต่อความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาก็หลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหาร และตั้งแต่ปี ค.ศ. 1937 (พ.ศ. 2480) ได้มีการเสนอร่างกฎหมายเรื่องการเกณฑ์ทหารขึ้นมาใหม่ แต่ประธานาธิบดีนิกสันไม่เห็นด้วยจึงยุติไป สหรัฐอเมริกายกเลิกการเกณฑ์ทหารแล้วนับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติพอมายังสงครามเวียดนามก็ใช้วิธีการอาสาสมัครมาเป็นทหารแทน (กล่าวคือ ใช้ระบบการจัดกำลังสำรอง) ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา (Constitution of The United States of America 1789) (พ.ศ. 2332) อนุมาตรา 8 ได้กำหนดหน้าที่ของประชาชนในการรับราชการทหารว่า รัฐสภามีอำนาจในการจัดเตรียมกองกำลังและฝึกฝนกองกำลังทหารในประเทศ ด้วยเหตุนี้ ประชาชนจะต้องเข้ารับราชการทหาร เพราะรัฐธรรมนูญได้ให้อำนาจแก่รัฐสภาในการจัดเตรียมกองทัพ ตาม Military Selective Service Act มาตรา 3 ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของประชาชนซึ่งเกิดอยู่ในประเทศว่า ประชาชนซึ่งอายุครบ 18-26 ปี บริบูรณ์ จะต้องไปขึ้นทะเบียนไว้ นับว่าเป็นการควบคุมกำลังสำรองวิธีหนึ่ง (วิบูล ขยันกิจ, 2544, หน้า 210-214) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กำลังรบหลักของสหรัฐอเมริกา (Total Force) ประกอบด้วยกำลัง 2 ส่วนคือ กำลังประจำการและกำลังสำรองซึ่งยังแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทอีก คือ Reserve และ National Guard โดยพลทหารกองหนุน รับจากชายหรือหญิงซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนเข้ารับการศึกษาขั้นต้น (ชาย 12 สัปดาห์, หญิง 8 สัปดาห์) เมื่อสำเร็จการศึกษาจะได้รับการแต่งตั้งเป็นพลทหารนายทหารประทวนกองหนุน ได้จากพลทหารกองหนุนซึ่งเติบโตขึ้นไปตามแนวทางรับราชการที่กำหนด

จนถึงยศ จ่าสิบเอก สำหรับนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน ได้จากแหล่งผลิต 2 แห่งด้วยกัน คือ นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตร Officer Candidate School (OCS) (Officer Candidate School, Online) ซึ่งมีการสอนในทุกรัฐใช้เวลาศึกษา 2 ปี และหลักสูตร Reserve Officer Training Corps (ROTC) ใช้เวลาศึกษา 2-4 ปี

ถ้าใช้เกณฑ์การปฏิบัติหน้าที่ของกำลังพลสำรองจะแยกบทบาทได้เป็น 3 กองพล คือ กำลังพลสำรองพร้อมรบซึ่งจะรับจากกำลังพลสำรองอาสาสมัครโดยมีระยะเวลาเป็นกำลังพลสำรองประเภทนี้ 8 ปี กำลังพลสำรองประเภทนี้บรรจุอยู่ในหน่วยทหารกองหนุน (Reserve) และหน่วยรักษาดินแดน (National Guard) สามารถเรียกเข้าปฏิบัติหน้าที่ได้ทันที แบ่งเป็นกำลังพลสำรองประจำหน่วยและกำลังพลสำรองพร้อมรบ

ประเภทบุคคลกำลังพลสำรองเตรียมพร้อม ได้แก่ กำลังพลสำรองพร้อมรบที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่ครบ 8 ปี มีปัญหาส่วนตัวไม่สามารถเข้ารับการฝึกตามแผนได้ขอเปลี่ยนประเภทเป็นกำลังพลสำรองประเภทนี้ หากจะใช้ต้องเรียกเข้ารับการฝึกทบทวนระยะหนึ่งจึงจะออกปฏิบัติหน้าที่ได้ และสุดท้าย กำลังพลสำรองนอกประจำการ ได้แก่ กำลังพลสำรองที่ปฏิบัติหน้าที่ครบตามสัญญาขอลาออกแต่ยังมีความรู้ความสามารถบางอย่างที่เป็นประโยชน์ โดยควบคุมระยะเวลาเป็น 3 ชั้น จนถึงอายุ 60 ปี

2) การควบคุม หน่วยจะติดต่อกับกำลังพลของหน่วยอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเน้นหนักไปที่กำลังพลสำรองพร้อมรบประเภทประจำหน่วยและได้นำเครื่องคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีมาใช้อย่างกว้างขวาง

3) ระบบการเรียกพลหรือระดมพล ในยามปกติเป็นการเรียกพลเข้ารับการฝึกตามตารางกำหนดเวลา ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา เพราะใช้การอาสาสมัครและทำสัญญา หน่วยเป็นผู้เรียกเข้ารับการฝึกตามเวลา อย่างไรก็ตาม หากกำลังพลสำรองไม่มารายงานตัว จะมีมาตรการดำเนินการจากเขาไปหาพนักงานถึงชั้นลงโทษตามกฎหมาย เนื่องจากเป็นประเทศใหญ่ห่างไกลจากภัยสงครามและนโยบายป้องกันประเทศโดยรอบนอกประเทศเป็นหลักมีเวลาในการเตรียมการนานพอสมควร จึงไม่ได้กำหนดเวลาระดมพลไว้แน่นอน การระดมพลจะกระทำในยามฉุกเฉินออกเป็นกฎหมายบังคับ โดยรัฐสภา หรือประธานาธิบดีเป็นผู้มีอำนาจสั่งการโดยมีระดับของการระดมพลและห้วงเวลาต่างกัน จากการระดมพลโดย ประธานาธิบดี การระดมพลเป็นส่วน การระดมพลตามอัตราเต็มจนถึงการระดมพลเต็มขนาดในที่สุด

4) ระบบการศึกษากำลังพลสำรอง กำลังพลสำรองจะได้รับการฝึกอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแบ่งการฝึกออกเป็น การฝึกขั้นต้นสำหรับบุคคลซึ่งไม่เคยเป็นทหารมาก่อน (ชาย 12 สัปดาห์, หญิง 8 สัปดาห์) เมื่อจบการฝึกจึงจะเริ่ม

ปฏิบัติงานที่หน่วย การฝึกประจำหน่วยในวงรอบ 1 ปีกำลังพลสำรองต้องฝึกกับหน่วยโดยฝึกรวม 48 ครั้ง ครั้งละ 4 ชั่วโมง เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ (วันละ 2 ชั่วโมง) เท่ากับปีละ 24 วัน และฝึกประจำปี 2 สัปดาห์ โดยเป็นการฝึกภาคสนาม ดังนั้น กำลังพลสำรองประจำหน่วยทุกนายจะเข้ารับการฝึกปีละ 38 วัน หรือมีเวลาฝึกเป็น 1 ใน 6 ของกำลังพลประจำการ

5) สิทธิและผลประโยชน์ของกำลังพลสำรองของสหรัฐอเมริกา สิทธิและผลประโยชน์ จะได้มาจาก 2 แห่ง คือจาก รัฐบาลกลาง และจากรัฐ สิทธิและผลประโยชน์จากรัฐบาลกลาง สามารถเลื่อนยศได้ถึง พลโท (พล.ท.) (ตำแหน่งผู้บัญชากองพล (ผบ.พล.) หรือเทียบเท่า) ผู้ร่วมโครงการ OCS และ ROTC ได้รับทุนการศึกษา ได้เครดิตเข้ามหาวิทยาลัยหรือได้รับเบี้ยเลี้ยงได้สิทธิการรักษาพยาบาล การใช้ร้านค้าสวัสดิการทั้งตัวเองและครอบครัว รับราชการครบตามสัญญา ได้รับโบนัส รับราชการครบ 20 ปี ได้รับบำนาญ ผู้บรรจุในตำแหน่งพิเศษ เช่น นักบิน แพทย์ จะได้รับเงินค่าตอบแทนพิเศษ ได้รับการแจกจ่ายเครื่องแต่งกาย เช่นเดียวกับกำลังประจำการ สิทธิและผลประโยชน์ที่ได้จากรัฐ (ไม่เหมือนกันทุกรัฐ) ยกเว้นภาษีต่อใบอนุญาตขับขี่รถยนต์ ทุนการศึกษาเพิ่มเติม การประกันชีวิตตามวงเงินที่กำหนด การลดหย่อนภาษีในระหว่างถูกระดมพลและออกปฏิบัติหน้าที่ เป็นกฎหมายที่หน่วยงานเดิมไม่ว่าภาครัฐบาลและภาคเอกชนต้องสงวนตำแหน่งไว้ให้ ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรและองค์กรต่าง ๆ ภาคเอกชนซึ่งจัดตั้งขึ้นมาสำหรับกิจการกำลังสำรองอีกมากมาย รวมทั้งภาครัฐบาลตั้งแต่ระดับรัฐสภาพจนถึงประชาชนอย่างยิ่ง (Benefits What you get, ออนไลน์, 2561)

4.2 สหราชอาณาจักร

ในสมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สหราชอาณาจักร โดยรัฐสภาได้ตรากฎหมาย Military Training Act ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) ออกมาใช้บังคับในการฝึกพลเมืองของประเทศให้มีความพร้อมในการทำสงคราม แต่เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง กฎหมายฉบับนี้ได้ถูก National Service (Armed Forces) Act ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) มาทำหน้าที่แทนแต่ยังคงสาระสำคัญภายใต้ Military Training Act ค.ศ. 1939 (พ.ศ. 2482) อยู่เช่นเดิม สังเกตได้ว่ารูปแบบการบัญญัติกฎหมายของอังกฤษมีความคล้ายคลึงกับของประเทศไทย ที่มีกฎหมายกำหนดหลักสูตรวิชาทหารด้วย ซึ่งเหตุผลที่คล้ายเนื่องมาจากการรัชกาลที่ 6 พระองค์ท่านจบการศึกษาวิชาทหารจากสหราชอาณาจักร และการจัดตั้งกองเสือป่าของพระองค์ก็พัฒนามาเป็น นักศึกษาวิชาทหาร

สหราชอาณาจักรเป็นประเทศที่ใช้นิติวิธีแบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ไม่มีการบัญญัติรัฐธรรมนูญไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การจำกัดสิทธิและเสรีภาพจึงต้องผ่านรัฐสภา ซึ่งเป็นแทนตัวแทนของประชาชนเสียก่อน (สุนัย มโนมัยอุดม, 2553, หน้า 13-14) ซึ่งในเรื่องสิทธิมนุษยชนกับการจัดกำลังสำรองของสหราชอาณาจักร สหราชอาณาจักรให้ความเคารพในสิทธิของ

ผู้อื่นเป็นอย่างมาก ดังนั้นในเรื่องการเกณฑ์ทหารหลังจากที่สงครามโลกสิ้นสุดลง ประมาณช่วงปี ค.ศ. 1945 (ค.ศ. 2488) สหราชอาณาจักรก็ยกเลิกระบบเกณฑ์ทหาร และเปลี่ยนมาใช้ระบบอาสาสมัครแทน กล่าวคือ อาศัยความยินยอมของพลเมืองของประเทศตนเป็นที่ตั้งแทนการบังคับ เว้นแต่ประเทศ เบอร์มิวด้า ซึ่งเป็นรัฐในเครือจักรภพอังกฤษยังคงมีระบบการเกณฑ์ทหารอยู่ ซึ่งมีได้้อยู่ในการควบคุมทางด้านการทหารโดยตรงจากอังกฤษ ทั้งนี้สหราชอาณาจักรได้ออกเสียงให้การสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Year Book of The United State, Online) การเลิกการเกณฑ์ทหารจึงเป็นการคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาฯ ดังคำ คำปรารภ (Preamble) ที่กล่าวหลักการมีสาระสำคัญว่า โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งครอบครัวมนุษยเป็นหลักรวมแห่งอิสรภาพ และความยุติธรรม และสันติภาพในโลก จากประโยชน์ของคำปรารภนี้ ต้องเข้าใจแต่เบื้องต้นว่า เราจะต้องยอมรับหรือเข้าใจตรงกันก่อนว่า มนุษย์ทุกคนนั้น มีเกียรติศักดิ์ประจำตัว กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ มีเกียรติในตัวของตัวเองทุกคนเท่ากันและเหมือนกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็เด็กที่เพิ่งเกิดเป็นชาย หรือเป็นหญิง เป็นหนุ่มสาว หรือคนชรา ไม่ว่าจะร่างกายจะสมบูรณ์หรือไม่ “ทุกคนที่สิทธิเท่าเทียมกัน”

การเกณฑ์ทหารของสหราชอาณาจักร (วิบูล ขยันกิจ, 2544, หน้า 220-222) ถูกยกเลิกไป ภายหลังกสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณช่วงปี ค.ศ. 1945 สหราชอาณาจักรก็ยกเลิกระบบเกณฑ์ทหาร และเปลี่ยนมาใช้ระบบอาสาสมัครแทน กล่าวคือ ใช้ระบบการจัดกำลังสำรอง การจัดกำลังสำรองของสหราชอาณาจักร แยกเป็น 2 กลุ่ม ด้วยกัน คือ

1) กำลังสำรองอาสาสมัคร (Volunteer Reserves) จะได้แก่ กองรักษาดินแดน (Territorial Army - TA) โดยจะแบ่งระดับเป็น พลทหารกองหนุน TA กลุ่ม A/B ซึ่งมีการจัดกำลังของหน่วยตั้งแต่ระดับกองพันถึงหมวดและรับสมัครจากพลเรือนในพื้นที่ โดยทำการฝึกเบื้องต้น 15 วันในที่ตั้งอย่างต่อเนื่องและนอกที่ตั้งอีก 16 วัน และหน่วยชำนาญการพิเศษที่จะรับสมัครจากอาสาสมัครพลเรือนที่มีทักษะทางทหาร ซึ่งจะทำการฝึกเบื้องต้น 15 วันต่อเนื่องในพื้นที่ และ 4 วันนอกที่ตั้ง

สำหรับการได้มาซึ่งนายทหารถ้ำเป็นนายทหารประทวนกองหนุน (TA กลุ่ม A/B) จะได้มาจากการคัดเลือกพลทหารกองหนุนโดยสำเร็จหลักสูตรที่กำหนด และนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน (TA กลุ่ม A/B) จะได้มาจากนักศึกษาวិชาทหารในมหาวิทยาลัยหรือที่เรียกว่า Officer Training Corps (OTC) มีอยู่ทั้งสิ้น 19 หน่วย โดยบรรจุในหน่วยกำลังสำรองรักษาดินแดน (TA) หน่วยรับการบรรจุ (Central Volunteer Headquarters – CVHQ)

2) กำลังสำรองบุคคล (Individual Reserve) กำลังสำรองบุคคลมาจากพลทหารกองหนุน ซึ่งได้มาจากพลทหารที่ปลดจากประจำการ ซึ่งอยู่ในราชการไม่ครบกำหนดและต้องอยู่ในสถานะ Regular Reserve Section A จนครบ 12 ปี นายทหารประทวนกองหนุนได้มาจากกำลังพลประจำการ ไม่ครบกำหนดและจะต้องอยู่ในสถานะ Regular Reserve Section A จนครบ 12 ปีเช่นกัน สำหรับกรณี นายทหารสัญญาบัตรกองหนุน (Regular Army Reserve of Officer) (RARO) นั้นจะได้จากการโอนมาจาก Regular Army, TA และ กรมทหารไอริช (Royal Irish Regiment) กรณีปลดจาก Regular Reserve section A และจะเป็น Long Term Reserve (LTR) จนถึงอายุ 45 ปี LTR คือ กำลังพลสำรองที่ปลดจากประจำการ และ Army Pensioners คือ กำลังพลสำรองที่เกษียณอายุราชการและรับบำนาญจาก กองทัพบกจะเป็นกำลังพลสำรองประเภทนี้จนถึงอายุ 60 ปี ระบบการฝึกกำลังสำรองบุคคล ฝึกเบื้องต้น 15 วัน ฝึกภาคสนาม 16 วัน ฝึกตามวงรอบประจำปี โดยถ้าเป็นกำลังสำรองรักษาดินแดน (TA) หน่วยอิสระจะฝึกประจำปีในที่ตั้งอย่างน้อย 12 วัน (ไม่ต่อเนื่อง) และฝึกภาคสนาม 15 วัน (ต่อเนื่อง) หน่วยชำนาญการพิเศษ ฝึกประจำปีในที่ตั้ง 15 วัน (ต่อเนื่อง) และฝึกภาคสนามทั้งหมด 4 วัน

สำหรับกำลังสำรองบุคคล Regular Reserve ฝึกประจำปี ปีละ 15 วัน Longterm Reserve (LTR) ปกติไม่เรียกฝึก Army Pensioners ไม่เรียกฝึก และสุดท้ายฝึกศึกษาตามแนวทางรับราชการตาม ความสมัครใจของแต่ละคน

ระบบการบรรจุและการใช้ กองกำลังรักษาดินแดน (TA) ทำหน้าที่เป็นกองหนุนทั่วไป (General Reserve) ของฝ่ายอำนวยการกองทัพบก และบรรจุกำลังพลประจำการไว้ในหน่วยส่วนหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่ทางธุรการ และมีลูกจ้างอีกส่วนหนึ่งทำหน้าที่บำรุงรักษายุทธโศปกรณ์ของหน่วย จัดตั้งศูนย์ ระดมพลรับผิดชอบระดมพลในเขตพื้นที่ แจกจ่ายเครื่องแบบ และเอกสารระดมพลไว้ตั้งแต่ยามปกติ

สิทธิและผลประโยชน์ของกำลังพลสำรองสหราชอาณาจักร กำลังพลสำรองมีสิทธิสมัคร เข้ารับราชการครั้งแรกเป็นระยะเวลา 3 ปี และอาจสมัครต่อไป ครั้งละ 2-4 ปี และในระหว่างการฝึก จะได้รับเงินค่าตอบแทนประจำวัน ค่าเดินทางและเงินโบนัส

4.3 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นประเทศที่มีการปกครองแบบสหพันธ์สาธารณรัฐแบบมี รัฐธรรมนูญและรัฐสภา ระบบการปกครองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีพื้นฐานจากเอกสาร รัฐธรรมนูญในปีค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) ซึ่งเรียกว่า “กฎหมายพื้นฐาน (Grundgesetz)” เป็นความตั้งใจ ที่ว่าจะถูกแทนที่โดยรัฐธรรมนูญเมื่อเยอรมนีได้รวมเป็นรัฐเดี่ยว การแก้ไขกฎหมายพื้นฐานจะต้อง ใช้เสียงมากกว่าสองในสามของสมาชิกทั้งสองสภา มาตราที่เกี่ยวข้องกับสิทธิพื้นฐาน การแยก อำนาจ โครงสร้างสหพันธ์ และสิทธิในการต่อต้านความพยายามล้มล้างรัฐธรรมนูญนั้นคงอยู่ ตลอดกาล ไม่สามารถแก้ไขได้ ชื่อ Grundgesetz ยังคงใช้หลังการรวมสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นการรวมตัวของรัฐทั้งหมด 16 รัฐ ประเทศนี้มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเชิงเสรีภาพและรัฐสวัสดิการ มีเมืองหลวงและเมืองใหญ่ของประเทศคือเบอร์ลิน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีประชากร 80 ล้านคน เยอรมนีเป็นสมาชิกก่อตั้งสหภาพยุโรปและยังก่อตั้งสหภาพการเงินกับสมาชิกในสหภาพยุโรปอีก 17 ประเทศ โดยใช้ชื่อว่า ยูโรโซน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นสมาชิกของกลุ่ม UNO, OECD, NATO, G7 และ G20 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุดในยุโรปและใหญ่เป็นอันดับสี่ของโลกในปี ค.ศ. 2019 (พ.ศ. 2562) เป็นประเทศที่มีการนำเข้าส่งออกมากที่สุดเป็นอันดับสาม ดัชนีการพัฒนามนุษย์ถือว่าสูงมาก ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินการในเรื่องการจัดกำลังสำรอง

โดยสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีใช้วิธีการจัดกำลังสำรองตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 12a ให้ชายที่มีอายุ 18 ปีอาจต้องรับใช้กองทัพ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ระบบการผลิตกำลังพลสำรองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีการจำแนกกำลังสำรองออกเป็น 3 ประเภท คือ พลทหารกองหนุน แต่เดิมใช้การเกณฑ์ทหารตามระบบบังคับเช่นเดียวกับไทย ชายเยอรมันอายุ 18 ปีบริบูรณ์จะถูกเรียกเกณฑ์เข้ารับราชการในกองประจำการ 15 เดือนแล้วปลดเป็นกองหนุน แต่เมื่อปี ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) ถูกยกเลิกไป ภายใต้เงื่อนไขว่าถ้าเกิดเหตุการณ์ไม่สงบสามารถกลับมาใช้ระบบเกณฑ์ทหารได้อีกครั้ง นายทหารประทวนกองหนุนคัดเลือกจากทหารกองประจำการโดยผ่านหลักสูตรที่กำหนดและทำการฝึกศึกษาต่อประมาณ 6 เดือน นายทหารสัญญาบัตรกองหนุนคัดเลือกจากนายทหารประทวนเข้ารับการศึกษาตามหลักสูตรที่กำหนดประมาณ 6 ถึง 7 เดือน

2) ระบบการควบคุมกำลังพลสำรอง โดยการใช้กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารของหน่วยปกครองพื้นที่ และกองทัพพบกด้วยการประสานและช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนของกระทรวงมหาดไทย มีการแบ่งกำลังพลสำรองเป็น 3 ประเภท ได้แก่ กำลังพลสำรองพร้อมรบ คือทหารกองประจำการที่ปลดประจำการ 1 ปี กำลังพลสำรองเตรียมพร้อม คือ ทหารที่ปลดประจำการแล้ว 6-8 ปี และกำลังพลสำรองทั่วไป คือทหารกองหนุนที่มีอายุไม่เกิน 45 ปีบริบูรณ์

3) ระบบการเรียกพลหรือระดมพล เนื่องจากเป็นประเทศในกลุ่มนาโต้ที่เผชิญหน้ากับภัยคุกคามต่าง ๆ จึงใช้ยุทธศาสตร์ตั้งรับในเขตหน้า จำเป็นต้องใช้ระบบกำลังสำรองที่มีประสิทธิภาพสามารถระดมสรรพกำลังเพื่อป้องกันประเทศได้อย่างรวดเร็วและทันเวลา ดังนั้นในยามฉุกเฉินสามารถเรียกพลให้พร้อมรบได้ในเวลา 72 ชั่วโมง หน่วยจังหวัดทหารบกเป็นหน่วยดำเนินการเรียกพลโดยมีมณฑลทหารบกและจังหวัดทหารบกพร้อมรับผิดชอบแบ่งพื้นที่ระดมพลออกเป็น 9 ภาคทั่วประเทศ ในยามปกติใช้การออกคำสั่งล่วงหน้าเป็นรหัสก่อนประมาณ 6 เดือน ในยามสงครามหรือฉุกเฉินจะใช้

ประกาศระดมโดยมีรหัสที่สอดคล้องกับแบบของการระดมพลที่กำหนดไว้ (ประมาณ 8 แบบ) โดยกำลังพลสำรองจะไปรายตัวที่ศูนย์รับพลซึ่งเป็นสถานีรวมพล ตามวัน เวลา ที่กำหนดการเรียกพล หรือระดมพล และจะเรียกอะไหล่ไว้ร้อยละ 10 รวมเรียกร้อยละ 110

4) ระบบการฝึกศึกษากำลังพลสำรอง การฝึกจะกระทำเป็นบุคคลและหน่วย (ระดับกองร้อย) ฝึกเป็นบุคคลปีละ 28 วัน ฝึกการระดมพลเป็นหน่วย 6 ถึง 12 วัน ฝึกความพร้อมรบระยะเวลา 3 วัน โดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า ฝึกระดมทรัพยากรระยะเวลา 3 วัน โดยไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า การฝึกระดับกองพันไม่กระทำทุกปี เนื่องจากงบประมาณจำกัดใช้เวลาฝึก 12 วัน การฝึกระดับสูงกว่ากองพันกระทำในลักษณะการฝึกปัญหาที่บังคับการ กำลังพลสำรองจะได้รับการฝึกตลอดระยะเวลาที่เป็นกำลังพลสำรองของหน่วยหรือจนกว่าจะพ้นราชการ

5) ระบบการบรรจุและการใช้กำลังพลสำรอง กำลังประจำการ (กองทัพบกสนาม) จะบรรจุกำลังพลประจำการประมาณร้อยละ 30 ที่เหลือบรรจุกำลังพลสำรอง กำลังกองทัพภาค จะบรรจุกำลังประจำการให้กับกองพลน้อยเก็บรักษายุทธโศปกรณ์ระหว่างร้อยละ 18-85 และสำหรับกองพลน้อยป้องกันภายในบรรจุกำลังประจำการประมาณร้อยละ 10 กำหนดใช้กำลังประจำการและกำลังพลสำรองลดหลั่นตามลำดับจากเขตหลังไปเขตหน้า เช่น ในเขตหน้าบรรจุกำลังประจำการประมาณร้อยละ 90 และในเขตหลังบรรจุกำลังประจำการร้อยละ 10 และสามารถขยายกำลังเป็น 3 เท่า (ประมาณ 1 ล้านคนในยามสงคราม)

6) สิทธิและผลประโยชน์ของกำลังพลสำรองสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้รับการเลื่อนยศ เลื่อนฐานะตามผลการศึกษาและผลการปฏิบัติงานโดยมีประสบการณ์ในห้วงเวลาเป็นมูลฐานในการพิจารณาและได้รับเบี้ยเลี้ยงในห้วงเวลาที่เข้าทำการฝึกในอัตราเบี้ยเลี้ยงสนาม

4.4 เครือรัฐออสเตรเลีย

ออสเตรเลีย (Australia) หรือชื่อทางการเรียกว่า “เครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth of Australia)” เป็นประเทศซึ่งประกอบด้วยแผ่นดินหลักของทวีป ออสเตรเลีย เกาะแทสมเนีย และเกาะอื่น ๆ ในมหาสมุทรอินเดีย แปซิฟิก และมหาสมุทรใต้ เป็นประเทศที่ใหญ่เป็นอันดับหกของโลก เมื่อนับพื้นที่ทั้งหมด เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1901 (พ.ศ. 2444) รวมเป็น 6 อาณานิคมถูกตั้งขึ้นเป็นสหพันธ์รวมตัวกันเป็นเครือรัฐออสเตรเลีย ตั้งแต่นั้นมาออสเตรเลียยังคงรักษาระบบการเมืองเสรีนิยมประชาธิปไตยที่มั่นคงที่ทำหน้าที่เป็นรัฐสภาประชาธิปไตยของรัฐบาลกลางและพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญสหพันธ์ประกอบด้วยหกรัฐและอีกหลายพื้นที่ ออสเตรเลียเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และเป็นหนึ่งในประเทศที่ร่ำรวยที่สุดในโลกที่มีเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดเป็นอันดับที่ 14 ของโลก ในปี 2561

เครือรัฐออสเตรียใช้วิธีการจัดกำลังสำรองตามรัฐธรรมนูญ (The Federal Constitution Law of 1920) มาตรา 9a ว่า พลเมืองชายชาวออสเตรียทุกคนมีหน้าที่รับราชการทหาร และภายใต้มาตรา 1 พระราชบัญญัติป้องกันประเทศ (The Austrian National Defence Act) ได้มีการกำหนดให้กองทัพออสเตรียจะได้รับการจัดตั้งขึ้นตามหลักการของระบบอาสาสมัคร ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) ระบบการจัดกำลังสำรองของประเทศออสเตรียใช้ระบบอาสาสมัครโดยจะแยกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่ 1 พลทหารกองหนุน จะทำการฝึกทั่วประเทศเป็นการฝึกขั้นพื้นฐานของแต่ละคน โดยรับกำลังพลสำรองระหว่างอายุ 17 – 24 ปี

กลุ่มที่ 2 นายทหารประทวนกองหนุนจะคัดเลือกจากกำลังพลสำรองประเภทพลทหารที่มีผลการปฏิบัติงานดี สามารถเลื่อนยศได้ถึงนายดาบ โดยมีระยะเวลา มีการศึกษา ตามแนวทางการรับของราชการตามโรงเรียนเหล่าและหน่วยฝึกอื่น ๆ ในพื้นที่ และ

กลุ่มที่ 3 นายทหารสัญญาบัตรกองหนุน ได้มาจาก 2 แหล่ง คือ เข้ามาโดยตรงเฉพาะกำลังพลสำรองของเหล่าพิเศษ เช่น แพทย์ หรือ นักกฎหมาย ซึ่งก่อนบรรจุต้องทำการอบรมเป็นเวลา 14 วัน และได้มาจากหน่วยฝึกนักเรียนทหารหรือกรมฝึกมหาวิทยาลัย (University Regiment) ระยะเวลาศึกษา 3 ปี ซึ่งมีอยู่ 8 แห่งทั่วประเทศ

2) ระบบการควบคุมกำลังพลสำรอง มณฑลทหารบกต่าง ๆ ทั่วประเทศ 7 มณฑล มีหน้าที่ควบคุมกำลังพลสำรองในพื้นที่ โดยมีการแบ่งออกเป็น Active Army Reserve ซึ่งจะคล้ายคลึงกับกำลังพลสำรองพร้อมรบ Inactive Army Reserve คล้ายคลึงกับกำลังพลสำรองทั่วไปของประเทศไทย (นักศึกษาวิชาทหาร) โดยหน่วยทหารที่มีกำลังพลสำรองบรรจุอยู่เป็นผู้ควบคุมกำลังพลของตน โดยใกล้ชิดอย่างต่อเนื่อง และบัญชีบรรจุกำลังมีการปรับให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา (Standby Reserve, ออนไลน์, 2560)

3) ระบบการเรียกพลหรือระดมพล เนื่องจากออสเตรียลักษณะพื้นที่เป็นเกาะขนาดใหญ่ห่างไกลจากภัยคุกคามและไม่มีสถานการณ์เร่งด่วนในการป้องกันประเทศเหมือนประเทศอื่น จึงมีเวลาเตรียมการมากและไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการระดมพล ทั้งนี้กระทรวงกลาโหมได้กำหนดให้กองทัพออสเตรียดำเนินการในเรื่องระดมพลและมีแผนขยายกำลังยามสงครามอย่างมีระบบเป็นขั้นเป็นตอนในการระดมพลออกเป็นกฎหมายบังคับเรียกเกณฑ์พลเรือนเข้าเป็นทหารและเกณฑ์พลเรือนอุดหนุนรัฐในกิจการทหาร

4) ระบบการฝึกกำลังพลสำรอง มีสถานที่ฝึกกำลังพลสำรองทั่วประเทศ ประมาณ 259 แห่ง โดยใช้เวลาในวันหยุด ประกอบด้วยการฝึกในระดับบุคคลและเป็นหน่วยรวมฝึกปีละประมาณ 26 วัน แยกเป็นการฝึกภาคสนามประมาณ 14 วันต่อเนื่องกัน การฝึกเวลากลางคืนและการฝึกกับกองกำลัง ประจำการเป็นครั้งคราว

5) ระบบการบรรจุและการใช้กำลังพลสำรอง ประกอบด้วยกำลังประจำการ และกำลังพลสำรอง โดยมีกำลังพลสำรองประมาณ 3 ใน 4 ของกำลังทหารบกเต็มอัตราศึก กองทัพบกแบบเต็มอัตราศึกมี 3 กองพล ประกอบด้วยกองพล 1 ประจำการ ส่วนกองพลที่ 2 และ 3 เป็นกองพลที่ประกอบด้วยกำลังพลสำรองเกือบทั้งหมดคิดเป็นร้อยละ 90 ซึ่งเป็นกำลังพลสำรอง โดยในกองพลที่ 2 และ 3 มีพลประจำการที่ เรียกว่า “Cadre Staff” จำนวนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือให้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ด้วยความเรียบร้อย

6) สิทธิประโยชน์ของกำลังพลสำรอง ได้รับเบี่ยงเลียงในช่วงที่เข้ารับการศึกษาหรือเรียกเข้าประจำการตามชั้นยศนั้น ๆ โดยได้ประมาณร้อยละ 85 ของกำลังประจำการได้รับสิทธิค่าเดินทาง ค่าพาหนะแบบเหมาจ่าย ค่าเช่าที่พักชั่วคราวระหว่างเข้ารับการศึกษา ได้รับการแจกจ่ายเครื่องแต่งกาย เช่นเดียวกับทหารประจำการ ปฏิบัติงานนอกประเทศได้รับสิทธิเช่นเดียวกับประจำการ กำลังพลสำรองพร้อมรบ ได้รับการลดหย่อนภาษีรายได้ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530) ได้รับการเลื่อนยศสูงขึ้นตามแนวทางรัฐการ นายทหารประทวนถึงนายดาบ นายทหารสัญญาบัตรถึงพลตรี (Reservist Handbook Support, Services and Programs, ออนไลน์, 2560)

5. กฎหมายไทย

ในการทบทวนกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารของประเทศไทย ซึ่งจะประกอบไปด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 1 ถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ พ.ศ. 2560 ประกาศ พระราชโองการยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2521 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาการฝึกทหาร พ.ศ. 2503 พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 และกฎกระทรวง ฉบับที่ 35 พ.ศ. 2516 ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 มีรายละเอียดดังนี้

5.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

การกำหนดหน้าที่ของพลเมืองในการรับราชการทหารตามบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ได้กำหนดถึงหน้าที่ของพลเมืองในการรับราชการทหารไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ด้วยหน้าที่ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของชาติ และภาคใต้ความเสมอภาคที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ซึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

แห่งราชอาณาจักรไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนการกำหนดเป็นหน้าที่ของพลเมืองตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 1-4 และช่วงที่กำหนดเป็นหน้าที่ของพลเมืองตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับที่ 5-20

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2490 ช่วงก่อนที่จะกำหนดเป็นหน้าที่ของพลเมืองในการเกณฑ์ทหาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 4 ได้แก่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2490 ได้กำหนดรายละเอียดที่มีความสอดคล้องกันว่า บุคคลมีหน้าที่เคารพต่อกฎหมาย และมีหน้าที่ป้องกันประเทศ ช่วยเหลือราชการ โดยทางเสียภาษี ถือว่าทุกคนมีหน้าที่ในการป้องกันประเทศ แต่ไม่พบว่ามิบบัญญัติกำหนดหน้าที่ของพลเมืองต้องรับราชการทหารไว้

2) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ถึง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ช่วงที่กำหนดเป็นหน้าที่ของพลเมืองในการเกณฑ์ทหาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 5 ถึง ฉบับที่ 20 ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2534 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดเนื้อหาที่มีรายละเอียดเป็นลักษณะสอดคล้องกัน ตามหมวดหน้าที่ของชนชาวไทยว่า บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศและรับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งถือว่าเป็นการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพลเมืองในการรับราชการทหารของประเทศไทย

สำหรับกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่เกี่ยวข้องกับการเกณฑ์ทหารของประเทศไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ได้แก่ กฎหมายการคุ้มครองสิทธิ

เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้เข้ารับการเกณฑ์ทหาร หน้าที่ของปวงชนชาวไทย และการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

มาตรา 4 บัญญัติว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง

ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน

มาตรา 25 บัญญัติว่า สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่นบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำกรนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้น ไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่มีกรตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพนั้นได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 26 บัญญัติว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีรัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

มาตรา 27 บัญญัติว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าจะด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

บุคคลผู้เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เจ้าหน้าที่อื่นของรัฐ และพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป เว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพ วินัย หรือจริยธรรม

มาตรา 28 บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การจับและการคุมขังบุคคลจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้

มาตรา 30 บัญญัติว่า การเกณฑ์แรงงานจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อป้องกันภัยพิบัติสาธารณะ หรือในขณะที่มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก หรือในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือการรบ

มาตรา 50 บัญญัติว่า บุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ป้องกันประเทศ พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิผลประโยชน์ของชาติและสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(3) ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

(4) เข้ารับการศึกษอบรมในการศึกษาภาคบังคับ

(5) รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม

(7) ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ

(8) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

(9) เสี่ยงภัยอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ

(10) ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ

มาตรา 52 รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งพระมหากษัตริย์ เอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขต แต่ละเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคงของรัฐ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพื่อประโยชน์แห่งการนี้ รัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ

กำลังทหารให้ใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้วย

มาตรา 257 บัญญัติว่า การปฏิรูปประเทศตามหมวดนี้ต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังต่อไปนี้

(1) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนา ด้านจิตใจ

(2) สังคมมีความสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อจัดความเหลื่อมล้ำ

(3) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มาตรา 258 บัญญัติว่า ให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านต่าง ๆ ให้เกิดผล ดังต่อไปนี้

ก. ด้านกฎหมาย

(1) มีกลไกให้ดำเนินการปรับปรุงกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่ใช้ บังคับอยู่ก่อนวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ให้สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 77 และพัฒนาให้ สอดคล้องกับหลักสากล โดยให้มีการใช้ระบบอนุญาตและระบบการดำเนินการโดยคณะกรรมการ เพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อให้การทำงานเกิดความคล่องตัว โดยมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน และไม่สร้างภาระ แก่ประชาชนเกินความจำเป็น เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และป้องกันการทุจริต และประพฤติมิชอบ

(2) ปฏิรูประบบการเรียนการสอนและการศึกษาอบรมวิชากฎหมายเพื่อพัฒนาผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายให้เป็นผู้มีความรอบรู้ มีนิติทัศนะ และยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมของนักกฎหมาย

(3) พัฒนาระบบฐานข้อมูลกฎหมายของรัฐโดยใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลกฎหมายได้สะดวก และสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระของกฎหมายได้ง่าย

(5) จัดให้มีกลไกช่วยเหลือประชาชนในการจัดทำและเสนอร่างกฎหมาย

5.2 แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 65 บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ประกอบกับมาตรา 275 บัญญัติให้มีกฎหมายว่าด้วยการจัดทำ การกำหนด เป้าหมาย ระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมาย สาระที่พึงมีในยุทธศาสตร์ชาติและเรื่องอื่น ๆ จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ส่งผลให้มีการตราพระราชบัญญัติ การจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบการดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็น ของประชาชน การติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ชาติของหน่วยงานราชการต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ชาติที่จะใช้เป็นกรอบแนวทางการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2561-2580 แบ่งยุทธศาสตร์ชาติ ออกเป็น 6 ด้าน คือ 1) ด้านความมั่นคง 2) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4) ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม 5) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 6) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

สำหรับงานวิจัยนี้จะขอกกล่าวถึงสาระสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ซึ่งความมั่นคงถือเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุดของทุกสังคมในทุกยุคทุกสมัย โดยกรอบแนวคิดความมั่นคงให้น้ำหนักความสำคัญกับมิติที่เกี่ยวของทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การทหาร จากการประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับแนวโน้มด้านความมั่นคงในระยะยาวจะเห็นได้ว่าการประเมินสถานการณ์เพื่อประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์ระยะยาว ดำเนินการจากการศึกษาสภาพแวดล้อมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการประเมินความเป็นไปได้ในอนาคตในกรณีต่าง ๆ นำมากำหนดภาพอนาคต (Scenarios)

โดยในระยะ 20 ปีข้างหน้ามีความเป็นไปได้ (Possible Futures) ของภาพอนาคต 4 แนวโน้มหลัก ดังนี้

(1) การเมืองของโลกยังคงมีสหรัฐอเมริกา เป็นตัวแสดงหลัก

(2) กลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่ (BRICS) ได้แก่ บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ โดยเฉพาะจีนและอินเดียจะเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของโลกและกระแสโลกาภิวัตน์ใหม่

(3) กระแสการเมืองอิสลามและการรื้อฟื้นระบอบการปกครองแบบรัฐเคาะลีฟะฮ์ (Caliphate)

(4) ประเด็นความมั่นคงยังคงเป็นความวิตกกังวลของหลายประเทศ

การเมืองของโลกยังคงมีสหรัฐฯ เป็นตัวแสดงหลักสหรัฐฯ ยังคงเป็นผู้นำทางทหารที่เข้มแข็งและสามารถฉีกกำลังกับพันธมิตร โดยเฉพาะยุโรป ในการรับมือกับวิกฤตความขัดแย้งของโลก และภัยคุกคามใหม่ที่เกิดขึ้น รวมถึงสหรัฐฯ ยังคงมีความได้เปรียบด้านเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญเพียงพอโดยไม่ต้องพึ่งพิงหรือนำเข้าจากประเทศอื่น ๆ ได้แก่ น้ำมันและก๊าซธรรมชาติ นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกายังมีการใช้อำนาจอ่อน (Soft Power) ร่วมกับอำนาจแข็ง (Hard Power) ส่งผลให้สหรัฐฯ ยังคงมีความเข้มแข็งและเป็นที่น่าเกรงขามต่อประเทศอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม มีการคาดการณ์ว่าบทบาทของสหรัฐฯ จะถูกท้าทายจากประเทศอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะจากประเทศที่ไม่ใช่พันธมิตร อาทิ จีน และ รัสเซีย เพื่อถ่วงดุลอำนาจ

กลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่ (BRICS) ได้แก่ บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ โดยเฉพาะจีนและอินเดีย จะเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของโลกและกระแสโลกาภิวัตน์ใหม่ ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกให้ขยายตัว อำนาจทางเศรษฐกิจของโลกจะย้ายจากกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วมายังกลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่ โดยที่แนวโน้มการค้าโลกในปี 2563 จะได้รับการขับเคลื่อนจากการค้าภายในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจใหม่มากขึ้น โดยเฉพาะจีนและอินเดียที่มีประชากรรวมกันกว่า 2,700 ล้านคน และคาดการณ์ว่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของทั้ง 2 ประเทศ รวมกันจะมากกว่า สหรัฐฯ ภายในปี พ.ศ. 2573 นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจโลกจะมีลักษณะเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น (Interlinked)

กระแสการเมืองอิสลามและการรื้อฟื้นระบอบการปกครองแบบรัฐเคาะลีฟะฮ์ (Caliphate) ภายหลังจากช่วงทศวรรษ 1990 โดยเฉพาะหลังสงครามในอิรักได้เกิดขบวนการอิสลามที่ต้องการรื้อฟื้นระบอบการปกครองแบบรัฐเคาะลีฟะฮ์ (Caliphate) โดยเฉพาะในภูมิภาคตะวันออกกลาง อย่างไรก็ตาม กระแสดังกล่าวจะถูกต่อต้านจากชาติตะวันตก

ประเด็นความมั่นคงยังคงเป็นความวิตกกังวลของหลายประเทศปัญหาภัยคุกคามต่อความมั่นคงต่าง ๆ ส่งผลให้หลายประเทศจัดให้ปัญหาความมั่นคงเป็นความสำคัญลำดับต้น ๆ ของประเทศ เช่น ภัยคุกคามจากการก่อการร้าย อาชญากรรมข้ามชาติ ความขัดแย้งภายในประเทศการแพร่ขยายของอาวุธทำลายล้างสูง การค้าอาวุธ การค้ามนุษย์ ความยากจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศการแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรง ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงทางพลังงาน เป็นต้น

จากความกังวลที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงเป็นที่มาของการนำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ในหัวข้อเรื่อง การพัฒนากฎหมายว่าด้วยรูปแบบการเกณฑ์ทหาร ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิจัยยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ข้อ 1.2 การพัฒนาศักยภาพในการป้องกันประเทศ พร้อมรับมือกับภัยคุกคามทั้งทางทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ ซึ่งมีหลักเกณฑ์ว่า

(1) เสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถของระบบงานข่าวกรองอย่างต่อเนื่องให้สามารถประเมินสถานการณ์ในระยะยาวได้อย่างแม่นยำ พัฒนาความเป็นหุ้นส่วนทางการข่าวกรองกับทุกภาคส่วน รวมถึงพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องตลอดจนพัฒนาระบบระบบฐานข้อมูลด้านความมั่นคงให้มีความทันสมัย ครอบคลุมความต้องการการใช้งานอย่างครบถ้วน

(2) พัฒนาเสริมสร้างศักยภาพการผนึกกำลังป้องกันประเทศ และพัฒนาโครงสร้างกำลังและยุทธโศปกรณ์ที่เหมาะสมแก่การป้องกันประเทศ และการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ รวมถึงส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ตลอดจนสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและมิตรประเทศ รวมถึงมีการรักษาสันติภาพในกรอบความร่วมมือที่เกี่ยวข้อง

(3) พัฒนาประสิทธิภาพระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติ และระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยและความมั่นคงแบบใหม่ให้มีความพร้อมเผชิญกับภาวะไม่ปกติและภัยคุกคามทุกรูปแบบ สามารถบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้สามารถสนับสนุนการบริหารจัดการตั้งแต่ในระดับชาติ รวมถึงส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี 2561-2580 ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ข้อ 1.2 การพัฒนาศักยภาพในการป้องกันประเทศ พร้อมรับมือกับภัยคุกคามทั้งทางทหารและภัยคุกคามอื่น ๆ นั้น จะเห็นได้ว่า ยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้วางกรอบและแนวทางเกี่ยวกับทหารกองประจำการไว้ ซึ่งในปัจจุบันแม้ว่าการสู้รบจะไม่ต้องใช้กำลังเหมือนดังเช่นในยุคก่อน ๆ แต่ได้เปลี่ยนการสู้รบมาเป็นเทคโนโลยีหรืออื่น ๆ แทน ดังนั้นในอนาคตเมื่อระบบการเมืองและการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงไป การเกณฑ์ทหารก็ย่อมมีทิศทาง

ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นเดียวกัน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำการศึกษาและนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไปในบทที่ 4

5.3 พระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560

มาตรา 5 วรรคแรก บัญญัติว่า ให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกัน อันจะก่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งจะต้องไม่น้อยกว่ายี่สิบปี...

มาตรา 6 บัญญัติว่า ยุทธศาสตร์ชาติอย่างน้อยต้องประกอบด้วย

- (1) วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ
- (2) เป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะยาว กำหนดระยะเวลาที่ต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย และตัวชี้วัดการบรรลุเป้าหมาย
- (3) ยุทธศาสตร์ด้านต่าง ๆ เป้าหมายการพัฒนาประเทศตาม
- (4) อย่างน้อยต้องมีเป้าหมายในด้านความมั่นคงของประเทศ ด้านคุณภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน และด้านบทบาทของรัฐที่มีต่อประชาชน

มาตรา 7 วรรคแรก บัญญัติว่า การจัดทำยุทธศาสตร์ชาติต้องคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติ ความต้องการ และความจำเป็นในการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล และเป้าหมายการปฏิรูปประเทศตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติ โดยให้ดำเนินการตามกระบวนการ...

5.4 ประกาศพระราชโองการให้ใช้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580)

ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ มาตรา 65 บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและสภานิติบัญญัติแห่งชาติแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย เพื่อมีพระบรมราชโองการประกาศใช้เป็นยุทธศาสตร์ชาติต่อไป

บัดนี้ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้ดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2561 เห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติ

ประกอบกับในคราวประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2561 ที่ประชุมได้ลงมติให้ความเห็นชอบร่างยุทธศาสตร์ชาติแล้ว ดังมีสาระสำคัญตามที่แนบท้ายนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

5.5 พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการดำเนินการปฏิรูปประเทศ พ.ศ. 2560

มาตรา 5 วรรคสอง บัญญัติว่า การปฏิรูปประเทศต้องสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับยุทธศาสตร์ชาติ

มาตรา 8 บัญญัติว่า ให้จัดทำแผนการปฏิรูปประเทศในด้าน ดังต่อไปนี้

(3) ด้านกฎหมาย

มาตรา 11 (2) บัญญัติว่า เมื่อที่ประชุมร่วมพิจารณาให้ความเห็นชอบร่างแผนการปฏิรูปประเทศแล้ว ให้เสนอคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติเพื่อพิจารณาความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บท ซึ่งต้องพิจารณาให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับร่าง

5.6 พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2516

พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ซึ่งมีด้วยกัน 8 หมวด กล่าวคือ หมวด 1 บททั่วไป ที่จะว่าด้วยการกำหนดให้ชายสัญชาติไทย มีหน้าที่รับราชการทหารและแบ่งประเภททหาร หมวดที่ 2 ว่าด้วยการยกเว้น ซึ่งจะกำหนดบุคคลที่ยกเว้นไม่จำเป็นต้องเข้ารับราชการทหาร หมวด 3 ว่าด้วยวิธีการลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอ หมวด 4 ว่าด้วยการเรียกคนเข้ากองประจำการ หมวด 5 ว่าด้วยการตรวจเลือกคนเข้ากองประจำการ หมวด 6 ว่าด้วยการปลดจากการเป็นทหารกองประจำการเป็นทหารกองหนุน หมวด 7 เป็นบทกำหนดโทษ และหมวด 8 บทเฉพาะกาล พระราชบัญญัตินี้มีการปรับแก้เนื้อหาในพระราชบัญญัติทั้งหมด 4 ครั้ง โดยเป็นการยกเลิกพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พุทธศักราช 2479 และเริ่มร่างพระราชบัญญัติหลักการขึ้นใหม่โดยบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2497 สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เหตุผลของการตราพระราชบัญญัตินี้ คือ การจัดกองทัพประจำการตามแผนการทหาร ทำให้วิธีการเรียกบุคคลเข้ารับราชการทหารในกองประจำการต้องเปลี่ยนแปลงตามไปเป็นอันมาก จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารเสียใหม่เพื่อให้เป็นการเหมาะสม ครั้งที่ 2 มีการแก้ไขในปี พ.ศ. 2498 เนื่องด้วยสถานการณ์ของประเทศไทยในขณะนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องให้ชายที่มีสัญชาติไทยได้เข้ารับราชการทหารเพื่อป้องกันประเทศชาติ โดยเปลี่ยนแปลงประเภทบุคคลที่ควรยกเว้นให้น้อยลง ครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2507 เนื่องจากกระทรวงกลาโหมได้รวมโรงเรียนเตรียมทหารทั้ง 3 กองทัพเข้าเป็นโรงเรียนเดียวกัน เรียกว่า โรงเรียนเตรียมทหาร และได้มีกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินให้ยุบเลิกภาคเป็นเหตุให้ผู้มีอำนาจตั้งคณะกรรมการตรวจเลือกเปลี่ยนแปลงไป กับเห็นควรยกเว้นการเรียกเข้ากองประจำการในยามปกติแก่นักศึกษาของศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ของ

กระทรวงศึกษาธิการ และนักศึกษาของศูนย์ฝึกการบินพลเรือนของกระทรวงคมนาคมด้วย และครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2516 มีการปรับแก้มาตราที่ยังไม่เหมาะสม สาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ คือ ใช้เป็นเครื่องมือระดมพลเมืองในการเตรียมการเป็นทหารในยามที่ประเทศเข้าสู่สงคราม โดยมีสาระสำคัญแยกพิจารณาได้ 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

- (1) การเป็นทหารและช้อยกเว้น
- (2) การลงบัญชีทหารกองเกิน
- (3) การเรียกและการตรวจเลือกคนเข้ากองประจำการ
- (4) การปลด

1) การเป็นทหารและช้อยกเว้น ชายซึ่งมีสัญชาติไทยตามกฎหมาย มีหน้าที่รับราชการทหารด้วยตนเองทุกคน กล่าวคือ การพิจารณาคุณสมบัติของการทำหน้าที่เป็นทหารของประเทศไทยนั้น จะถือเกณฑ์เรื่องเพศกับสัญชาติเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา การรับบุคคลเข้าเป็นทหารกองประจำการให้กระทำด้วยวิธีเรียกมาตรวจเลือกหรือจะรับเข้าเป็นทหารกองประจำการโดยวิธีอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวงก็ได้ถ้ามีความจำเป็น การรับบุคคลเข้าเป็นทหารกองประจำการจะไม่กระทำในบางท้องที่ก็ได้ การเรียกและการตรวจเลือกคนเข้าเป็นตำรวจกองประจำการตลอดถึงการยกเว้น และการปลดตำรวจซึ่งอยู่ในกองประจำการให้ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการเรียกและการตรวจเลือกคนเข้าเป็นทหารกองประจำการ การยกเว้น และการปลดทหารการเรียกคนเข้ากองประจำการเป็นตำรวจให้กระทรวงมหาดไทยทำได้โดยตกลงกับกระทรวงกลาโหม การเรียกและการตรวจเลือกคนเข้าเป็นตำรวจกองประจำการ โดยปกติก็กระทำพร้อมกันไปกับการเรียกและการตรวจเลือกคนเข้าเป็นทหารกองประจำการ การเข้าเป็นตำรวจกองประจำการถือว่าเป็นการเข้ากองประจำการตามพระราชบัญญัติรับราชการทหารเช่นเดียวกัน แต่เข้าเป็นแผนกตำรวจ ดังนั้น ผู้ที่เข้าเป็นตำรวจกองประจำการแล้วก็ไม่ต้องถูกเรียกเข้าเป็นทหารกองประจำการอีก แต่ในปัจจุบันนี้การเรียกและการตรวจเลือกคนเข้าเป็นตำรวจกองประจำการนั้นกรมตำรวจไม่ได้ขอเรียก จึงไม่มีแต่อย่างใด มีเพียงกระแสดำออกมา และถูกต่อต้านจากประชาชนเนื่องจากอาจจะถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่ไม่ควร และอาจจะเลยไปถึงการสร้างอิทธิพลเถื่อน สำหรับกรณีนักเรียนทหารเมื่อมีอายุสิบแปดปีบริบูรณ์ให้ขึ้นทะเบียนกองประจำการ ถ้าต้องออกจากนักเรียนในขณะที่อยู่ในกองประจำการยังไม่ครบกำหนดให้ส่งตัวไปรับราชการในกรมกองทหารจนกว่าจะครบกำหนดการรับราชการทหารประจำการ การแบ่งประเภทและการปลดทหารประจำการให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนของกระทรวงกลาโหม ทหารประจำการนั้น ถ้ายังมีได้ขึ้นทะเบียนกองประจำการก็ต้องขึ้นทะเบียนกองประจำการและรับราชการในกองประจำการจนครบกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่กระทรวงกลาโหมจะสั่งปลดเป็นทหารประเภทอื่น ทหารกองเกินซึ่งมีอายุ

ตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์และยังไม่ถึง 30 ปีบริบูรณ์กฎหมายกำหนดให้ช่วงอายุดังกล่าวอยู่ในระหว่างที่ จะต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการ และเมื่อต้องเข้ากองประจำการจะต้องเข้ารับราชการ ทหารกองประจำการเป็นระยะเวลา 2 ปี ส่วนผู้ซึ่งมีคุณวุฒิพิเศษหรือเมื่อมีกรณีพิเศษจะเข้ารับ ราชการทหารกองประจำการน้อยกว่า 2 ปีตามที่กำหนดในกฎกระทรวงก็ได้ ผู้ซึ่งมีคุณวุฒิพิเศษนั้น จะอ้างสิทธิดังกล่าวได้ต่อเมื่อได้แสดงหลักฐานต่อคณะกรรมการตรวจเลือกในวันตรวจเลือก หรือ ต่อหน่วยทหารที่ตนร้องขอเข้ารับราชการในวันร้องขอ วันเริ่มเข้ารับราชการทหารกองประจำการ ให้นับแต่วันขึ้นทะเบียนกองประจำการ ในกรณีที่ทหารกองเกินเข้ารับราชการทหารกองประจำการแล้ว แต่ยังไม่ขึ้นทะเบียนกองประจำการให้ไม่ได้ในวันที่ทหารกองเกินเข้ารับราชการทหารกองประจำการ นั้นจะขึ้นทะเบียนกองประจำการภายหลังจากวันเข้ารับราชการทหารกองประจำการก็ได้ และให้ถือว่า ผู้นั้นได้ขึ้นทะเบียนกองประจำการตั้งแต่วันที่เข้ารับราชการทหารกองประจำการ เมื่ออยู่ใน กองประจำการจนครบกำหนดแล้วให้ปลดเป็นทหารกองหนุนประเภทที่ 1 จะมีด้วยกัน 3 ชั้น กล่าวคือ กองหนุนชั้นที่ 1 เจ็ดปี กองหนุนชั้นที่ 2 สิบปี กองหนุนชั้นที่ 3 หกปี ตามลำดับชั้นไปจน ปลดพ้นราชการทหารประเภทที่ 1

สำหรับบุคคลซึ่งสำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยที่กระทรวงกลาโหมกำหนดตาม กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศึกษามหาวิทยาลัย และมีลักษณะตามที่กำหนดในกฎกระทรวงจะเข้ารับ ราชการทหารกองประจำการน้อยกว่า 2 ปี หรือให้ขึ้นทะเบียนกองประจำการแล้วปลดเป็นทหาร กองหนุนประเภทที่ 1 โดยมีต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการก็ได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่จะอ้างสิทธิดังกล่าวได้ต่อเมื่อได้แสดงหลักฐานต่อคณะกรรมการ ตรวจเลือกในวันตรวจเลือก หรือต่อหน่วยทหารที่ตนร้องขอเข้ารับราชการในวันร้องขอ หรือต่อหน่วย ที่ขึ้นทะเบียนกองประจำการ แล้วแต่กรณี ส่วนที่จะให้อยู่ในกองหนุนชั้นใดและเป็นเวลาเท่าใดนั้น ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับการปลดทหารกองเกินที่ต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

บุคคลซึ่งได้ลงบัญชีทหารกองเกิน ได้แก่ บรรดาชายซึ่งมีสัญชาติไทย เมื่อมีอายุย่างเข้า 18 ปีในพุทธศักราชใดให้ไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินภายในพุทธศักราชนั้นหรือ ทหารกองเกินหรือทหารกองหนุนผู้ใดประสงค์จะไปอยู่ต่างท้องที่ในอำเภอเดียวกัน หรือต่างอำเภอ เป็นการชั่วคราวเกินสามสิบวันให้แจ้งต่อนายอำเภอท้องที่ที่ตนเข้ามาอยู่ และให้นายอำเภอที่ได้รับแจ้ง ทำการสอบสวนและออกใบรับให้แล้วแจ้งให้นายอำเภอท้องที่ที่ผู้นั้นมีภูมิลำเนาทหารทราบ ถ้าบุคคล ตามที่ได้กล่าวในข้างต้นประสงค์จะย้ายภูมิลำเนาทหารให้แจ้งต่อนายอำเภอท้องที่ที่ตนเข้ามาอยู่นั้น ให้นายอำเภอที่ได้รับแจ้งทำการสอบสวน เมื่อพิจารณาเห็นว่าผู้ขอย้ายได้มาตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นประจำหรือมีที่อยู่เป็นหลักฐานและไม่ประสงค์จะหลีกเลี่ยงการรับราชการทหารก็ให้แจ้งไปยัง นายอำเภอท้องที่ที่เป็นภูมิลำเนาทหารเดิมทราบ เมื่อได้รับตอบยืนยันเป็นการถูกต้องจึงให้รับแจ้ง

การย้ายภูมิลำเนาทหารของบุคคลนั้น และออกใบรับให้แล้วให้นายอำเภอที่เกี่ยวข้องแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดของนครทหารแจ้งย้ายให้กระทำภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่ย้ายเข้ามาอยู่ในท้องที่

กรณีขอยกเว้นการเป็นทหาร พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้บุคคลดังต่อไปนี้ได้รับยกเว้นไม่ต้องเข้ารับราชการทหารกองประจำการ คือ

ก. พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์ สมณศักดิ์ คือ ยศของพระ เช่น เป็นพระครู พระชั้นเทพ หรือชั้นธรรม เป็นต้น ส่วนตำแหน่งของพระไม่เข้าความหมายของมาตรานี้ เช่น เป็นเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ อย่างนี้เป็นตำแหน่ง ไม่ใช่สมณศักดิ์ จึงไม่ได้รับการยกเว้น

ข. คนพิการทุพพลภาพ ซึ่งไม่สามารถเป็นทหารได้

ค. บุคคลซึ่งไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นทหารได้เฉพาะบางท้องที่ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง บุคคลซึ่งไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นทหารได้เฉพาะบางท้องที่ปรากฏอยู่ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 45 ได้กำหนดประเภทและที่อยู่ของบุคคลพวกนี้ไว้โดยละเอียดแล้ว

บุคคลดังต่อไปนี้ เมื่อลงบัญชีทหารกองเกินแล้วไม่เรียกมาตรวจเลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการในยามปกติ คือ

ก. พระภิกษุ สามเณร และนักบวชในพระพุทธศาสนาแห่งนิกายจีนหรือยวน ซึ่งเป็นนักธรรมตามที่กระทรวงศึกษาธิการรับรอง เป็นเพียงนักธรรมอย่างเดียวก็ได้รับการยกเว้นตามกฎหมายแล้ว

ข. นักบวชศาสนาอื่นซึ่งมีหน้าที่ประจำในกิจของศาสนาตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2498) โดยมีสาระสำคัญ คือ ศาสนาอิสลาม ยกเว้นให้ทุกสุเหร่า แต่ในสุเหร่าหนึ่ง ยกเว้นให้เพียง 3 คน คือ โต๊ะอิหม่ามหนึ่งคน โต๊ะบิลาหนึ่งคน และโต๊ะกาเตบหนึ่งคน เท่านั้น ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกกับนิกายโปรเตสแตนต์ ศาสนาคริสต์นิกายทั้งสองนิกายนี้ยกเว้นให้ทุกอารามหรือทุกสำนัก สำหรับนิกายโรมันคาทอลิกยกเว้นให้ 4 คน คือ เจ้าอธิการวัดหนึ่งคนกับผู้ช่วยเจ้าอธิการวัดอีก 3 คน แล้วแต่เจ้าอธิการวัดจะเลือก สำหรับนิกายโปรเตสแตนต์ยกเว้นให้เพียง 3 คน แล้วแต่ผู้เป็นหัวหน้าสำนักจะเลือกนักบวชศาสนาต่าง ๆ ที่ยกเว้นให้นี้ ต้องขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดออกใบสำคัญนักบวชให้ก่อน เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดออกใบสำคัญให้ผู้ใดแล้ว จึงจะได้รับการยกเว้น ดังนั้น ในการขอใบสำคัญจึงต้องขอก่อนวันทำการตรวจเลือกและจะขอต่อคณะกรรมการตรวจเลือกก็ไม่ได้ เพราะคณะกรรมการตรวจเลือกไม่มีอำนาจออกใบสำคัญให้

ค. บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนดตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารได้แก่ บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหาร

ซึ่งกรมการรักษาดินแดนเป็นเจ้าหน้าที่ทำการฝึกอยู่ โดยปกติผู้ที่เข้ารับการฝึกวิชาทหารในขณะนี้ ต้องเป็นนักเรียนและเรียนตั้งแต่ชั้นเตรียมอุดมศึกษาหรืออาชีวศึกษาขึ้นไปถึงขั้นเป็นนิสิตหรือนักศึกษาของมหาวิทยาลัย แต่ได้ทราบว่าผู้ที่เรียนจบหลักสูตรของโรงเรียนแล้วแต่ยังไม่จบหลักสูตรการฝึกวิชาทหาร จะเข้ารับการฝึกต่อจนจบก็ได้ เนื่องจากกรมการรักษาดินแดนมีรายชื่อผู้ที่เข้ารับการฝึกวิชาทหารอยู่แล้ว การขอยกเว้นจึงไม่ต้องทำเอง ผู้ขอยกเว้นเพียงแต่ส่งหลักฐานแจ้งต่อกรมการรักษาดินแดนแล้ว กรมการรักษาดินแดนจะดำเนินการขอยกเว้นให้เอง ซึ่งเป็นหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมจะแจ้งไปยังจังหวัดภูมิลาเนาทหารของผู้นั้นให้จัดการยกเว้นให้ แล้วผู้นั้นไม่ต้องไปเข้ารับการตรวจเลือก

ง. นักเรียนโรงเรียนเตรียมทหารของกระทรวงกลาโหม ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนเตรียมทหารของกระทรวงกลาโหม วิธีการขอยกเว้นกระทรวงกลาโหมคงดำเนินการให้เช่นเดียวกับบุคคลตาม (3)

จ. ครูซึ่งประจำทำการสอนหนังสือ หรือวิชาการต่าง ๆ ที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือราชการส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง และผู้ว่าราชการจังหวัดออกใบสำคัญให้ไว้ ได้แก่ ครูซึ่งประจำทำการสอนหนังสือหรือวิชาการต่าง ๆ ที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวง ทบวง กรม หรือราชการส่วนท้องถิ่น แต่ครูไม่ได้รับการยกเว้นทุกคน หรือทุกโรงเรียน ครูที่จะมีสิทธิได้รับการยกเว้นจะต้องเข้าลักษณะตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ 42 (พ.ศ. 2517) แก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวงฉบับที่ 68 (พ.ศ. 2526)

ฉ. นักศึกษาของศูนย์กลางอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ

ช. นักศึกษาของศูนย์ฝึกการบินพลเรือนของกระทรวงคมนาคม

บุคคลตาม (6) และ (7) ไม่มีปัญหาอะไร เมื่อเข้าเป็นนักศึกษาของสำนักศึกษานั้น ๆ แล้ว ก็ขอยกเว้นได้ เป็นหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจะแจ้งจังหวัดที่เป็นภูมิลาเนาทหารจัดการยกเว้นให้

ซ. บุคคลซึ่งได้สัญชาติไทยโดยการแปลงสัญชาติ เป็นบุคคลที่ได้แปลงสัญชาติเป็นคนไทยตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่จะทราบว่าเป็นบุคคลประเภทนี้ตั้งแต่ไปแสดงตนขอลงบัญชีทหารกองเกินแล้ว จะจัดการยกเว้นให้ทันทีโดยตัวไม่ต้อง ขอยกเว้นอีก

ฅ. บุคคลซึ่งได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกครั้งเดียวตั้งแต่สิบปีขึ้นไป หรือเคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหลายครั้งรวมกันตั้งแต่สิบปีขึ้นไป หรือเคยถูกศาลพิพากษาให้กักกัน ได้แก่ บุคคลซึ่งได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกครั้งเดียวตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป หรือเคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหลายครั้งรวมกันตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป หรือเคยถูกศาลพิพากษาให้กักกันถือเอาตามคำพิพากษาของศาล ไม่ใช่

ถือวันต้องโทษจริง เช่น ศาลพิพากษาให้จำคุก 10 ปี แต่ติดอยู่จริง ๆ เพียง 8 ปี อย่างนี้ก็ขอยกเว้นได้ ส่วนโทษกักกันนั้นไม่ต้อง คำนึงถึงกำหนดระยะเวลาว่าจะต้องโทษกักกันกี่วันก็ขอยกเว้นได้ วิธีการขอยกเว้น ผู้จะขอยกเว้นต้องนำหลักฐาน ซึ่งอาจเป็นสำเนาคำพิพากษาก็ได้ ไปยื่นขอยกเว้น ต่อนายอำเภอท้องที่ภูมิลำเนาทหาร หรือถ้ายื่นไม่ทันจะไปยื่นต่อคณะกรรมการตรวจเลือกในวันทำการตรวจเลือกก็ได้ เพราะกฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลาไว้

2) การลงบัญชีทหารกองเกิน บรรดาชายซึ่งมีสัญชาติไทย เมื่อมีอายุย่างเข้าสิบแปดปี ในพุทธศักราชใดให้ไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินภายในพุทธศักราชนั้น ผู้ใดไม่สามารถไปลงบัญชีทหารกองเกินด้วยตนเองได้ต้องให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะและเชื่อถือได้ไปแจ้งแทนให้นายอำเภอสอบสวน เมื่อเห็นว่าถูกต้องให้ลงบัญชีทหารกองเกินไว้ ถ้าไม่มีผู้มาแจ้งแทนให้ถือว่าผู้นั้นหลีกเลี่ยงชัดเจนไม่มาลงบัญชีทหารกองเกิน เมื่อได้รับการขอลงบัญชีทหารกองเกินให้นายอำเภอออกใบสำคัญหรือใบรับให้ ผู้ขอลงบัญชีทหารกองเกินไว้เป็นหลักฐานหากใบสำคัญชำรุดหรือสูญหายให้ผู้ถือแจ้งต่อนายอำเภอท้องที่เพื่อขอรับใบสำคัญใหม่ โดยเสียค่าธรรมเนียมฉบับละหนึ่งบาท แต่ถ้าการชำรุดหรือสูญหายนั้นเป็นเพราะเหตุสุดวิสัยก็ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ผู้ซึ่งได้ลงบัญชีทหารกองเกิน ตามมาตรานี้แล้วให้ถือว่าเป็นทหารกองเกิน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคมของพุทธศักราชถัดไป การลงบัญชีทหารกองเกินนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและแบบที่กำหนดในกฎกระทรวง ผู้ซึ่งอยู่ในบังคับ คือ บรรดาชายซึ่งมีสัญชาติเป็นไทยตามกฎหมาย บังคับเฉพาะบุคคลอายุเดียว คือ ผู้ที่มีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ หรืออย่างเข้า 18 ปี การบังคับตามมาตรานี้คือ บังคับให้ตัวไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกิน การลงบัญชีทหารกองเกินก็คือการทำทะเบียนหลักฐานอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับการทำทะเบียนบ้านเหมือนกัน แต่ทำเพื่อความมุ่งหมายคนละอย่าง การทำบัญชีทหารกองเกิน ทำเพื่อให้เป็นหลักฐานสำหรับเรียกเข้าเป็นทหาร การไปลงบัญชีทหารกองเกินควรนำบัตรประจำตัวและสูติบัตร (ใบเกิด) พร้อมด้วยทะเบียนบ้าน ไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเจ้าหน้าที่สถิติอำเภอจะได้ทำการตรวจสอบว่าเป็นผู้มีสัญชาติไทยตามกฎหมายหรือไม่ เมื่อทำคำร้องแล้วเจ้าหน้าที่จะทำการตรวจสอบกับทะเบียนบ้านอีกครั้งหนึ่ง ถ้าหลักฐานตรงกันและปรากฏว่าเป็นผู้มีสัญชาติไทยโดยแน่นอนแล้วก็จะออกใบสำคัญให้ต่อไป ถ้าบังเอิญใบสำคัญหมดเจ้าหน้าที่ก็จะออกใบรับ (แบบ สด.10) ให้เป็นหลักฐานไว้ก่อนแล้วนัดวันให้มารับใบสำคัญต่อไป ใบสำคัญนี้ถ้าชำรุดหรือสูญหายผู้ถือต้องแจ้งขอรับใบสำคัญใหม่ต่อนายอำเภอท้องที่ภายในกำหนด 30 วัน

สถานที่ที่ต้องไปแสดงตนขอลงบัญชีทหารกองเกิน ต้องไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอท้องที่เป็นภูมิลำเนา กำหนดเวลาในการไปลงบัญชีทหารกองเกินให้เวลาสิ้นสุดไว้เพียงสิ้นเดือนธันวาคมของปีที่มีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ หรืออย่างเข้า 18 ปี แต่ตามวิธีนับอายุ

ที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้ใดจะมีอายุย่างเข้าอายุใหม่ก็ต้องเริ่มตั้งแต่ต้นปี ดังนั้น จึงสรุปได้ว่ากฎหมายกำหนดระยะเวลาให้ไปลงบัญชีทหารกองเกินได้ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคมของปีที่มีอายุย่างเข้า 18 ปี การไปลงบัญชีทหารกองเกินตามมาตรา 16 นี้ โดยปกติต้องไปขอลงบัญชีด้วยตนเอง แต่ก็ยังมีข้อผ่อนผันสำหรับผู้ไม่สามารถจะไปลงบัญชีทหารกองเกินด้วยตนเองได้ โดยให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะและเชื่อถือได้ไปแจ้งแทน การผ่อนผันให้ตามมาตรานี้ผ่อนผันให้สำหรับผู้ที่ไม่สามารถไปด้วยตนเอง เท่านั้น

ในเดือนกันยายนทุกปี ให้นายอำเภอจัดการประกาศให้ผู้ที่มีอายุถึงเขตที่จะต้องลงบัญชีทหารกองเกินไปลงบัญชีทหารกองเกิน ประกาศเช่นว่านี้ให้นายอำเภอปิดไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ และ ณ ที่เปิดเผยตามชุมชนในท้องที่นั้นกับให้นายอำเภอส่งประกาศให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเพื่อนำไปแจ้งให้ราษฎรในท้องที่ของตนทราบด้วย

บุคคลซึ่งยังมีได้ลงบัญชีทหารกองเกินที่อำเภอพร้อมกับคนชั้นปีเดียวกัน เพราะเหตุใด ๆ ก็ดี ถ้าอายุยังไม่ถึงสี่สิบหกปีบริบูรณ์ให้ปฏิบัติทำนองเดียวกับมาตรา 16 ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่สามารถจะปฏิบัติได้ แต่จะให้ผู้อื่นแจ้งแทนไม่ได้ ถ้านายอำเภอจะเรียกตัวลงบัญชีทหารกองเกินก็ย่อมทำได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว เมื่อได้รับการลงบัญชีทหารกองเกินตามมาตรา 16 ให้นายอำเภอออกใบสำคัญหรือใบรับให้ไว้เป็นหลักฐาน หากใบสำคัญชำรุดหรือสูญหายให้ผู้ถือแจ้งต่อนายอำเภอท้องที่เพื่อขอรับใบสำคัญใหม่โดยเสียค่าธรรมเนียมฉบับละหนึ่งบาท

เมื่อจำเป็นนายอำเภอมีอำนาจประกาศเรียกบุคคลที่ได้ลงบัญชีทหารกองเกินไว้ที่อำเภอแล้วไปแสดงตนเพื่อลงบัญชีทหารกองเกินใหม่ได้ภายในกำหนด 90 วันนับตั้งแต่วันประกาศประกาศเช่นว่านี้ ให้นายอำเภอปิดไว้ ณ ที่ว่าการอำเภอ และ ณ ที่เปิดเผยตามชุมชนในท้องที่นั้นกับให้นายอำเภอส่งประกาศให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเพื่อนำไปแจ้งให้ราษฎรในท้องที่ของตนทราบด้วย ผู้ใดไม่สามารถจะไปลงบัญชีทหารกองเกินด้วยตนเองได้ต้องให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะ และพอจะเชื่อถือได้ไปแจ้งแทน ถ้าไม่มีผู้แทนให้ถือว่าผู้นั้นหลีกเลี่ยงชัดเจน เมื่อได้รับการขอลงบัญชีทหารกองเกิน ให้นายอำเภอออกใบสำคัญหรือ ใบรับให้ผู้ขอลงบัญชีทหารกองเกินไว้เป็นหลักฐานตามที่กำหนดในกฎกระทรวง หากใบสำคัญชำรุดหรือสูญหายให้ผู้ถือแจ้งต่อนายอำเภอท้องที่เพื่อขอรับใบสำคัญใหม่ โดยเสียค่าธรรมเนียมฉบับละหนึ่งบาท แต่ถ้การชำรุดหรือสูญหายนั้นเป็นเพราะเหตุสุดวิสัย ก็ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

3) การเรียกและการตรวจเลือกคนเข้ากองประจำการ มีสาระสำคัญ คือ บุคคลที่อยู่ในกำหนดออกหมายเรียกมาตรวจเลือกเข้าเป็นทหารกองประจำการนั้นคือผู้ที่เป็นทหารกองเกินเป็นบทบัญญัติทั่วไปบอกให้ทราบว่า การรับคนเข้าเป็นทหารกองประจำการ โดยวิธีเรียกมาตรวจ

เลือกนั้นต้องเริ่มต้นด้วยการออกหมายเรียกซึ่งก็คือ หนังสือของนายอำเภอ สั่งให้ผู้ที่มิหน้าที่ต้องเข้ารับการตรวจเลือกไปพร้อมกัน ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งตามเวลาที่กำหนดให้เพื่อจะได้ทำการตรวจเลือกเข้าเป็นทหารกองประจำการตามกฎหมายที่กำหนดไว้

สำหรับการตรวจเลือกคนเข้ากองประจำการให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กำหนดผู้ดำรงตำแหน่งเทียบได้ไม่ต่ำกว่า ผู้บัญชาการกองพล เป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจเลือกและคณะกรรมการชั้นสูง ปัจจุบันกำหนดให้แม่ทัพภาคเป็นผู้มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจเลือกและคณะกรรมการชั้นสูงภายในกองทัพของตนให้ผู้ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมกำหนด แต่งตั้ง คณะกรรมการตรวจเลือกขึ้นในท้องที่แต่ละจังหวัด เพื่อทำการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้ารับราชการทหารกองประจำการ โดยให้ประกอบด้วยนายทหารสัญญาบัตรซึ่งมียศไม่ต่ำกว่าพันโทหนึ่งคน เป็นประธานกรรมการ นายทหารสัญญาบัตรซึ่งมียศหรือเทียบเท่าไม่สูงกว่าประธานกรรมการไม่เกินสองคน สัสดีจังหวัดหรือผู้แทนหนึ่งคน ซึ่งมีได้ประจำอยู่ในท้องที่จังหวัดที่ตรวจเลือกนั้น และนายทหารสัญญาบัตร ซึ่งเป็นผู้ประกอบ วิชาศิลปะแผนปัจจุบันชั้น 1 สาขาเวชกรรม หนึ่งคนหรือหลายคนเป็นกรรมการ ถ้าไม่อาจแต่งตั้งนายทหารสัญญาบัตร ซึ่งเป็นผู้ประกอบ วิชาศิลปะดังกล่าวเป็นกรรมการ ได้ ก็ได้แต่งตั้งผู้อื่นซึ่งเป็นผู้ประกอบ วิชาศิลปะแผนปัจจุบันชั้น 1 สาขาเวชกรรมแทน หน้าที่ของกรรมการตรวจเลือกและวิธีการตรวจเลือกให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

เมื่อได้คัดคนที่ยกเว้นด้วยเหตุต่าง ๆ ออกแล้ว ถ้ามีจำนวนทหารกองเกินที่จะรับราชการเป็นทหารกองประจำการได้มากกว่า จำนวนที่ฝ่ายทหารต้องการให้ผ่อนผันแก่ประเภทบุคคลดังต่อไปนี้

ก. บุคคลที่จำเป็นต้องหาเลี้ยงบิดาหรือมารดาซึ่งไร้ความสามารถหรือพิการทุพพลภาพหรือชราจนหาเลี้ยงชีพไม่ได้ และไม่มีผู้อื่นเลี้ยงดูแต่ถ้ามีบุตรหลายคนจะต้องเข้ากองประจำการพร้อมกันคงผ่อนผันให้คนเดียวตามแต่บิดาหรือมารดาจะเลือก ถ้าบิดาหรือมารดาไม่สามารถจะเลือกได้ ก็ให้คณะกรรมการตรวจเลือกพิจารณาผ่อนผันให้หนึ่งคน

ข. บุคคลที่จำเป็นต้องหาเลี้ยงบุตรซึ่งมารดาตาย หรือไร้ความสามารถ หรือพิการทุพพลภาพและบุคคลที่จำเป็นต้องหาเลี้ยงพี่หรือน้องร่วมบิดามารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาซึ่งบิดามารดาตาย ทั้งนี้ เมื่อบุตรหรือพี่หรือน้องนั้นหาเลี้ยงชีพไม่ได้ และไม่มีผู้อื่นเลี้ยงดู

ค. บุคคลที่อยู่ในระหว่างการศึกษาตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

ผู้อ้างสิทธิตาม (1) หรือ (2) แห่งมาตรานี้ ต้องร้องขอผ่อนผันต่อนายอำเภอท้องที่ก่อนวันตรวจเลือกเข้ากองประจำการไม่น้อยกว่าสามสิบวัน เว้นแต่ในกรณีพิเศษซึ่งไม่ใช่ความผิดของผู้ร้อง และผู้ร้องต้องร้องต่อคณะกรรมการตรวจเลือกในวันตรวจเลือก ตามมาตรา 30 อีกครั้งหนึ่ง

นายอำเภอต้องสอบสวนหลักฐานไว้เสียก่อนวันตรวจเลือก เพื่อคณะกรรมการตรวจเลือกจะได้ตัดสินใจได้ทันที การขอผ่อนผันตาม (3) ให้ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ถ้าไม่สามารถจะผ่อนผันพร้อมกันทั้งสามประเภทได้เพราะจะทำให้คนไม่พอจำนวนที่ฝ่ายทหารต้องการให้ผ่อนผันคนประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 รวมกันก่อน ถ้าคนยังเหลือจึงผ่อนผันคนประเภทที่ 3 ถ้าจำนวนคนในประเภทใดจะผ่อนผันไม่ได้ทั้งหมดต้องให้คนประเภทนั้นจับสลาก การผ่อนผันนี้เป็นการผ่อนผันในขั้นสุดท้าย

ถ้าผู้ที่ถูกเรียกมาตรวจเลือกเห็นว่าตนควรจะได้รับการยกเว้นหรือผ่อนผันต้องนำหลักฐานมาแสดงต่อคณะกรรมการตรวจเลือกก่อนจับสลากหรือก่อนกำหนดให้เข้ากองประจำการในกรณีที่ไม่มีการจับสลาก มิฉะนั้นให้ถือว่าหมดสิทธิที่จะได้รับการยกเว้นหรือผ่อนผัน การขอรับสิทธิยกเว้นหรือผ่อนผันในวันทำการตรวจเลือกนั้นต้องกระทำหรือยื่นเรื่องราวขอรับสิทธิก่อนถูกกำหนดตัวให้เข้ากองประจำการ มิฉะนั้นจะไม่ได้รับสิทธิ

ในการตรวจคนเข้ากองประจำการนั้น ถ้าผู้ที่ต้องเข้ากองประจำการเห็นว่าคณะกรรมการตรวจเลือกตัดสินไม่ถูกต้องหรือไม่ยุติธรรม ก็ให้ยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการชั้นสูงได้ แต่ให้ส่งผู้นั้นเข้ากองประจำการก่อนจนกว่าจะได้รับคำตัดสินของคณะกรรมการชั้นสูง

ถ้าปรากฏว่าทหารกองเกินซึ่งมีอายุเกิน 21 ปีบริบูรณ์ และยังไม่ถึง 30 ปีบริบูรณ์ในปีที่จะเข้ารับราชการทหารกองประจำการไปทำมาหาเลี้ยงชีพในท้องที่อำเภออื่น และนายอำเภอท้องที่ที่เป็นภูมิลำเนาทหารได้ส่งหมายเรียกไปยังนายอำเภอท้องที่ที่ผู้นั้น ไปอยู่มอบแทนให้ เมื่อได้รับหมายเรียกแล้ว แต่ไม่สามารถจะไปตามหมายนั้นได้ เพราะไม่มีค่าพาหนะหรือจะไปไม่ทัน ผู้นั้นต้องรีบชี้แจงต่อนายอำเภอท้องที่ที่ไปอยู่ เมื่อนายอำเภอท้องที่นั้นสอบสวนได้ความจริงก็ให้เข้ารับการตรวจเลือกพร้อมกับคนในอำเภอท้องที่ที่ไปอยู่ แต่ถ้าไม่สามารถส่งเข้ารับการตรวจเลือกในอำเภอท้องที่นั้นได้ ก็ให้นายอำเภอรีบจัดส่งผู้นั้นไปรับการตรวจเลือกยังอำเภอท้องที่ใกล้เคียงตามที่เห็นสมควร ให้นายอำเภอท้องที่ที่รับเข้าตรวจเลือกแจ้งต่อนายอำเภอท้องที่ที่ออกหมายเรียก

ทหารกองเกินที่หลีกเลี่ยงจัดจีนไม่มารับการตรวจเลือก ถ้าไม่ขัดต่อการเป็นทหารกองประจำการ ก็ให้ส่งผู้นั้นเข้ารับราชการทหารกองประจำการในปีนั้นหรือปีถัดไปโดยไม่ให้จับสลาก คนหลีกเลี่ยงจัดจีน คือ คนที่ขาดไม่มาให้คณะกรรมการตรวจเลือกทำการตรวจเลือกตามหมายเรียกของนายอำเภอ เจ้าหน้าที่ได้ยกเรื่องขึ้นพิจารณาความผิด ศาลได้พิจารณาตัดสินถึงที่สุดให้ลงโทษ และเจ้าหน้าที่ได้ยกรายชื่อจากบัญชีคนที่ขาดการตรวจเลือกไปไว้ในบัญชีคนหลีกเลี่ยงจัดจีน และสำหรับคำว่าไม่ขัดต่อการเป็นทหารกองประจำการนั้น

ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการผู้ใดที่ต้องเริ่มเข้ารับราชการทหารกองประจำการ ให้นายอำเภอท้องที่ที่รับเข้าตรวจเลือกเป็นผู้กำหนด และให้นายอำเภอออกหมายนัดเพื่อให้ทหารกองเกินผู้นั้นมา ณ ที่อำเภอท้องที่ตามที่ได้กำหนดไว้ เพื่อเข้ารับราชการทหารกองประจำการ

ถ้าทหารกองเกินผู้นั้น ไม่มาตามนัด ให้ถือว่าหลีกเลี่ยงชัดเจน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ทหารกองเกินที่ถูกเข้ากองประจำการ เมื่อเริ่มเข้ารับราชการทหารกองประจำการ เมื่อใดให้รับ ขึ้นทะเบียนกองประจำการ โดยไม่ชักช้า ทหารกองเกินหรือทหารกองหนุนมีหน้าที่เข้ารับราชการ ทหารในการเรียกพล เพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการ ระดมพล กระทรวงกลาโหมมีอำนาจกำหนดให้ทำการเรียกพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือ เพื่อทดลองความพร้อมตามที่เห็นสมควร ส่วนการระดมพลให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา การเรียกเข้ารับราชการทหารให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้จัดเตรียมและอำนวยความสะดวก ให้ กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดำเนินการเรียกและส่งทหารเข้ารับราชการตามความประสงค์ของ กระทรวงกลาโหม การผ่อนผันไม่ต้องเรียกหรือไม่ต้องเข้ารับราชการทหารให้เป็นไปตาม หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การเรียกคนเข้ารับราชการทหาร แยกออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

ประเภทแรก การเรียกพลเพื่อตรวจสอบ คือการเรียกทหารกองเกิน หรือทหารกองหนุน เข้ารับการตรวจสอบสภาพ ตรวจสอบบัญชี และซักซ้อมระเบียบการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดผลสมบูรณ์ ในการที่จะปฏิบัติการเรียกพล เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือการเรียกพลเพื่อทดลองความพร้อม หรือ การระดมพลตามแผน การเรียกพล เพื่อตรวจสอบนี้ โดยธรรมดากระทำในยามปกติ มีความมุ่งหมาย เพื่อทดสอบผลการเรียก ตรวจสอบบัญชีรายชื่อบุคคล ทดสอบและตรวจสอบขนาดเครื่องแต่งกาย ตรวจสอบร่างกายอบรม และบรรยายเรื่องที่ทหารควรทราบชี้แจง และทบทวนหน้าที่ของทหาร

ประเภทที่สอง การเรียกพลเพื่อฝึกวิชาทหาร คือ การเรียกทหารกองเกินหรือ ทหารกองหนุนเข้ารับการฝึกหรือ ทบทวนวิชาทหารเพื่อให้มีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติ หน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียกพลเพื่อฝึกวิชาทหารนี้ โดยธรรมดากระทำในยามปกติ และ ให้กระทำโดยแยกฝึกตามหน่วยทหาร หรือจะให้หน่วยหนึ่งหน่วยใด ทำการฝึกเป็นส่วนรวมก็ได้ ทั้งนี้ มุ่งหมายให้กระทำทุก ๆ ปี และควรเรียกผู้ซึ่งถูกปลดจากกองประจำการ หรือจากประจำการ ไปแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี

ประการที่สี่ การเรียกพลเพื่อทดลองความพร้อม คือการเรียกทหารกองเกินหรือ ทหารกองหนุนตามบัญชีบรรจุกำลังเข้าประจำหน่วย แล้วทำการฝึกเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ทั้งนี้เพื่อทดสอบแผนหรือเตรียมรับสถานการณ์ การเรียกพลเพื่อทดลองความพร้อมครั้งคราวหนึ่ง ผู้มีหน้าที่เข้ารับการเรียกพลเพื่อทดลองความพร้อม อาจถูกเรียกเฉพาะผู้ซึ่งได้รับการบรรจุไว้ ในบัญชีบรรจุกำลังตามแผน และจะเรียกเข้ามาเต็มตามแผนหรือจะเรียกเข้ามาเฉพาะบางส่วน แล้วแต่ความประสงค์ของทางราชการทหาร

ประการที่ห้า การระดมพล คือการเรียกทหารกองเกินหรือทหารกองหนุนเข้าบรรจุหน่วยทหาร ในเมื่อประเทศชาติอยู่ในสถานการณ์คับขัน เพื่อเตรียมป้องกัน หรือปราบปรามจลาจล หรือเพื่อขยายกำลังตามอัตราสงคราม การระดมพลจะกระทำเมื่อมีพระบรมราชโองการให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการระดมพลแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จะได้สั่งดำเนินการต่อไป

การเรียกพลดังกล่าวทั้ง 4 ชนิดนี้ทางราชการได้กำหนดให้ผ่อนผันแก่ทหารกองเกิน และทหารกองหนุนบางประเภทไว้ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวงฉบับที่ 39 (พ.ศ. 2516)

4) การปลด การปลดทหารกองประจำการเป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 1 นั้น ถ้ากระทรวงกลาโหมเห็นว่ามีความจำเป็นจะเลื่อนกำหนดเวลาปลดไป ก็ให้สั่งเลื่อนไปได้ตามความจำเป็น ซึ่งเป็นการให้อำนาจกระทรวงกลาโหมสามารถสั่งเลื่อนกำหนดเวลาปลดทหารกองประจำการเป็นทหารกองหนุน ชั้นที่ 1 ออกไปได้ตามความจำเป็น ซึ่งปกติทหารกองประจำการต้องรับราชการในกองประจำการมีกำหนด 2 ปี แต่ถ้ามีความจำเป็นเช่นเกิดเหตุฉุกเฉินหรือเกิดสงครามกระทรวงกลาโหม อาจสั่งเลื่อนกำหนดเวลาปลดออกไปอีกตามความจำเป็นซึ่งอาจจะเลื่อนออกไปอีกเท่าใดก็ได้ ข้อสังเกตมาตรานี้ให้อำนาจกระทรวงกลาโหมสั่งเลื่อนกำหนดเวลาปลดออกไปเท่านั้น แต่จะสั่งเลื่อนกำหนดเวลาปลดเข้ามาไม่ได้ แต่ก็มีอำนาจสั่งให้ลาพักการปลดโดยถือว่าตัวยังคงรับราชการอยู่ในกองประจำการได้ เพราะยังไม่ได้ปลด ทหารกองเกินเมื่อมีอายุครบกำหนดปลดแล้ว ให้ปลดเป็นทหารกองหนุน ประเภทที่ 2 ตามลำดับ คือ อายุ 30 ปีบริบูรณ์เป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 2 อายุ 40 ปีบริบูรณ์เป็นทหารกองหนุนชั้นที่ 3 อายุ 46 ปีบริบูรณ์เป็นพันราชการทหารประเภทที่ 2

5.7 พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการทหาร พ.ศ. 2521 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2551

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ข้าราชการทหาร” หมายความว่า ทหารประจำการและข้าราชการกลาโหม พลเรือนที่บรรจุในตำแหน่งอัตราทหาร

“ทหารกองประจำการ” หมายความว่า ทหารกองประจำการตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

“นักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหม” หมายความว่า นักเรียนที่เข้าศึกษาในโรงเรียนของทางราชการทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

5.8 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 19) พ.ศ. 2562

มาตรา 8 กระทรวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการป้องกันและรักษาความมั่นคงของราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในประเทศ การรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ

สนับสนุนการพัฒนาประเทศ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงกลาโหม

5.9 พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2551 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“ข้าราชการทหาร” หมายความว่า ข้าราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหาร

“ข้าราชการพลเรือนกลาโหม” หมายความว่า ข้าราชการที่ได้รับการบรรจุและแต่งตั้งให้รับราชการในกระทรวงกลาโหมในตำแหน่งที่มีใช้อัตราทหารและไม่มีชั้นยศเพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทาง

“ทหารกองประจำการ” หมายความว่า ทหารกองประจำการตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

“นักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหม” หมายความว่า นักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหมตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหาร

“เจ้าหน้าที่ทางทหาร” หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแต่งตั้งโดยความเห็นชอบของสภากลาโหมเพื่อปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัตินี้

“การใช้กำลังทหาร” หมายความว่า การใช้ทหารตามมาตรา 6 วรรคหนึ่ง ข้าราชการพลเรือนกลาโหม และเจ้าหน้าที่ทางทหาร เพื่อปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 ทหาร ประกอบด้วย ข้าราชการกระทรวงกลาโหมที่เป็นข้าราชการทหาร ทหารกองประจำการ นักเรียนในสังกัดกระทรวงกลาโหมที่ขึ้นทะเบียนกองประจำการและบุคคลที่ถูกเรียกเข้ารับราชการทหารตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

ข้าราชการกระทรวงกลาโหม แบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ ข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือนกลาโหม

มาตรา 7 การบริหารราชการของกระทรวงกลาโหม ต้องดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เว้นแต่ในกรณีใดที่มีความจำเป็นในการบริหารราชการของกระทรวงกลาโหม อาจกำหนดวิธีปฏิบัติราชการให้สอดคล้องและเหมาะสมกับการปฏิบัติราชการของกระทรวงกลาโหมเป็นการเฉพาะสำหรับกรณีนั้นได้ โดยให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

มาตรา 8 กระทรวงกลาโหม มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) พิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรจากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในราชอาณาจักร ปรามปรามการกบฏและการจลาจล โดยจัดให้มีและใช้กำลังทหารตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหรือตามที่มีกฎหมายกำหนด

(2) พิทักษ์รักษา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนสนับสนุนภารกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์

(3) ปกป้อง พิทักษ์รักษาผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคงตลอดจนสนับสนุนภารกิจอื่นของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหามาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชน

(4) ศึกษา วิจัย พัฒนา และดำเนินการด้านอุตสาหกรรมป้องกันประเทศและพลังงาน ทหาร ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ และด้านกิจการอวกาศเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนภารกิจของกระทรวงกลาโหมและความมั่นคงของประเทศ

(5) ปฏิบัติการอื่นที่เป็นการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจากสงครามเพื่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือปฏิบัติการอื่นใด ทั้งนี้ ตามที่มีกฎหมายกำหนดหรือตามมติคณะรัฐมนตรี

ในการดำเนินการตาม (4) กระทรวงกลาโหมอาจมอบหมายให้ส่วนราชการในกระทรวงกลาโหมหรือหน่วยงานอื่นในกำกับของกระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดำเนินการก็ได้หรืออาจร่วมงาน ร่วมทุนหรือดำเนินการกับภาคเอกชนตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ได้

มาตรา 40 ในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติในหมวดนี้ ให้เจ้าหน้าที่ทางทหารเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 41 ทหาร ข้าราชการพลเรือนกลาโหม และผู้ที่ร่วมปฏิบัติหน้าที่กับทหารในภารกิจเพื่อความมั่นคงของประเทศ อาจได้รับค่าตอบแทนและสิทธิประโยชน์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงกลาโหมกำหนดโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

5.10 พระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2503 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2521

เหตุผลของการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาการฝึกทหาร พ.ศ. 2503 นี้คือ การที่กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารที่ใช้อยู่ในขณะนั้นยังไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับนโยบายการทหารซึ่งได้รับการปรับปรุงใหม่ โดยให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77/ตอนที่ 31/ฉบับพิเศษ หน้า 31/13 เมษายน 2503 ในสมัยของ พลเอก ถ. กิตติขจร เป็นรองนายกรัฐมนตรี ผลการออกพระราชบัญญัตินี้เป็นการยกเลิก พระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2494 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2497 บรรดาบทกฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน ซึ่งพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ถูกแก้ไขอีกต่อมา 3 ครั้งกล่าว คือ ครั้งที่ 1 โดยที่กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้

ยังไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการฝึกทหารเสียใหม่ ให้สอดคล้องกับนโยบายการทหารซึ่งได้รับการปรับปรุงใหม่ ครั้งที่ 2 แก่ไขเพื่อเป็นการสมควร กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับลักษณะ คุณสมบัติและเงื่อนไขของบุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหาร และบุคคลซึ่งพ้นจากการฝึกวิชาทหาร รวมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดทำบัญชีรายชื่อบุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารและบุคคลซึ่งพ้นจากการฝึกวิชาทหาร ตลอดจนการได้รับยกเว้นและไม่ได้รับยกเว้นการเรียกมาตรวจเลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการในยามปกติ ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารของบุคคลดังกล่าว จึงสมควรแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2503 เพื่อให้ออกกฎกระทรวง เพื่อกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นได้ และครั้งที่ 3 เนื่องจากการฝึกวิชาทหารในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของกรมรักษาดินแดน จังหวัดทหารบกและมณฑลทหารบก ซึ่งเป็นส่วนราชการของกองทัพบก ดังนั้น เพื่อให้การฝึกวิชาทหารได้รับผลสมความมุ่งหมายของทางราชการ จึงควรกำหนดให้กองทัพบกเป็นผู้รับผิดชอบในการฝึกนี้ ประกอบกับทางราชการมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร ผู้ช่วยผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารขึ้น เพื่อช่วยเหลือทางราชการในด้านการปกครองบังคับบัญชา นักศึกษาวิชาทหาร และแต่งตั้งผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารพิเศษ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารทั้งนี้ สาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ แยกพิจารณาออกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

- (1) การดำเนินกิจการวิชาทหาร
- (2) การเข้ารับการฝึกทหารและการพ้นจากการเป็นนักศึกษาวิชาทหาร
- (3) สิทธิประโยชน์ของการเป็นนักศึกษาวิชาทหาร

1) การดำเนินกิจการวิชาทหาร พระราชบัญญัติส่งเสริมวิชาการฝึกทหาร พ.ศ. 2503 ให้กองทัพบกรับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับการฝึกวิชาทหาร ตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหม กำหนด บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างรับการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรให้เรียกว่านักศึกษาวิชาทหาร และในเวลาฝึกวิชาทหารให้นักศึกษาวิชาทหารอยู่ในความปกครองของกองทัพบก การดำเนินการเกี่ยวกับการฝึกวิชาทหารและการปกครองนักศึกษาวิชาทหารให้เป็นไปตามที่กองทัพบกกำหนด เพื่อประโยชน์ในการฝึกวิชาทหาร กองทัพบกมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลที่มีความเหมาะสมเป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารหรือผู้ช่วยผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารเป็นการประจำหรือเป็นการชั่วคราว เพื่อช่วยเหลือในการปกครองนักศึกษาวิชาทหารได้ และเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการฝึกวิชาทหารกองทัพบกมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการปกครองและการฝึกนักศึกษาวิชาทหาร โดยผ่านการฝึกอบรมครบตามหลักสูตรที่กองทัพบกกำหนดเป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารพิเศษได้ โดยบุคคลซึ่งจะได้รับแต่งตั้งเป็นผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร ผู้ช่วยผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหาร

หรือผู้กำกับนักศึกษาวิชาทหารพิเศษต้องมีลักษณะคุณสมบัติและอยู่ภายใต้เงื่อนไขตามที่กองทัพบก กำหนด

2) การเข้ารับการฝึกทหารและการพ้นจากการเป็นนักศึกษาวิชาทหารในส่วนของการเข้ารับการฝึกวิชาทหารให้กระทำโดยวิธีสมัคร บุคคลผู้มีสิทธิสมัครเข้ารับการฝึกวิชาทหารต้องมีลักษณะคุณสมบัติ และอยู่ภายใต้เงื่อนไขตามที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยเป็นกฎกระทรวง ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2528) โดยมีสาระสำคัญ คือ บุคคลผู้มีสิทธิสมัครเข้ารับการฝึกวิชาทหารต้องมีลักษณะ คุณสมบัติ และอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามหรือเทียบเท่าขึ้นไป และมีผลการศึกษาของชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามหรือเทียบเท่าตามที่กองทัพบกกำหนด สำหรับนักเรียนซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนช่างฝีมือทหารของกระทรวงกลาโหม นักเรียนซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด หรือนักเรียนซึ่งเคยเป็นลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่และสอบได้วิชาพิเศษ ไม่น้อยกว่าแปดวิชาต้องสำเร็จการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามหรือเทียบเท่าขึ้นไป โดยไม่ต้องมีผลการศึกษาของชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามหรือเทียบเท่าตามที่กองทัพบกกำหนด กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาซึ่งตามระเบียบของกรมการรักษาดินแดนรับเข้าฝึกวิชาทหาร เว้นแต่ผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุปริญญา หรือสำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค หรือเทียบเท่าขึ้นไป และสำเร็จการฝึกวิชาทหารไม่ต่ำกว่าชั้นปีที่สามแล้ว จะสมัครเข้ารับการฝึกวิชาทหารต่อไปให้จบหลักสูตรการฝึกวิชาทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนดก็ได้

เป็นชายหรือหญิงและมีสัญชาติไทย มีอายุไม่เกินยี่สิบสองปีบริบูรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร เว้นแต่ ผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุปริญญา หรือสำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค หรือเทียบเท่าขึ้นไป และสำเร็จการฝึกวิชาทหารไม่ต่ำกว่าชั้นปีที่สามแล้ว ซึ่งมีอายุไม่เกินยี่สิบหกปีบริบูรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารจะสมัครเข้ารับการฝึกวิชาทหารต่อไปให้จบหลักสูตรการฝึกวิชาทหารตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนดก็ได้

สำหรับผู้ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครองด้วย ไม่พิการทุพพลภาพหรือมีโรค ซึ่งไม่สามารถจะรับราชการทหารได้ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารไม่เป็นบุคคลซึ่งไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นทหารได้เฉพาะบางท้องที่ตามกฎกระทรวงที่ออกตามความในมาตรา 13 (3) แห่งพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 มีน้ำหนัก ขนาดรอบตัว และขนาดสูงตามระเบียบของกรมการรักษาดินแดน มีใบรับรองของสถานศึกษาว่ามีความประพฤติเรียบร้อยสมควรเข้ารับการฝึกวิชาทหาร

บุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารต้องมีลักษณะ คุณสมบัติ ซึ่งเป็นไปตามประกาศกฎกระทรวงฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2516) และแก้ไขกฎกระทรวงอีกครั้งเป็นฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2528) ซึ่งกำหนดบุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารต้องมีลักษณะ คุณสมบัติและอยู่ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาซึ่งตามระเบียบของกรมการรักษาดินแดนรับเข้าฝึกวิชาทหาร เว้นแต่ผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุปริญญา หรือสำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิค หรือเทียบเท่าขึ้นไป และสำเร็จการฝึกวิชาทหารไม่ต่ำกว่าชั้นปีที่สาม ซึ่งสมัครเข้ารับการฝึกวิชาทหารต่อให้จบหลักสูตรตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

เป็นชายหรือหญิงและมีสัญชาติไทย มีอายุไม่เกินยี่สิบหกปีบริบูรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร ไม่พิการทุพพลภาพหรือมีโรค ซึ่งไม่สามารถจะรับราชการทหารได้ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร มีความประพฤติเรียบร้อยตามที่กรมการรักษาดินแดนกำหนด

การพ้นจากการฝึกวิชาทหาร ได้แก่ ผู้ซึ่งมีลักษณะตามที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยเป็นกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2516) ซึ่งได้กำหนดบุคคลซึ่งพ้นจากการฝึกวิชาทหาร ได้แก่ ผู้ซึ่งมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

ตาย หรือลาออกจากการฝึกวิชาทหาร อยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหารแต่ขาดลักษณะคุณสมบัติ และไม่อยู่ภายใต้เงื่อนไขตามที่กำหนดในกฎกระทรวงฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2516) ออกตามความในพระราชบัญญัติส่งเสริมการฝึกวิชาทหาร พ.ศ. 2503 กำลังศึกษาอยู่ในสถานศึกษาที่กรมการรักษาดินแดนสั่งปิดการฝึกวิชาทหาร ถูกให้ออกจากการฝึกวิชาทหาร ตามระเบียบของกรมการรักษาดินแดน หรือ สำเร็จการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนดบุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างการฝึกวิชาทหาร ย่อมได้รับยกเว้นการเรียกมาตรวจเลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการในยามปกติตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

3) สิทธิประโยชน์ของการเป็นนักศึกษาวิชาทหาร บุคคลซึ่งสำเร็จการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนดนี้จะได้รับสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร และกฎหมายว่าด้วยสหทหาร เมื่อมีความจำเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีอำนาจสั่งให้นักศึกษาหรือนิสิตซึ่งเรียนสำเร็จตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยที่มีมาตรฐานชั้นปริญญา อนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรเทียบเท่าปริญญาเข้ารับการฝึกวิชาทหารตามหลักสูตรที่กระทรวงกลาโหมกำหนด ในระหว่างที่เข้ารับการฝึกวิชาทหารให้ถือว่าเป็นทหารกองประจำการ และเมื่อสำเร็จการฝึกวิชาทหารแล้วจะให้เข้ารับราชการทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมในฐานะนายทหาร

สัญญาบัตรก็ได้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

5.11 พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558

พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 มีเจตนารมณ์ในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ กำหนดให้มีกำลังพลสำรองเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการกิจตามอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหม โดยกำหนดประเภทบุคคลที่จะเป็นกำลังพลสำรอง การดำเนินการทั้งหลายเกี่ยวกับกิจการกำลังพลสำรอง รวมถึงการกำหนดหน้าที่และสิทธิของกำลังพลสำรองในการเข้ารับราชการทหารให้ชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนากิจการกำลังพลสำรองให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ในขณะที่ประชาชนชาวไทยกำลังเตรียมการเรื่องวันหยุดในเทศกาลปีใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจจริงของการได้มาซึ่งอำนาจทางทหารของรัฐบาลทหารโดยพระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ซึ่งก็คือวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 เป็นวันส่งท้ายปีเก่าที่เป็นการเพิ่มภาระหน้าที่อันแข็งแกร่งให้กับผู้ชายชาวไทยทุกคนเป็นของขวัญต้อนรับปีใหม่จากท่านนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา

พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 ในขณะที่กำลังเป็นร่างพระราชบัญญัติ ได้นำเอาหลักการที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2551 มาตรา 8 และมาตรา 26 มาจัดทำเป็นกฎหมายสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการกำลังพลสำรองของกระทรวงกลาโหมให้มีความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคส่วน โดยมีเป้าหมายคือ หากเกิดภัยคุกคามทางทหารขนาดใหญ่ในการป้องกันประเทศ กองทัพจะสามารถเรียกกำลังพลสำรองเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับกำลังประจำการได้ด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ในยามปกติต้องมีการจัดเตรียมความพร้อมของกำลังพลสำรอง โดยเรียกกำลังพลสำรองเข้าศึกษาพร้อมกับทหารประจำการด้วยการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านการทหาร การแก้ไขปัญหาภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ และการช่วยเหลือประชาชน ซึ่งภัยพิบัติในรูปแบบดังกล่าวมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งกระทรวงกลาโหมสามารถเรียกกำลังพลสำรองมาสนับสนุนในการกิจดังกล่าวได้ โดยมีการบัญญัติแยกเป็น 5 หมวดด้วยกัน กล่าวคือ หมวด 1 ว่าด้วยคณะกรรมการกำลังพลสำรอง หมวด 2 ว่าด้วยกิจการกำลังพลสำรอง แยกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การเป็นกำลังพลสำรอง ส่วนที่ 2 หน้าที่กำลังพลสำรอง ส่วนที่ 3 ว่าด้วยการแจ้ง หมวด 3 ว่าด้วยวินัย หมวด 4 ว่าด้วยสิทธิประโยชน์ หมวด 5 ว่าด้วยบทกำหนดโทษ

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 แยกพิจารณาได้เป็น 2 กรณีดังต่อไปนี้

(1) เชิงรูปแบบ

(2) เชิงเนื้อหา

1) เชิงรูปแบบ พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 จะมีการจัดตั้งคณะกรรมการกำลังพลสำรอง โดยให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการกำลังพลสำรอง” เรียกโดยย่อว่า “คกส.” ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีซึ่งนายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นรองประธานกรรมการ กรรมการโดยตำแหน่ง จำนวนสิบเก้าคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงคมนาคม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน เลขาธิการสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและแผนกลาโหม เจ้ากรมเสมียนตรา เจ้ากรมพระธรรมนูญ เจ้ากรมกำลังพลทหาร เจ้ากรมยุทธการทหาร และผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการรักษาดินแดนกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งตามข้อเสนอแนะของกรรมการจำนวนไม่เกินห้าคน ในกรณีที่มิรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ให้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมอบหมาย เป็นรองประธานกรรมการคนที่สองให้เจ้ากรมการสรรพกำลังกลาโหมเป็นกรรมการและเลขานุการ และให้เจ้ากรมกำลังพลทหารบก เจ้ากรมกำลังพลทหารเรือ และเจ้ากรมกำลังพลทหารอากาศ เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ ทั้งนี้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสองปี เมื่อครบกำหนดวาระ หากยังมีได้แต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิขึ้นใหม่ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระนั้นอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่ากรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับแต่งตั้งใหม่เข้ารับหน้าที่ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งพ้นจากตำแหน่งตามวาระอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้แต่จะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินสองวาระไม่ได้

นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งเมื่อตาย ลาออก คณะรัฐมนตรีให้ออก เป็นบุคคลล้มละลาย เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ หรือต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกแม้จะมีการรอกการลงโทษ เว้นแต่เป็นการรอกการลงโทษในความผิดอันได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ หรือในกรณีที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มขึ้นในระหว่างที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งแต่งตั้งไว้แล้วยังมีวาระอยู่ในตำแหน่งให้ผู้ได้รับแต่งตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างหรือเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มขึ้นอยู่ใน

ตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้แต่งตั้งไว้แล้ว เว้นแต่วาระที่เหลืออยู่ไม่ถึงเก้าสิบวันจะไม่แต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแทนก็ได้ ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระหรือกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่อไปพ้นจากตำแหน่งให้ คกส. ประกอบด้วยกรรมการทั้งหมดที่มีอยู่จนกว่ากรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับแต่งตั้งใหม่เข้ารับหน้าที่โดย คกส. มีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

ก. เสนอแนะนโยบายเกี่ยวกับกิจการกำลังพลสำรองและการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับกำลังพลสำรอง

ข. กำหนดแนวทางการปฏิบัติและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับกิจการกำลังพลสำรอง

ค. เสนอแนะแผนการพัฒนากิจการกำลังพลสำรองและกำลังสำรองอื่น ๆ

ง. เสนอแนะการกำหนดสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่กำลังพลสำรองและนายจ้างที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนให้ลูกจ้างซึ่งเป็นกำลังพลสำรองเข้ารับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้

ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยคณะกรรมการที่มีอำนาจดำเนินการพิจารณาทางปกครองตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองมาใช้บังคับแก่การประชุม คกส. โดยอนุโลมในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ คกส. อาจขอให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานอื่นของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐส่งข้อมูลหรือเอกสารใด ๆ ที่เกี่ยวข้องมาเพื่อใช้ประกอบการพิจารณา หรืออาจขอให้บุคคลใด ๆ มาชี้แจงด้วยก็ได้ ให้กรรมการสรรพกำลังกลาโหม สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการของ คกส. โดยมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

ก. วางแผนและประสานงานการดำเนินการของ คกส.

ข. รวบรวมเอกสารและข้อมูล ตลอดจนส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ในกิจการกำลังพลสำรอง

ค. เป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานในการดำเนินงานทั้งปวงเกี่ยวกับกิจการกำลังพลสำรองและสิทธิประโยชน์ตามพระราชบัญญัตินี้

ง. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่ คกส. มอบหมาย

กกส. จะแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติการอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ คกส. มอบหมายก็ได้ การประชุมคณะอนุกรรมการให้มีอำนาจดำเนินการพิจารณาทางปกครองตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง มาใช้บังคับแก่การประชุมโดยอนุโลม

2) เชิงเนื้อหา พระราชบัญญัติกำลังพลสำรอง พ.ศ. 2558 มีสาระสำคัญดังนี้ กิจการกำลังพลสำรอง จะแยกพิจารณาออกเป็น 4 กรณี คือ การเป็นกำลังพลสำรอง หน้าที่กำลังพลสำรอง เรื่องการแจ้งเรื่องวินัย และสิทธิประโยชน์

กรณีที่ 1 การเป็นกำลังพลสำรอง หมายความว่า บุคคลซึ่งเป็นกำลังสำรองประเภทหนึ่ง ตามกฎหมายว่าด้วยการจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหมที่มีการบรรจุในบัญชีบรรจุกำลังตามพระราชบัญญัตินี้ โดยบัญชีระบุกำลัง คือ บัญชีแสดงรายชื่อและตำแหน่งหน้าที่ตามอัตราการจัดของหน่วยทหาร ซึ่งหน่วยทหารในที่นี้ คือ หน่วยทหารตามกฎหมายว่าด้วยการจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม การรับบุคคลเข้าเป็นกำลังพลสำรอง ให้กระทรวงกลาโหมดำเนินการรับสมัครจากบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กำหนดในข้อบังคับ หรือ คัดเลือกจากนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน นายทหารสัญญาบัตรนอกราชการ นายทหารสัญญาบัตรนอกกองทหารกองหนุนประเภทที่ 1 ทหารกองหนุนประเภทที่ 2 หรือทหารกองเกิน ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารกำหนดเวลาเป็นกำลังพลสำรอง และการยกเว้นการเป็นกำลังพลสำรองของบุคคลประเภทนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน นายทหารสัญญาบัตรนอกราชการ นายทหารสัญญาบัตรนอกกองทหารกองหนุนประเภทที่ 1 ทหารกองหนุนประเภทที่ 2 หรือทหารกองเกิน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง หลักเกณฑ์และวิธีการรับสมัครหรือคัดเลือก ให้เป็นไปตามที่กำหนดในข้อบังคับ

ให้พนักงานเจ้าหน้าที่บรรจุรายชื่อกำลังพลสำรองในบัญชีบรรจุกำลัง โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) กรณีการเข้าเป็นกำลังพลสำรองจากบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามที่กำหนดในข้อบังคับ ให้บรรจุรายชื่อลงในบัญชีบรรจุกำลังของหน่วยทหารที่กำลังพลสำรองแจ้งความประสงค์

(2) กรณีการเข้าเป็นกำลังพลสำรองจากนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน นายทหารสัญญาบัตรนอกราชการ นายทหารสัญญาบัตรนอกกองทหารกองหนุนประเภทที่ 1 ทหารกองหนุนประเภทที่ 2 หรือทหารกองเกิน ให้บรรจุรายชื่อลงในบัญชีบรรจุกำลังของหน่วยทหารตามภูมิลำเนาทหารตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร

หลักเกณฑ์และวิธีการบรรจุรายชื่อกำลังพลสำรองในบัญชีบรรจุกำลัง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในข้อบังคับ เมื่อดำเนินการแล้ว ให้พนักงานเจ้าหน้าที่แจ้งให้กำลังพลสำรองทราบ ในกรณีที่มีการบรรจุรายชื่อกำลังพลสำรองผู้ใดลงในบัญชีบรรจุกำลังของหน่วยทหารต่างไปจากสังกัดหน่วยทหารตามภูมิลำเนาทหาร ให้หน่วยทหารที่กำลังพลสำรองมีรายชื่อบรรจุอยู่แจ้งการบรรจุรายชื่อของกำลังพลสำรองให้หน่วยทหารตามภูมิลำเนาทหาร ซึ่งกำลังพลสำรองผู้นั้นสังกัดอยู่ทราบ เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินกิจการกำลังพลสำรอง ในกรณีที่กำลังพลสำรองผู้ใดประสงค์จะขอเปลี่ยนการบรรจุรายชื่อในบัญชีบรรจุกำลังของหน่วยทหารหนึ่ง ไปอีกหน่วยทหารหนึ่ง พนักงานเจ้าหน้าที่อาจพิจารณาอนุญาตให้ดำเนินการได้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่

กำหนดในข้อบังคับ การดำเนินการต้องได้รับความยินยอมจากหน่วยทหารที่กำลังพลสำรอง ประสงค์จะไปบรรจุรายชื่อในบัญชีบรรจุกำลังของหน่วยทหารดังกล่าว ให้กำลังพลสำรองพ้นจากการเป็นกำลังพลสำรองเมื่อครบกำหนดเวลาการเป็นกำลังพลสำรองตามที่กำหนดในกฎกระทรวง เข้ารับราชการทหารซึ่งกระทรวงกลาโหมอาจรับสมัครกำลังพลสำรองเพื่อทำหน้าที่ทหารเป็นการชั่วคราวได้ ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหาร และ กรณีอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

กรณีที่ 2 หน้าที่กำลังพลสำรอง กำลังพลสำรองมีหน้าที่เข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล การเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล ให้กำลังพลสำรองมีอำนาจหน้าที่ตามชั้นยศและตำแหน่งเช่นเดียวกับทหารประจำการและทหารกองประจำการ แล้วแต่กรณี การแต่งตั้งและการเลื่อนยศของกำลังพลสำรองให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยยศทหาร การผ่อนผันให้กำลังพลสำรองไม่ต้องเข้ารับราชการทหารตามที่ได้กล่าวในข้างต้นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง กรณีฝ่าฝืนการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการหรือเพื่อทดลองความพร้อมให้กระทำตามหลักเลียงชัดเจนไม่มาหรือมาแต่ไม่เข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อการตรวจสอบต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 เดือน หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ถ้าเป็นการเรียกพลเพื่อฝึกทหาร หรือเพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดสอบความพร้อม หรือในการระดมพลต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 4 ปี กำลังพลสำรองผู้ใดหลีกเลี่ยงหรือชัดเจนไม่อยู่รับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการหรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล การเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบเพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม จนครบกำหนดเวลาตามที่กำหนดในคำสั่งเรียกโดยมิได้รับอนุญาต หรือไม่มาปฏิบัติราชการ เมื่อพ้นกำหนดอนุญาตแล้ว ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำความผิดฐานหนีราชการ และต้องระวางโทษตามกฎหมายว่าด้วยอาญาทหารและให้นำบทบัญญัติตามกฎหมายว่าด้วยอาญาทหารในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจลงโทษในความผิดต่อวินัยทหารมาใช้บังคับแก่การกระทำความผิดนี้

หลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับ การเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบให้กระทำได้เพื่อเรียกกำลังพลสำรองเข้ารับการตรวจสอบสภาพ ตรวจสอบบัญชีเตรียมกำลังพลสำรอง และซักซ้อมระเบียบการ เพื่อประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมในการเรียกกำลังพลสำรอง เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล การเรียกกำลังพลสำรองเพื่อฝึกวิชาทหารให้กระทำได้เพื่อเรียกกำลังพลสำรองเข้ารับการศึกษา หรือทบทวนวิชาทหาร เพื่อให้มีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ การเรียกกำลังพลสำรองเพื่อปฏิบัติราชการให้กระทำได้ในกรณีจำเป็นเพื่อเรียกกำลังพลสำรองเข้าปฏิบัติราชการตามอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมในการปฏิบัติการกิจที่ต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นการเฉพาะ หรือเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันและแก้ไขปัญหามาจากภัยพิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อปฏิบัติราชการต้องกระทำเป็นการชั่วคราวและเท่าที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติการกิจตามที่มีคำสั่งเรียกเท่านั้น การเรียกกำลังพลสำรองเพื่อทดลองความพร้อมให้กระทำได้เพื่อเรียกกำลังพลสำรองเข้ารับการทดสอบแผนหรือเตรียมรับสถานการณ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามแผนที่กำหนด การระดมพลให้กระทำได้ในเวลาที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินหรือประกาศใช้กฎอัยการศึก หรือกรณีที่มีการรบหรือการสงคราม จนถึงขั้นที่ต้องมีการระดมสรรพกำลังของชาติ การระดมพลให้กระทำได้โดยการตราเป็นพระราชกฤษฎีกา กำลังพลสำรองตามพระราชบัญญัตินี้ให้ได้รับยกเว้นการเรียกพลเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร หรือเพื่อทดลองความพร้อม และการระดมพลตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร และให้การดำเนินการในเรื่องดังกล่าวเป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้แทน ให้กระทรวงกลาโหมมีอำนาจหน้าที่จัดเตรียมอำนาจการ และดำเนินการในกิจการกำลังพลสำรอง ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับกำลังพลสำรองซึ่งถูกเรียกเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบเพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล การเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล ถ้าไม่มาหรือมาแต่ไม่เข้ารับราชการทหารหรือไม่อยู่นกว่าการรับราชการทหารแล้วเสร็จ ให้ถือว่ากำลังพลสำรองนั้นหลีกเลี่ยงข้อบังคับเข้ารับราชการทหาร เว้นแต่ข้าราชการซึ่งได้รับคำสั่งของผู้บังคับบัญชาโดยปัจจุบันทันด่วนให้ไปราชการอันสำคัญยิ่ง หรือไปราชการต่างประเทศโดยคำสั่งของเจ้ากระทรวง นักเรียนซึ่งออกไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ข้าราชการหรือผู้ปฏิบัติงานในสถานที่ราชการ หรือโรงงานอื่นใด ในระหว่างที่มีการรบหรือการสงคราม อันเป็นอุปสรรคในการรบหรือการสงครามและอยู่ในความควบคุมของกระทรวงกลาโหมบุคคลซึ่งกำลังปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยทหารในราชการสนาม เกิดเหตุสุดวิสัย ป่วยไม่สามารถจะมาได้ โดยให้บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะและเชื่อถือได้มาแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ในวันที่เรียกเข้ารับราชการทหาร กรณีอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง กรณีข้อยกเว้นตามที่กล่าว ต้องได้รับการผ่อนผันเฉพาะคราวจากรัฐมนตรีหรือผู้ซึ่งรัฐมนตรีมอบหมาย กระทรวงกลาโหมอาจรับสมัครกำลังพลสำรอง เพื่อทำหน้าที่ทหารเป็นการชั่วคราวได้ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการทหารกำลังพลสำรองที่เข้ารับราชการทหารให้พ้นจากการเป็นกำลังพลสำรองตามพระราชบัญญัตินี้

กรณีที่ 3 ว่าด้วยการแจ้ง การแจ้งการบรรจุรายชื่อกำลังพลสำรอง การเรียกกำลังพลสำรอง หรือการระดมพลให้ทำเป็นหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกแล้วแต่กรณี โดยให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่ง หนังสือหรือคำสั่งดังกล่าวทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับให้กำลังพลสำรอง ณ สถานที่ติดต่อ ดังต่อไปนี้

(1) กำลังพลสำรองรับสมัครจากบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ตามที่กำหนดในข้อบังคับให้แจ้ง ณ สถานที่ที่กำลังพลสำรองระบุไว้ในขณะสมัครเข้าเป็นกำลังพลสำรอง

(2) กำลังพลสำรองที่คัดเลือกจากนายทหารสัญญาบัตรกองหนุน นายทหารสัญญาบัตรนอกราชการ นายทหารสัญญาบัตรนอกกอง ทหารกองหนุนประเภทที่ 1 ทหารกองหนุนประเภทที่ 2 หรือทหารกองเกินตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารกำหนดเวลาเป็นกำลังพลสำรองให้แจ้ง ณ สถานที่ที่มีการส่งหมายเรียกพลหรือคำสั่งเรียกพลตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร การแจ้ง ให้ถือว่ากำลังพลสำรองได้รับหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกแล้ว เมื่อครบกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียน นอกจากการส่งหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกตามวิธีการในวรรคหนึ่ง พนักงานเจ้าหน้าที่อาจนำส่งหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกให้แก่กำลังพลสำรองโดยตรงได้ ในกรณีที่ไม้อาจดำเนินการแจ้งตามวิธีการที่กำหนดในข้างต้นได้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ปิดหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกนั้นไว้ในที่ที่เห็นได้ง่าย ณ สถานที่กำลังพลสำรองระบุไว้ในขณะสมัครเข้าเป็นกำลังพลสำรอง หรือ ณ สถานที่ที่มีการส่งหมายเรียกพลหรือคำสั่งเรียกพลตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร เว้นแต่ในกรณีที่มีการระดมพล การแจ้งคำสั่งดังกล่าวให้กระทำโดยวิธีอื่นใดเพื่อให้กำลังพลสำรองรับทราบคำสั่งได้อย่างสะดวกและชัดเจน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง การแจ้งให้ถือว่ากำลังพลสำรองได้รับหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียกเมื่อครบกำหนดเจ็ดวันนับแต่วันปิดหนังสือแจ้งหรือคำสั่งเรียก หรือวันที่ถือว่าได้รับคำสั่งเรียกตามที่กำหนดในกฎกระทรวง แล้วแต่กรณี ในกรณีที่กำลังพลสำรองประสงค์จะเปลี่ยนแปลงสถานที่ติดต่อเพื่อใช้ในการรับแจ้งให้กำลังพลสำรองแจ้งไปยังหน่วยทหารที่ตนมีรายชื่อบรรจุอยู่ตามแบบที่กำหนดในข้อบังคับ และเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับแจ้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้วให้ถือว่าสถานที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ติดต่อ กำลังพลสำรองผู้ใดเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุล หรือแก้ไขเลขประจำตัวประชาชนให้ผู้นั้นแจ้งการเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุล หรือการแก้ไขเลขประจำตัวประชาชนไปยังหน่วยทหารที่ตนมีรายชื่อบรรจุอยู่ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่มีการเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุล หรือแก้ไขเลขประจำตัวประชาชน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับ กำลังพลสำรองในบัญชีบรรจุกำลังผู้ใดไม่ปฏิบัติ เรื่องการที่กำลังพลสำรอง ผู้ใดเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุล หรือแก้ไขเลขประจำตัวประชาชนให้ผู้นั้น

แจ้งการเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุลหรือการแก้ไขเลขประจำตัวประชาชนไปยังหน่วยทหารที่ตนมีรายชื่อบรรจุอยู่ในสามสิบวันนับแต่วันที่มีการเปลี่ยนชื่อตัวหรือชื่อสกุล หรือแก้ไขเลขประจำตัวประชาชนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

กรณีที่ 4 กรณีว่าด้วยเรื่องวินัยของกำลังพลสำรอง กำลังพลสำรองที่เข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบ เพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการ หรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพล การเข้ารับราชการทหารในการเรียกกำลังพลสำรองเพื่อตรวจสอบเพื่อฝึกวิชาทหาร เพื่อปฏิบัติราชการหรือเพื่อทดลองความพร้อม และในการระดมพลต้องอยู่ในวินัยทหารตามกฎหมายว่าด้วยวินัยทหาร เช่นเดียวกับทหารประจำการหรือทหารกองประจำการ แล้วแต่กรณี

กรณีที่ 5 ว่าด้วยสิทธิประโยชน์ของกำลังพลสำรอง กล่าวคือ กำลังพลสำรองมีสิทธิได้รับค่าตอบแทน ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าอาหาร ค่าพาหนะ ค่าเช่าที่พัก การรักษาพยาบาล และสิทธิประโยชน์อื่น ตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง กรณีเอกชนนายจ้างผู้ใดไม่จ่ายค่าจ้างให้แก่ลูกจ้างซึ่งเป็นกำลังพลสำรองในวันลาเพื่อรับราชการทหารตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท

5.12 กฎกระทรวงฉบับที่ 35 พ.ศ. 2516

กฎกระทรวงฉบับที่ 35 พ.ศ. 2516 ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การรับบุคคลเข้าเป็นทหารกองประจำการโดยวิธีอื่นให้กระทำได้โดยวิธีร้องขอและบุคคลที่ร้องขอต้องมีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ และยังไม่ถึง 30 ปีบริบูรณ์ การรับบุคคลดังกล่าวให้กระทำดังนี้

1) การร้องขอเข้าเป็นทหารกองประจำการในวันตรวจเลือกให้ผู้ซึ่งถูกเรียกร้องขอต่อคณะกรรมการตรวจเลือกก่อนวันกำหนดตัวบุคคลเข้ากองประจำการ เมื่อคณะกรรมการตรวจเลือกพิจารณาแล้ว ผู้ซึ่งมีสิทธิเลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการเป็นทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ หรือตำรวจแล้วแต่กรณี

2) การร้องขอเข้าเป็นทหารกองประจำการก่อนวันตรวจเลือกให้ผู้ซึ่งถูกเรียกร้องขอต่อเจ้าหน้าที่กรมกองที่ผู้นั้นประสงค์จะเป็นทหารกองประจำการ เมื่อเจ้าหน้าที่ดังกล่าวพิจารณาแล้วให้นำผู้นั้นขึ้นทะเบียนกองประจำการในปีที่ถูกรายชื่อให้เสร็จก่อนวันตรวจเลือก

3) การร้องขอเข้าเป็นทหารกองประจำการ โดยซึ่งผู้ที่ยังไม่ถูกเรียกเข้าเป็นทหารกองประจำการ หรือผู้ซึ่งถูกเรียกเข้าเป็นทหารกองประจำการแล้ว แต่ไม่ถูกเข้ากองประจำการให้บุคคลดังกล่าวร้องขอต่อเจ้าหน้าที่กรมกองฝ่ายทหารหรือตำรวจที่บุคคลนั้นประสงค์จะเข้ารับราชการกองประจำการ เมื่อเจ้าหน้าที่ดังกล่าวพิจารณาแล้วให้นำบุคคลนั้นขึ้นทะเบียนกอง

ประจำการที่กรมกองฝ่ายทหารหรือฝ่ายตำรวจจะรับผู้ร้องขอเข้าในสังกัดหรือเหล่าใดให้เป็นไปตามที่กระทรวงกลาโหมกำหนด

การรับบุคคลเข้าเป็นทหารกองประจำการตามข้อที่ 1 และข้อ 2 ให้รับได้เฉพาะผู้ที่มีภูมิลำเนาทหารอยู่ในท้องที่ที่มีการเรียกบุคคลเข้ากองประจำการ ไม่เกินจำนวนเฉลี่ยของอำเภอท้องที่ที่มีการตรวจเลือกเว้นแต่ในส่วนกองทัพเรือให้รับบุคคลซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่กรุงเทพมหานครได้ด้วย

การรับบุคคลเข้าเป็นทหารกองประจำการตามข้อ 3 และการรับบุคคลเข้าเป็นนักเรียนทหารให้รับได้โดยไม่จำกัดภูมิลำเนาทหาร

ประกาศกลาโหมเรื่องการรับทหารกองเกินอายุ 18-20 ปีบริบูรณ์ เข้าเป็นทหารกองประจำการโดยวิธีร้องขอ

กระทรวงกลาโหมซึ่งได้อาศัยอำนาจตามความในข้อ 3 (3) แห่งกฎกระทรวงฉบับที่ 35 (พ.ศ. 2516) ออกตามความในพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติสำหรับการรับทหารกองเกินอายุ 18-20 ปีบริบูรณ์ เข้าเป็นทหารกองประจำการโดยวิธีการร้องขอ ดังนี้

1) คุณสมบัติของผู้สมัคร

เป็นทหารกองเกินที่มีอายุระหว่าง 18-20 ปีบริบูรณ์ ต้องเป็นผู้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงดี ไม่เป็นโรคขัดต่อการรับราชการทหาร ต้องมีขนาดส่วนสูงตั้งแต่ 1 เมตร 60 เซนติเมตรขึ้นไป และขนานรอบอกตัวตั้งแต่ 76 เซนติเมตรขึ้นไปในเวลาหายใจออก ต้องไม่เป็นผู้ซึ่งอยู่ในระหว่างเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาญาหรืออยู่ระหว่างถูกคุมประพฤติ

1. หลักฐานในการสมัคร

(1) ใบสำคัญ (แบบ สด.9)

(2) บัตรประจำตัวประชาชน

(3) หากเป็นผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย ม.6 หรือเทียบเท่าขึ้นไป หมายความว่า ผู้ซึ่งมีสิทธิได้ลดเวลารับราชการทหารน้อยกว่าสองปีให้นำหลักฐาน (ประกาศนียบัตรปริญญาบัตร หรือ หลักฐานอื่น ๆ ที่มี) ไปแสดงต่อเจ้าที่ด้วย

หนังสือแสดงความยินยอมของบิดาหรือผู้ใช้อำนาจปกครองในกรณีผู้ร้องขอยังไม่บรรลุนิติภาวะ

หลักฐานตามข้อที่ 1-4 ทางราชการจะคืนให้เมื่อได้นำตัวผู้ร้องขอขึ้นทะเบียนกองประจำการแล้ว ส่วนผู้ที่ยังไม่ผ่านการตรวจโรค หรือวัดขนาดจะไม่นำตัวขึ้นทะเบียนกอง

ประจำการและจะคืนหลักฐานการสมัครตามข้อที่ 1-4 เช่นเดียวกัน แล้วให้เข้าไปตรวจเลือกตามปกติเมื่อมีอายุ 21 ปีบริบูรณ์

2) สิทธิที่จะได้รับ

มีสิทธิเลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการเป็นทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศได้ตามจำนวนที่ฝ่ายทหารต้องการในพลัดที่ 1 ของแต่ละแผนก (ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ) ในเขตอำเภอ กิ่งอำเภอนั้น ๆ หรือในกรุงเทพมหานคร จังหวัดนั้น ๆ ได้ตามประสงค์ เว้นแต่ในส่วนพื้นที่ของกองทัพภาคที่ 3 จะรับเฉพาะทหารบกและอากาศ

มีสิทธิได้รับเบี้ยเลี้ยง เงินเดือน ตลอดจนสิทธิอื่น ๆ เหมือนกับทหารกองประจำการที่ตรวจเลือกในเดือนเมษายนของทุกปีทุกประการ

สำหรับผู้ที่เลือกเข้ารับราชการทหารกองประจำการเป็นทหารบกซึ่งมีคุณสมบัติตามที่ทางราชการกำหนดมีสิทธิสอบเข้าเป็นนักเรียนนายสิบทหารบก ตามจำนวนที่กองทัพจัดสรรให้ได้ด้วย กล่าวคือ ในแต่ละปีกองทัพจะรับสมัครบุคคลเข้าเป็นนักเรียนนายสิบ โดยแบ่งเป็นรับบุคคลพลเรือนจำนวนหนึ่ง และรับจากทหารกองประจำการอีกจำนวนหนึ่ง นอกจากนี้เมื่อสอบเข้าเป็นนักเรียนนายสิบได้แล้ว หากมีผลการเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีเยี่ยมของเหล่า จะมีสิทธิได้รับการคัดเลือกเข้าเป็นนักเรียนเตรียมทหารตามจำนวนที่กองทัพจักสรรให้ได้ในแต่ละปี ๆ

มีสิทธิในการลดเวลารับราชการตามกฎหมายกระทรวงกำหนดเมื่อแสดงหลักฐานคุณวุฒิการศึกษาตามข้อ 3 ในประกาศ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) พงษ์สิทธิ์ ขจรกิตติกุมิ (2559) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสมัครเข้าเป็นทหารกองประจำการของทหารกองเกินในพื้นที่รับผิดชอบของ มณฑลทหารบกที่ 13 ผลการศึกษาพบว่า

(1) ในการวางแผนนโยบายการรับสมัครเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาคือด้านสวัสดิการให้กับกำลังพลยังไม่ดีเท่าที่ควรในเรื่องสิทธิค่าตอบแทนต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับภาคเอกชน หรือรัฐวิสาหกิจ ยังไม่มีความมั่นคงก้าวหน้าในอาชีพส่งผลกระทบต่อขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยตรง ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสมัครในเข้ารับราชการสาเหตุมาจากหลายปัจจัยเช่น มีใจรัก มีจิตสำนึกในความรักชาติ มีความต้องการเป็นทหารอย่างแท้จริง เมื่อปลดประจำการแล้วจะไม่ตกงาน กองทัพควรเพิ่มแรงจูงใจให้มากขึ้น กองทัพต้องวางระเบียบ หรือแก้กฎหมายให้เอื้ออำนวยต่อการสมัครเป็นทหารกองประจำการควรทำการวางแผน กำหนดเป็นนโยบายโดยทำการศึกษาหาข้อดี ข้อเสีย และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประชาสัมพันธ์ วรรณรงค์ ให้มีการสมัครหรือร้องขอเข้ากองประจำการให้มากขึ้นห้วงอายุที่เหมาะสม

ในการสมัครเข้าเป็นทหารอาสาสมัครจนถึงปลดประจำการ ควรกำหนดช่วงอายุ 18-20 ปี และสมัครอยู่ได้ถึงอายุ 25 ปี แล้วแต่ความสมัครใจ เนื่องจากเป็นช่วงที่สภาพร่างกายแข็งแรงเต็มที่ ต้องการความก้าวหน้าในชีวิต หากกองทัพสร้างแรงจูงใจที่ดี เขาก็ต้องการที่จะมารับใช้ชาติ และมีโอกาสที่จะศึกษาต่อได้

(2) ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ผู้บังคับบัญชาควรให้ความสำคัญกับนโยบายการรับสมัครให้มาก ควรนำมาทดลองใช้กับทุกหน่วย เพื่อที่จะได้มีการประเมินผลหาข้อดี ข้อเสีย และนำมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป กองทัพต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกหน่วย ตามที่ได้ประชาสัมพันธุ์ไว้ ทหารกองเกินก็จะมาสมัครเพิ่มมากขึ้นสามารถไปทดแทนการเรียกเกณฑ์ได้ 100 เปอร์เซ็นต์ และสามารถสร้างกองทัพให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นได้ คนที่มีความรู้ความสามารถ มีใจรักในอาชีพทหาร ตั้งใจในการปฏิบัติงาน ได้ทหารที่มีคุณภาพ เพราะจะเน้นปริมาณอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีคุณภาพด้วย ประเทศไทยมีระบบทหารแบบผสมเน้นทั้งคุณภาพกับปริมาณ ดังนั้นต้องพยายามลดจำนวนทหารให้น้อยลงและเพิ่มคุณภาพของทหารให้มากขึ้น กองทัพจะเจริญได้นั้น ต้องมีกำลังพลที่มีความรู้ ความสามารถ เพราะเป็นผู้ที่สามารถพัฒนา และรับรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้รวดเร็ว

(3) การประเมินผลนโยบาย จุดอ่อนของนโยบายการรับสมัครคือ กองทัพยังไม่ให้ความสำคัญกับนโยบายเท่าที่ควร บางส่วนเห็นว่าเป็นการง่ายต่อการทุจริตของเจ้าหน้าที่สัสดีบางคน และกังวลว่าจะไม่มีงบประมาณสนับสนุน นอกจากนั้นต้องแก้กฎหมายอีกหลายข้อ ซึ่งยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน และเมื่อเข้ามารับราชการทหารแล้ว กองทัพยังไม่สามารถให้ความมั่นใจในเรื่องของความมั่นคง ก้าวหน้า และค่าตอบแทนยังไม่ดีพอ ไม่ปฏิบัติตามที่แจ้งไว้ ซึ่งทำให้เกิดภาพลบต่อกองทัพในด้านชื่อเสียงความเสื่อมศรัทธา และอาจไม่มีผู้สมัครเป็นทหารเลยก็เป็นได้ เพราะค่านิยมของคนไทยยังไม่ต้องการเป็นทหาร ขาดจิตสำนึกรักประเทศชาติ และอาจมีปัญหาวเวลาเกิดศึกสงครามจะมีคนมาสมัครน้อย จุดแข็งคือกองทัพได้คนที่เต็มใจเข้ามารับราชการในกองทัพได้คนที่มีประสิทธิภาพ กำลังพลเข้มแข็ง มีคุณภาพ มีระเบียบวินัยสูง ทู่เทเสี่ยสละให้กับกองทัพ มีอุดมการณ์ ความรักชาติ กองทัพก็จะมีคุณภาพเข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ช่วยแก้ปัญหาเรื่องการขาดหนี้ราชการทหาร ให้ลดน้อยลง และยังช่วยลดปัญหาการทุจริตได้ ผลกระทบต้องศึกษาในระยะยาวต่อไป น่าจะเป็นไปในทางที่ดี คือกองทัพจะเข้มแข็ง และแข็งแกร่ง สังคมไทยก็จะเข้มแข็ง เพราะทุกคนมีอุดมการณ์เดียวกันคือความรักชาติเหมือนกัน แต่อาจจะเกิดความไม่เป็นธรรมในสังคมกับกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นทหารอาสาสมัคร หรือมีผู้สมัครเป็นจำนวนมากแต่กองทัพมีขีดจำกัดในการรับสมัคร กองทัพก็ต้องคัดให้ได้คนที่มีความสมบูรณ์ที่สุดเข้าเป็นทหารกองประจำการ และถ้ามีผู้สมัครไม่พอกองทัพจะต้องใช้ระบบการเรียกเกณฑ์ในสิ่งที่ไม่พอกับความต้องการต่อไป

แต่ทหารกองเกินที่ถูกเรียกเกณฑ์จะต้องเสียสิทธิด้านต่าง ๆ ด้วย เพราะไม่ได้เป็นผู้ที่สมัครใจเข้ามา
รับราชการทหาร

2) ชรบ ขุนสงคราม (2550) ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมหลังเข้ารับการฝึก
หลักสูตรวิชาทหารของนักศึกษาวิชาทหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีการศึกษา 2550 ผลการศึกษา
พบว่า

(1) ด้านความคาดหวังก่อนเข้ารับการฝึกหลักสูตรวิชาทหารของนักศึกษาวิชาทหาร
ให้ความคิดเห็นอยู่ในระดับที่เห็นด้วย ในประเด็นที่ว่าสุขภาพร่างกายแข็งแรง แต่งเครื่องแบบ
นักศึกษาวิชาทหาร ระเบียบวินัยที่ได้รับจากการฝึกวิชาทหาร สิทธิพิเศษในการสอบคัดเลือกต่าง ๆ
ความมีเกียรติยศชื่อเสียง การเรียนรู้โดยการใช้อาวุธป้องกันตัว กล้าแสดงออก มีเพื่อน การยอมรับ
ทางสังคม

(2) ด้านการแสดงความคิดเห็นต่อพฤติกรรมก่อนการเข้ารับการฝึกวิชาทหารของ
นักศึกษาวิชาทหาร ให้ความคิดเห็นอยู่ในระดับที่ไม่เห็นด้วย ในประเด็นที่ว่าก่อนเข้ารับการฝึกวิชา
ทหารมีความก้าวร้าว กลัวการถูกลงโทษ เมื่อหน่วยการถูกบังคับ รู้สึกว่าระบบการฝึกไม่มีความรุนแรง
ไม่มีระเบียบวินัยไม่ตรงต่อเวลา ไม่กล้าตัดสินใจ

(3) ด้านพฤติกรรมขณะเข้ารับการฝึกวิชาทหารของนักศึกษาวิชาทหาร ให้ความ
คิดเห็นอยู่ใน ระดับที่ไม่เห็นด้วย ในประเด็นที่ว่านักศึกษาวิชาทหารที่ผิดระเบียบบ่อยครั้งเมื่อ
อยู่ในกลุ่มทำให้ต้องทำความผิดไปด้วย ขณะฝึกวิชาทหารทำความผิดระเบียบวินัยเป็นประจำรู้สึก
ต่อต้านการลงโทษ เมื่อไม่ได้เป็นคนก่อความผิดนั้น รู้สึกอับอายเมื่อถูกลงโทษต่อหน้าเพื่อน
นักศึกษาวิชาทหาร รู้สึกว่าการถูกทำโทษเป็นเรื่องสนุก

3) ปวีวรรณ อุ้นตระกูล (2560) ศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ
ของทหารกองประจำการในกองทัพบกก่อนปลดประจำการ ผลการศึกษาพบว่า หากต้องการให้
ทหารกองเกินที่มีอายุ 18-20 ปีบริบูรณ์ สมัครเข้ามาเป็นทหารกองประจำการมากขึ้น หน่วยที่เกี่ยวข้อง
ควรจะได้ปรับปรุงและเพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการ โดยใช้เจ้าหน้าที่ที่เป็นบุคคลให้มากขึ้น
จากการวิจัยนี้ กองทัพสามารถนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงวิธีการรับสมัครทหาร
กองประจำการ และสามารถใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตทหารกองประจำการ
ด้านสวัสดิการ การให้การศึกษาเพิ่มเติม การฝึกอาชีพ และด้านอื่น ๆ ให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นแรงจูงใจ
ให้ทหารกองเกินสมัครเข้ามาเป็นทหารมากขึ้น จะได้พัฒนาไปสู่อาสาสมัครต่อไป

ในกระบวนการฝึกอบรม และประสิทธิภาพของการอบรมนั้น การที่ทหารกองประจำการ
เมื่อปลดกองประจำการแล้ว มีโอกาสในการประกอบอาชีพมีวุฒิภาวะในการดำรงชีวิต สามารถ
ถ่ายทอดพฤติกรรม การเป็นทหารสู่ครอบครัวและสังคม และมีโอกาสในการรับราชการทหาร

ได้มากขึ้นเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของทหารเอง หลังจากการฝึกอบรมและความพึงพอใจในการเป็นทหาร และขึ้นอยู่กับว่าทหารมีความคาดหวังในสิ่งที่จะได้รับจากการเป็นทหารกองประจำการเท่าใดนั้น หมายถึง แรงจูงใจ หรือความสัทธา จิตสำนึก เมื่อได้เข้ามาประจำการเป็นทหารจะต้องเชื่อมั่นในอาชีพและหน่วยงานของกองทัพ

สำหรับในการกำหนดหลักสูตรการฝึกอาชีพนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันวางแผน ศึกษาถึงแนวโน้มหรือสถานะของตลาดแรงงานในปัจจุบัน เพื่อเป็นการกำหนดหลักสูตรของการฝึกอาชีพให้ตรงกับความความต้องการของตลาดแรงงานให้มากที่สุด โดยปัจจัยสำคัญอีกประการก็คือ ความถนัดของแต่ละบุคคลนั้นคือ ความถนัดของทหารกองประจำการที่จะเข้ารับการฝึกอาชีพ ซึ่งจะทำให้ประสิทธิภาพหรือผลของการฝึกอาชีพนั้นเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นหลักสูตรการฝึกอบรมควรมีความหลากหลาย ครบถ้วน และสอดคล้องกับสถานการณ์ตลาดแรงงานในปัจจุบัน

4) เสรี ลิมทอง (2540) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ความพึงพอใจในการรับราชการของทหารกองประจำการ ผลการศึกษาพบว่า

(1) ระบบการเกณฑ์ทหารในปัจจุบัน ยังมีข้อบกพร่องที่ไม่สร้างความเชื่อมั่นว่ามีความยุติธรรม และค่านิยมของประชาชนส่วนมากไม่ต้องการสมัครใจมาเป็นทหาร เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมเกษตรกร เพราะทหารกองเกินหรือประชาชนที่มารับราชการเป็นทหารกองประจำการส่วนใหญ่เป็นคน โสด มีการศึกษาน้อย มีอาชีพเป็นเกษตรกรและรับจ้าง มีเงินรายได้ต่อเดือนน้อย ส่วนใหญ่ไม่สมัครใจมาเป็นทหาร เพราะมีสาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัว

(2) การฝึกและอบรมทหารไม่เป็นอุปสรรคในการรับราชการทหาร ถ้าผู้บังคับบัญชาและครูฝึก หากปฏิบัติอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม และดำเนินการตามขั้นตอนที่ถูกต้องตามที่ระเบียบและหลักสูตรที่กำหนด มีการปกครองบังคับบัญชาและลักษณะของผู้บังคับบัญชาที่ดี จะทำให้ทหารมีความพึงพอใจที่จะรับราชการมากขึ้น

(3) การให้โอกาสทางการศึกษา การฝึกอบรมวิชาชีพ ค่าตอบแทน เงินเดือน เบี้ยเลี้ยง และโอกาสที่จะได้มีอาชีพที่มั่นคงหลังจากปลดประจำการ เช่น การเข้าเป็นนักเรียนนายสิบ ตลอดจน สวัสดิการที่ได้รับ เป็นความพึงพอใจในการรับราชการของทหารกองประจำการ และจะทำให้ประชาชนสมัครใจมาเป็นทหารมากขึ้น และปัญหาการขาดหนี้ราชการของทหารกองประจำการจะลดน้อยลง ถ้าผู้บังคับบัญชาเอาใจใส่ดูแล มีความยุติธรรม และให้โอกาสแก่ทหารได้รับสิทธิอันควรตามที่กองทัพกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้ได้รับการศึกษาตาม

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน การฝึกอบรมวิชาชีพ และสวัสดิการที่ดีในการกินอยู่หลับนอนและการพักผ่อน

5) พรจักร มนุชธรรม (2554) ได้ทำการศึกษา เรื่อง ระบบการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้ากองประจำการที่เหมาะสมกับสภาวะการปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

(1) ในส่วนทหารกองเกิน ยังคงเห็นด้วยกับห้วงอายุในการตรวจเลือกเป็น 21 ปี บริบูรณ์เช่นเดิม โดยส่วนใหญ่ผู้ที่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า และต่ำกว่า มีความเห็นว่าอายุ 21 ปี เป็นห้วงที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ในส่วนของเจ้าหน้าที่สัสดีส่วนใหญ่มีความเห็นว่าห้วงอายุ 21 ปี เป็นห้วงที่มีความเหมาะสมในการตรวจเลือกมากที่สุดสำหรับในส่วนผู้บังคับหน่วย มีความเห็นว่าห้วงอายุ 21 ปี มีความเหมาะสมในการตรวจเลือกมากที่สุดเช่นกัน แต่หากมีการเปลี่ยนแปลงห้วงอายุการตรวจเลือกให้สูงขึ้น ก็ไม่ได้ส่งผลต่อประสิทธิภาพของหน่วยอย่างมีนัยสำคัญ

(2) ศึกษาถึงความเหมาะสมในการปรับปรุง พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 และเสนอแนะกระบวนการตรวจเลือกที่มีความเหมาะสมในสภาวะการปัจจุบัน โดยในส่วนทหารกองเกินที่เข้ารับการตรวจเลือก ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติรับราชการทหาร ไม่ได้ลึกซึ้งนัก ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ทหารกองเกินมีความเห็นว่า การย้ายภูมิลำเนาทหารเป็นช่องทางในการทุจริตของเจ้าหน้าที่ในระดับปานกลางและการไปติดต่อเจ้าหน้าที่ค่อนข้างมีความโปร่งใสไม่เรียกร้องผลประโยชน์ ในส่วนของเจ้าหน้าที่สายงานสัสดี การย้ายภูมิลำเนาทหารซึ่งเป็นอำนาจของนายอำเภอ แต่ในการปฏิบัติมักจะมอบอำนาจให้สัสดี ซึ่งมีความเห็นต่อการแก้ปัญหา มาตรา 12 ในการย้ายภูมิลำเนาทหารให้กระทำให้แล้วเสร็จก่อนการตรวจเลือกเป็นเวลา 1 ปี อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ในส่วนมาตรา 18 ที่ เปิดโอกาสการลงทะเบียนเพิ่มเติมของทหารกองเกินได้ แม้ภายหลังได้รับการแบ่งเฉลี่ยยอดทหารกองประจำการแล้ว กลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่สัสดีต่างมีความเห็นด้วยที่การเปิดช่องดังกล่าวทำให้สัสดีที่ได้แบ่งเฉลี่ยไปแล้วมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แต่กลับมีความเห็นในระดับปานกลางต่อแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยการกำหนดให้การลงทะเบียนเพิ่มเติมในมาตรา 18 กระทำได้ไม่เกินเดือนมกราคมเพื่อเข้ารับการตรวจเลือกในปีนั้น ซึ่งกำหนดในราวเดือนเมษายน สำหรับในส่วนของผู้บังคับหน่วย ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการตรวจเลือกทหารกองเกินเข้ากองประจำการ มีความเห็นด้วยเป็นส่วนมากกว่าการลงทะเบียนเพิ่มเติมของทหารกองเกินตามมาตรา 18 ที่เปิดช่องนั้น โดยเฉพาะการลงทะเบียนเพิ่มเติมภายหลังการแบ่งเฉลี่ยยอดไปแล้วนั้น เป็นปัญหากระทบต่อสัดส่วนการแบ่งเฉลี่ยทำให้ประชาชนมีความเคลือบแคลงใจเมื่อสัดส่วนการแบ่งเฉลี่ยที่ปรากฏในวันตรวจเลือกแตกต่างจากสัดส่วนการแบ่งเฉลี่ยในวันอื่น ๆ นอกจากนั้น ในมุมมองของผู้บังคับหน่วยซึ่งปฏิบัติหน้าที่

ประธานกรรมการตรวจเลือก มีความเห็นชอบในแนวทางการแก้ไขในการลงทะเบียนทหารกองเกินเพิ่มเติมตามมาตรา 18 ให้กระทำได้ไม่เกินเดือนมกราคม เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อสัดส่วนการแบ่งเฉลี่ยในภายหลัง